

Taal als rode draad doorheen de kleuterschool

Cahier Woordenschatverwerving
Kleuteronderwijs met
referentiewoordenlijst (WOK)

WOK

Taal in W.O.

Taal in M.V.

Taal in L.O.

Taal in wiskunde

Taal in taal

Wat is de WOK?
Hoe de WOK gebruiken?

MEDIA

[home](#)

Wat is de WOK? Hoe WOK gebruiken?

Wat is de
WOK?

Waarom?

Hoe het cahier
WOK gebruiken?

Hoe
verwerven
kinderen taal?

Wat is de WOK?

Kleuterleraren hebben de laatste jaren heel wat competenties (kennis, vaardigheden, attitudes) verworven om goed taalvaardigheidsonderwijs in de praktijk te brengen.

Toch stellen we vast dat het taalaanbod van de leraar nog vaak te weinig doelmatig verloopt. Ook merken we dat er soms te weinig aandacht wordt besteed aan het verwerven van de noodzakelijke schooltaal¹.

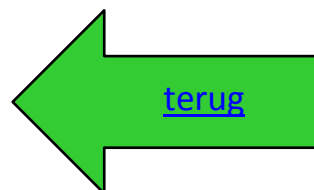
Met dit cahier willen we kleuterleraren een instrument aanreiken dat hen in staat stelt om een gerichter en meer gekaderd taalaanbod in te bouwen in hun thema's en activiteiten.

De WOK is een instrument waarbij een aanbod aan woordenschat gelinkt aan leerplandoelen kleuteronderwijs van het GO! wordt aangeboden. Het geheel past in een duidelijke visie op woordenschatonderwijs, die in het cahier ook een hoofdstuk krijgt.

In de Wok vindt men dus:

- De leerplandoelen kleuteronderwijs van het GO!, met aanduiding van de doelgroep (jongste/oudste kleuters) en de mate waarin de doelen worden aangezet of intensief nagestreefd.
- Per leerplanthema een woordenlijst gelinkt aan de doelen. De woordenlijst moet steeds als een referentielijst gelezen worden : de kleuterleidster bepaalt het taalaanbod binnen haar activiteiten en kan de lijst raadplegen om haar aanbod af te toetsen en eventueel bij te sturen. Het betreft de minimum woordenschat die leerlingen best beheersen alvorens naar het eerste leerjaar te gaan. De woordenlijst is door de PBD van het GO! opgesteld. Als basis werd de BAK (Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters) gebruikt. Deze lijst werd aangepast aan de Vlaamse context en aan de leerplankeuzes. De keuze van woorden heeft zowel te maken met hoogfrequent gebruik als het belang om bij aanvang van de lagere school te bezitten. Er zit dus zowel schooltaal in als 'wereldtaal' (taal om de wereld rondom zich te leren beheersen).
- Een passage met onze visie over woordenschatonderwijs en hoe de WOK hierbij een hulpmiddel kan zijn.

De WOK sluit aan bij het begeleidings- en nascholingsaanbod van de Pedagogische begeleidingsdienst rond het nieuwe leerplan Nederlands.

¹ Met schooltaal bedoelen we de specifieke taal die nodig is om op school de instructies van de leraar te begrijpen en om de specifieke begrippen van de verschillende leergebieden te verstaan. De schooltaal bevat in vergelijking met de thuistaal complexere begrippen, langere zinnen die grammaticaal complexer zijn, functiewoorden (bv omdat, ondanks, tenslotte), ... Kinderen hebben de schooltaal nodig om complexe denkprocessen te verrichten en die in woorden uit te drukken, soms los van een concrete context.

Waarom dit cahier?

Belang van WOordenschatverwerving in het Kleuteronderwijs – ‘WOK’

Dit cahier is ontstaan vanuit de zorg die kleuterleraren hebben voor taalverwerving en in het bijzonder voor die van taalzwakke kinderen. Deze kinderen blijken vaak een grote achterstand te hebben op het gebied van taalvaardigheid, waardoor ze niet in staat zijn succesvol te functioneren op school.

Een belangrijke hefboom voor de taalvaardigheid en dus ook voor de verdere schoolloopbaan en het maatschappelijk functioneren is de woordenschatverwerving. Woorden zijn niet alleen belangrijke elementen van taal, maar ook van denken. Daarom speelt woordenschat een cruciale rol bij kennisopbouw en het schoolse leren. Woordkennis speelt een rol in alle leergebieden en vraagt voortdurende aandacht. Kinderen komen op school met een groot onderling verschil in de kwantiteit en de kwaliteit van hun woordenschat. Sommige kinderen met een andere thuistaal dan het Nederlands kennen een bepaald concept in hun eigen taal en dan moet er op school enkel een ‘label’ op het in de eerste taal geleerde concept gekleefd worden. Maar soms is ook het concept in de eerste taal nog niet verworven. Dat betekent dat een woord, de achterliggende betekenis én de verbindingen van nul af aan geleerd moeten worden.

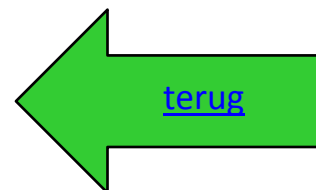
De woordenschatontwikkeling moet de hoogste prioriteit hebben in het kleuteronderwijs. In de WOK nemen we alle woorden op die tot de **basiswoordenschat** behoren, m.a.w. die basisset aan woorden waarover **alle kinderen minimaal moeten beschikken om op school goed te kunnen functioneren**.

Woorden zijn geen doel op zich maar een middel om taalvaardiger te worden

Woordenschatontwikkeling vertrekt vanuit talige activiteiten in alle leergebieden en in een rijke leeromgeving waar kinderen kansen krijgen om de woordenschat te oefenen, te verbreden en te verdiepen. De leraar zorgt er voor dat de basiswoordenschat expliciet en veelvuldig aan bod komt in verschillende natuurlijke situaties.

De basiswoordenschat die opgenomen is in de WOK mag dus niet als doel-op-zich beschouwd worden. Het is **niet de bedoeling dat leraren woorden uit de WOK selecteren om die op een geïsoleerde wijze aan te leren**. Het digitaal cahier wil aan de leraar een overzicht bieden van welke woorden kleuters minimaal nodig hebben om in de klas talig te kunnen functioneren. Zo kunnen leraren **gericht woorden** in hun taalaanbod **opnemen bij specifieke activiteiten, thema’s en hoeken**.

Centraal in het taalonderwijs staat immers de vraag wat kinderen met de Nederlandse taal moeten kunnen doen. De focus ligt dan op **taalgebruik**, op de vaardigheid om talige boodschappen (instructies, verhalen, mededelingen, vragen, ...) in een communicatieve context te begrijpen en te produceren.

Hoe kunnen we de WOK gebruiken?

In de WOK gebruiken we bij de doelenlijsten de volgende codes:

- een zwart doel is te intensifiëren in kleuteronderwijs;
- een rood doel is aan te zetten in kleuteronderwijs en zal geïntensifieerd worden in de eerste graad;
- een J voor het doel is aan te zetten bij de jongste kleuters;
- de zwarte woorden in de woordenlijst verwijzen naar de *GO4TY!*, een basiswoordenlijst van 40 woorden voor anderstalige kleuters.

Bij de woordenlijsten gebruiken we per woordenveld een andere kleur. De kleuren louter 'esthetisch' en dus niet van belang.

Dit instrument kan op verschillende manieren gebruikt worden, afhankelijk van het uitgangspunt. We bespreken 5 situaties:

Situatie 1: De leraar vertrekt vanuit leerplandoelen

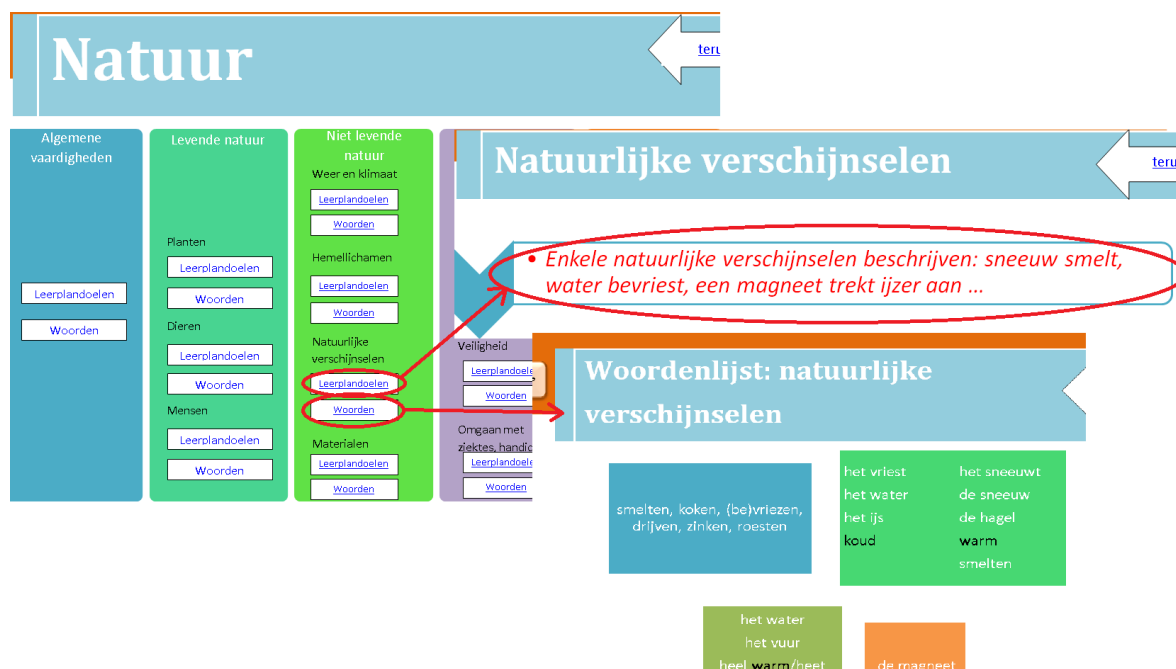
Aanpak

De leraar klikt het leergebied en het desbetreffende domein aan en zoekt vervolgens de inhoud van het geselecteerde leerplandoel.

De leraar navigeert verder naar het correlerende taalaanbod op zoek naar gepaste 'wereldtaal - begrippen - schooltaal'.

Voorbeeld 1

Jens toont in de kring een poppetje dat thuis op de ijskast 'plakt'. Wanneer het poppetje ook op de radiator blijft plakken zijn de kinderen zeer gefascineerd. Meester Kim zoekt in de WOK op wat het leerplan verwacht m.b.t. magnetisme en wat de bijhorende woordenschat is en komt uit bij 'natuurlijke verschijnselen' als onderdeel van het domein 'natuur' binnen WO. Met de WOK-woordenschat 'natuurlijke verschijnselen' in het achterhoofd plant meester Kim enkele onderzoekjes en voorziet hij extra materialen in de bouwhoek. Tijdens één van die activiteiten onderzoeken de kleuters waar het poppetje van Jens nog blijft plakken en leggen ze hun bevindingen vast. Daarna geeft meester Kim aan een paar kinderen de ontdekdoos met de magneten en woorden als 'magneet' en 'ijzer' komen regelmatig in de interactie tussen de kleuters en met de leraar aan bod.

Voorbeeld 2

Juf Anna wil met de kinderen volgende vaardigheden oefenen m.b.t. 'hoeveelheden ervaren en vergelijken': de één-één-relatie. Hiervoor gaat ze in de WOK op zoek bij het domein getallen van het leergebied wiskunde. Ze selecteert volgend doel en bekijkt in de WOK welk taalaanbod erbij hoort. Daaruit selecteert ze de woorden die zeker aan bod moeten komen:

- handelend en verwoordend de ene concrete hoeveelheid dingen vergelijken met een andere hoeveelheid dingen. Bij het verwoorden gebruiken zij daarbij de passende hoeveelheidsbegrippen.

Juf Anna bedenkt volgende activiteit om dat doel te bereiken: ze zal de kinderen voor een rekenconflict stellen: "Oma's jas mist enkele knopen!". De kinderen gaan haar helpen en gebruiken de knopendoos. Tijdens de activiteit zal ze zorgen dat de geselecteerde basiswoordenschat veelvuldig en op verschillende manieren geactiveerd wordt.

Juf Anna bedenkt dat de kinderen bij die activiteit ook knopen met elkaar gaan vergelijken en ordenen. Ze gaat kijken bij het domein meten, kwalitatief vergelijken. Juf Anita kiest volgend doel en selecteert enkele woorden uit de bijhorende basiswoordenschat:

- dingen kwalitatief vergelijken en samenbrengen op basis van één of twee gemeenschappelijke kenmerken. Taalaanbod bij woordenlijst: Meten: Kwalitatief vergelijken: ordenen

hoeveelheidsbegrippen					
evenveel	te veel	geen	één	zes	de eerste
niet evenveel	te weinig	niks	twee	zeven	de tweede
gelijk	over (hebben)	nul	drie	acht	de derde
niet gelijk	te kort (hebben)		vier	negen	
veel	meer	meest	vijf	tien	
weinig	minder	minst	laatste		

Situatie 2: De leraar vertrekt vanuit een inhoud

Aanpak

De leraar navigeert naar het leergebied en het desbetreffende domein en vervolgens naar de leerinhoud. Hij kiest leidinggevende doelen passend bij het thema en de gekozen inhoud.

De leraar navigeert verder naar het correlerende taalaanbod op zoek naar gepaste 'wereldtaal - begrippen - schooltaal'.

Voorbeeld

Meester Kobe wil graag met zijn driejarige kleuters rond het thema 'boerderijdieren' werken. Hij gaat op zoek naar geschikte leerplandoelen voor zijn jongste kleuters en selecteert hierbij in de WOK de passende woordenschat.

The screenshot shows a digital interface for selecting vocabulary. It starts with a sidebar on the left under 'Natuur' (Nature) with options for 'Algemene vaardigheden' (General skills), 'Leergebieden' (Learning areas), and 'Woorden' (Words). The 'Leergebieden' section is expanded, showing 'Levende natuur' (Living nature), 'Planten' (Plants), 'Dieren' (Animals), and 'Mensen' (Humans). The 'Dieren' category is selected, leading to a 'Woordenlijst: Dieren' (Vocabulary list: Animals) screen. This screen has a 'Leergebieden' sidebar with 'Dieren' selected, and a main area with 'Huisdieren' (Domestic animals), 'Kriebeldieren' (Insects), 'Tuin en park' (Garden and park), 'Dierentuin' (Zoo), 'Bos' (Forest), and 'Boerderij' (Farm). The 'Boerderij' option is circled in red. A red arrow points from the 'Boerderij' option to a 'Woordenlijst: Boerderij' (Vocabulary list: Farm) screen. This screen shows a photo of two piglets and a list of words: 'de koe' (the cow), 'de ezel' (the donkey), 'de boerderij' (the farm), 'de stal' (the stable), 'de wei/weide' (the meadow/pasture), 'de koe' (the cow), 'de ezel' (the donkey), 'de boerderij' (the farm), 'de stal' (the stable), 'de wei/weide' (the meadow/pasture). Below the main interface, there are three additional sections: 'Ontwikkeling' (Development) with 'het jong' (the young), 'het ei' (the egg), and 'het kuiken' (the chick); 'Delen van het lichaam' (Parts of the body) with 'de poot' (the foot), 'de kop' (the head), 'de staart' (the tail), 'de vleugel' (the wing), 'het lijf' (the body), and 'de pluim/veer' (the feathers/feather); and a list of numbers: 'één' (one), 'twee' (two), 'drie' (three), and 'vier' (four).

Situatie 3: De leraar organiseert een onderzoekje

Aanpak

De leraar navigeert naar het leergebied en het desbetreffende domein en vervolgens naar de leerinhoud. Hij kiest leidinggevende doelen passend bij het onderzoek.

De leraar navigeert verder naar het correlerende taalaanbod op zoek naar gepaste 'wereldtaal - begrippen - schooltaal'

Voorbeeld

Er kruipt een slak tegen het raam van de klas. Paulo ziet het diertje meteen. Juf Melissa merkt de verwondering bij de kinderen. "Juffrouw, hoe komt het dat die slak zomaar omhoog kan lopen zonder te vallen?" vraagt Paulo. Juf Melissa organiseert een onderzoekje over hoe kriebeldieren zich voortbewegen. Zij selecteert hiervoor in de WOK de passende woordenschat.

Situatie 4: De leraar vertrekt van interesses van kinderen

Aanpak

De leraar navigeert naar het leergebied en het desbetreffende domein waarnaar de interesse uitgaat en vervolgens naar de leerinhoud. Hij kiest leidinggevende doelen passend bij het interesseveld.

De leraar navigeert verder naar het correlerende taalaanbod op zoek naar gepaste 'wereldtaal - begrippen - schooltaal'.

Voorbeeld

Yinthe is opgenomen in het ziekenhuis omwille van een longontsteking. Alle kinderen in de klas zijn heel erg met haar begaan. Juf Shana besluit om een bezoek te plannen met de klas en dat te kaderen binnen een weekthema 'ziek zijn'. In de WOK bekijkt ze de basiswoordenschat bij gezondheidseducatie (binnen het domein natuur van het leergebied Wereldoriëntatie). In de lijst 'ziek of gezond' selecteert ze de woorden waarvan ze weet dat die door veel kinderen nog niet actief gekend zijn. Ze zorgt er voor dat die woorden op heel veel verschillende manieren (voorlezen, vertellen, interactie in de poppenhoek, bezoek aan het ziekenhuis, ...) en in verschillende contexten (ziek zijn thuis, ziek zijn in het ziekenhuis, ...) actief en veelvuldig aan bod komen.

Natuur

Algemene vaardigheden

Levendende natuur

Niet levende natuur

Omgaan met ziektes, handicap en verslaving

Woordenlijst "omgaan met ziektes, handicap en verslaving"

• Bij zichzelf en bij anderen het verschil tussen ziek, gezond en gewond zijn herkennen

Ziek of gewond

pijn	misselijk	debult
het pilletje	verkouden	de hik
gezond	de koorts	het bloed
de zakdoek	de prik	de traan
de neusdruppels	de spuit	de zweetdruppels
de pleister	de thermometer	het verband
de wond	beter	de adem
de zalf	de bloedneus	de siroop

Pijn

de pijn
de buikpijn
de hoofdpijn
de oorpijn
de keelpijn
de tandpijn

Handicap

doof
blind
de rolstoel
de knut
de wandelstok

Lichaamsdelen

Handelingen

Situatie 5: De leraar verrijkt een hoek

Aanpak

De leraar heeft leidinggevende leerplandoelen geselecteerd voor deze hoek.

De leraar gaat nu op zoek naar leerplandoelen en taalaanbod die bij de hoekverrijking horen.

De leraar navigeert naar het leergebied en het desbetreffende domein waarnaar de hoekverrijking uitgaat en vervolgens naar de leerinhoud en kiest leidinggevende doelen passend bij de hoekverrijking.

De leraar navigeert verder naar het correlerende taalaanbod op zoek naar gepaste 'wereldtaal - begrippen - schooltaal'.

Voorbeeld

Juf Chris wil samen met haar kleuters de winkel in een heuse groenten- en fruitkraam verbouwen. Ze bekijkt eerst in de WOK de lijst bij 'WO-natuur-gezondheidseducatie-voeding' en selecteert die woorden die nog niet goed gekend zijn. Dan denkt ze na over de materialen die die woordenschat uitlokken en voegt die materialen toe aan de winkelhoek.

The screenshot shows a digital learning interface with a navigation menu on the left and a main content area on the right. The navigation menu includes categories like 'Natuur' and 'Voeding'. The main content area displays a 'Woordenlijst: voeding' (Word list: food) section. This section includes a list of food items (Groenten, Zoet, Fokken, Drinken, Eten en drinken, Fruit) and a list of actions (eten, koken). A red arrow points from the 'Woordenlijst: voeding' section to a 'Fruit' category, which contains a list of fruit items (de appel, de banaan, de sinaasappel, de peer, de kiwi, de citroen) and their characteristics (vers, rijp, rot, de schil, het sap, vers, schillen, plukken, snijden, opeten, lusten). A green arrow points from the 'Fruit' category to a 'terug' (back) button.

Natuur

Voeding

Algemene vaardigheden

Levendende natuur

Niet levende natuur

Gezondheids-educatie

• Een aantal belangrijke voedingsmiddelen benoemen (bijv. groenten, fruit, brood, water, melk, vlees ...).

Woordenlijst: voeding

gezond
on gezond

Eten en drinken

Groenten Zoet

Fokken Drinken

Eten en drinken Fruit

Smaken

lekker zoet
niet lekker zout
vies zuur

Fruit

- de appel
- de banaan
- de sinaasappel
- de peer
- de kiwi
- de citroen

vers
rijp
rot
de schil
het sap
vers

schillen
plukken
snijden
opeten
lusten

Handelingen en werkwoorden

eten koken

Aan tafel

terug

Hoe verwerven kinderen nieuwe woorden?

Kinderen zijn van nature wereldverkenners. In hun ontdekkende en onderzoekende interactie met de wereld rondom hen is taal in het algemeen en woordenschat in het bijzonder een belangrijk middel.

Kinderen leren graag dingen over de wereld, omdat ze die belangrijk vinden. Door een rijke leeromgeving aan te bieden legt de leraar de basis voor goed woordenschatonderwijs. De leraar zorgt in zijn voorbereiding voor een passend aanbod van nieuwe woorden en organiseert samen met de kinderen activiteiten gelinkt aan de leerplandoelen. Op die manier gaan kinderen nieuwe woorden leren.

Om een efficiënte en duurzame woordenschataanpak te garanderen, hanteren leerkrachten best een goede woordenschatdidactiek. Enkel impliciete aandacht, zoals voorlezen en praten is onvoldoende voor een effectieve woordenschatontwikkeling. Zeker voor kinderen met een beperkte woordenschat is meer aandacht voor een expliciete aanpak noodzakelijk. Maar uiteindelijk profiteren alle kinderen van die aanpak.

De meest gebruikte didactiek voor zo een expliciete aanpak van woordenschatonderwijs is die van de Viertakt (Verhallen en Vermeer, 1994). Bij de viertakt gaat het om vier aandachtspunten/fasen die wezenlijk zijn voor efficiënte woordenschatuitbreiding: voorbereiden (introduceren), semantiseren (betekenis geven), consolideren (herhalen en vastleggen) en controleren

- 1 Tijdens het voorbereiden wordt de aandacht gericht op de beginsituatie. Het gaat hier om een korte en krachtige introductie van de woorden die aangeleerd gaan worden. Dit moet gebeuren in een duidelijke context. De leraar verwijst naar een bekende gebeurtenis, biedt concrete materialen aan, laat beeldfragmenten zien, doet iets voor ... Omdat vaak woorden in clusters of in het kader van een thema aan de orde komen, zullen de themaonderwerpen vaak de voorbereiding bepalen..

Voorbeeld van een introductie:

Jarre vertelt tijdens de kring uitvoerig over zijn onderzoek bij de dokter, de andere kinderen herkennen deze situatie en luisteren met hoge betrokkenheid. Jarre is er vooral trots op dat hij weet hoe het 'koortsding' van de dokter heet : "termimometer". Er volgt een geanimeerd gesprek over de "termimometer". "Waarvoor dient dit, hoe voelt dat, wat moet je dan doen van de dokter en heet het eigenlijk wel zo ?" Sommige kinderen twijfelen. We gaan het opzoeken en komen erachter dat het juiste woord "thermometer" is. Ondertussen zijn er nog veel 'dokterswoorden' gevallen. De leerkracht zorgt ervoor dat alle woorden die niet begrepen zijn aandacht krijgen en probeert zoveel mogelijk kleuters te betrekken bij het gesprek om ervaringen te delen.

2 Tijdens het semantiseren wordt de betekenis van het woord of de woorden verduidelijkt. Dit gebeurt niet los, maar in de context waarin het woord aan de orde is. De leraar kan dit doen aan de hand van de drie 'uitjes': uitbeelden, uitleggen en uitbreiden.

- Het uitbeelden kan aan de hand van voorwerpen, met plaatjes of met foto's, en door voordoen en aanwijzen.
- Het uitleggen is een korte betekenisomschrijving geven, zodat kraakhelder wordt gemaakt wat de woorden betekenen. Dit, in aanvulling op het uitbeelden, zorgt ervoor dat kinderen inzicht krijgen in de betekenis achter de woorden.
- Het uitbreiden houdt het kiezen van logische clusterwoorden in, die in relatie tot elkaar in het voetlicht komen. Niet alleen de woorden maar ook de logische betekenisverbindingen krijgen aandacht. Zo wordt gewerkt aan een effectieve woordenschatopbouw.

De leraar moet ernaar streven een woord met alle uitjes betekenis te geven.

Voorbeeld van betekenis geven:

Naar aanleiding van het kringgesprek wordt het dokterstasje uit de poppenhoek grondig bestudeerd. "Hebben wij ook een thermometer? Wat zit er nog in het dokterstasje ... hoe heet dat allemaal en waarvoor dient dat allemaal? Zitten er nog dingen in die we niet kennen...?"

Het woord "thermometer" komt in ons woordenboekje (stempelen + afbeelding). Om te onthouden, spreken we af dat we zeggen: "dat ding waarmee de dokter jouw koorts meet = een thermometer". Misschien moeten we nog woorden 'vastleggen' (warm, koorts, zweten,). Hier kan de leraar differentiëren Welke woorden zijn echt belangrijk (zie cahier), welke woorden MOETEN aan bod komen. Die woorden kunnen geselecteerd worden voor ALLE kinderen, de andere woorden zijn optioneel. De leraar zorgt ervoor dat hij dicht bij de beleving van de kleuter blijft (het verhaal van Jarre en de aanvulling van de andere kinderen).

3 Daarna komt het consolideren/ herhalen en vastleggen. Woorden die zijn uitgelegd moeten voldoende worden herhaald, zodat ze ook onthouden worden. Veel consolideringsoefeningen zijn 'voordoen'-activiteiten. Belangrijk bij zulke activiteiten is dat de woorden en de clusterwoorden vaak gezegd worden. Leerlingen moeten ook de gesproken vorm nog goed inprenten. Het is aangeraden om afbeeldingen of representaties van de woorden die geconsolideerd moeten worden nog enige tijd in de klas aanwezig te laten. Prikborden, flip-overs en magnetische borden zijn daarbij erg behulpzaam. Ook tafels waarop de te consolideren voorwerpen uitgestald liggen.

Voorbeeld van herhalen en vastleggen:

De poppenhoek wordt een doktershoek. De nieuwe woorden worden (vastgelegd door kinderen) opgehangen in de doktershoek. We komen tot een thema. Er is aanbod in meerdere hoeken (leeshoek, wachtzaal bouwen, de automat wordt een ziekenhuiswagenpark, de winkel kan een apotheek worden, er is een alarmcentrale, er volgt een bezoek van de dokter in de klas, we gaan op uitstap naar het ziekenhuis ... knutselen met gipsenz)

De leraar zorgt ervoor dat de nieuwe woorden regelmatig terugkomen in verhalen en gesprekken. Ook hier is differentiatie afhankelijk van de beginsituatie mogelijk.

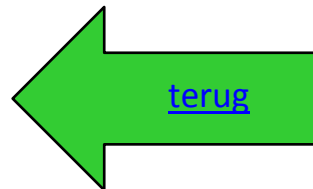
4 Uiteindelijk gaat het consolideren over in het controleren. Bij het controleren is het de bedoeling dat leraren uitzoeken of de leerlingen de woorden echt kennen. Dat zal vaak spelenderwijs of terloops gebeuren bij het bezoeken van de hoeken. Vaak zullen leraren plaatjes en tekeningen en foto's van de woorden van een thema bij de hand hebben. Op een collagevel aan de muur bijvoorbeeld.

De leraar kan op verschillende tijdstippen van de dag enkele kinderen apart nemen en samen met hen voor dat vel gaan zitten en de woorden controleren.

Voorbeeld van controleren:

De leraar let erop of de kinderen de aangebrachte woordenschat spontaan gebruiken in hun spel.

Om het proces van de viertakt als basis voor woordenschatverwerving te bekrachtigen en alle kansen te geven hebben we er bewust voor gekozen om geen alfabetische woordenlijst aan te bieden. Het digitaal cahier bevat woorden die gerelateerd zijn aan clusters van leerplandoelen. Deze woorden kunnen in verschillende leerinhouden opnieuw verschijnen. Zo wordt de leraar in staat gesteld om dezelfde woorden vanuit verschillende invalshoeken en in verschillende contexten te activeren (consolidering).

Taal in L0

Persoons doelen

(zelfconcept en sociaal functioneren)
(gezonde en veilige levensstijl)

Bewegings doelen

(motorische competenties)

Motorische competenties

KLUS(CE)

(Kracht, lenigheid,
uithouding, snelheid,
coördinatie, evenwicht)

Leerplandoelen

Woorden efficiënt
leren bewegen

Oplossen van bewegingsproblemen

Leerplandoelen

Woorden efficiënt
leren bewegen

Psychomotoriek

Leerplandoelen

Woorden
lichaamsperceptie

Woorden
ruimteperceptie

Woorden
tijdsperceptie

Klein-motorische vaardigheden

Leerplandoelen

Woorden klein-
motorische
vaardigheden

Groot-motorische vaardigheden

Leerplandoelen

Woorden
basisbewegingen

Woorden sport-en
spelvormen

Woorden ritmisch en
expressief bewegen

J	•Ontwikkelen spierkracht via bewegingsopdrachten.		Ik beweeg
J	•Oefenen hun lenigheid via bewegingsopdrachten.		Ik beweeg
J	•Houden een fysieke inspanning een tijdlang vol.		Ik beweeg
J	•Ontwikkelen hun snelheid via bewegingsopdrachten.		Ik beweeg
J	•Bewegen zonder te veel overkillige meebewegingen.		Ik beweeg
J	•Ontwikkelen oog-hand- en oog-voet-coördinatie.		Ik beweeg
J	•Voeren gelijktijdige en opeenvolgende bewegingen gecoördineerd uit.		Ik beweeg
J	•Ontwikkelen evenwicht via bewegingsopdrachten.		Ik beweeg

bewegen algemeen

beginnen
doorgaan
stoppen
veranderen
afmaken
rusten

signalen

horen
luisteren
zien
kijken
voelen
het signaal
het geluid
de tik
de klap

evenwicht
rust

personen

ik
jij
hij
zij
het kind
de mens
de volwassene
de man
de vrouw
het meisje
de jongen
die/dat
de jongste/de
middelste/de oudste

materialen

de mat het blok
de bank de bal
de kegel het touw
het klimrek
de muur
de hoepel
de doos

het liefst
het best

rechts
links

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	rondraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

Woordenlijst tijdsperceptie

tijd

wanneer	altijd	steeds	soms	vaak
nooit	voor	voordat	na	nadat
laat	later	nu	volgend	vorig
dadelijk	straks	meteen	later	snel
vlug	daarna	daarvoor	duren	even
eindelijk	al	bijna	reeds	
tegelijk	weer	opeens	plots(eling)	ineens
het moment	het ritme			

het evenwicht
de rust

vergelijken en nadoen

doen alsof	aanwijzen
meten	die
proberen	dat
verstoppen	
zeggen	bekijken
tonen	het lukt
wijzen	het lukt niet
doen	

auditieve signalen

horen
luisteren
het signaal
het geluid
de tik
de klap

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	rondraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

klein
groot
hoog
laag
smal
breed
dik
dun
te klein
even groot
als
...

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

Woordenlijst: Ruimteperceptie

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste
 onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste
 voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
 tegen, tegenaan, tegenover
 op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen
 links, rechts, de linkerkant, de rechterkant
 ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
 binnen, buiten

kiezen

wijzen
 proberen
 bedenken
 die
 dit
 dat
 bekijken
 alleen
 samen
 het idee
 vinden

het evenwicht
 de rust

richting/ruimte

de zijkant	heen	rondom
opzij	schuin	in het rond
de kant	de plaats	(er)bij
langs	overall	af
naar	ergens	
vooruit	nergens	
achteruit	beneden	
omhoog	boven	
omlaag	hoog	
tot	laag	
over	midden	
naartoe	in	
waarheen?	naast	
waar naartoe?	tussen	
waar?	tegen	

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	rondraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

J

- Tonen belangstelling voor aangereikte oplossingsstrategieën.

Andere 4

J

- Geven een gepast bewegingsantwoord op eenvoudige speltaken, bewegingsopdrachten, afspraken en regels.

Andere 4

J

- Analyseren bewegingssituaties en zoeken creatieve oplossingen voor bewegingsproblemen.

Andere 4

J

- Passen verworven bewegingsprincipes toe in andere bewegingssituaties.

Andere 4

signalen

horen
luisteren
zien
kijken
voelen
het signaal
het geluid
de tik
de klap

bewegen algemeen

beginnen
doorgaan
stoppen
veranderen
afmaken
rusten
bewegen
starten

materialen

de mat
het blok
de bank
de bal
de kgel
het touw
het klimrek
de muur
de hoepel
de doos

snel
traag
het evenwicht
sterk
hard

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	rondraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

problemen oplossen

bedenken	idee	bedoelen
begrijpen	nadenken	zoeken
vinden	makkelijk	moeilijk
vertellen	zeggen	vragen
proberen	vinden	ontdekken
beginnen	weten	nadenken
oplossen	zien	kijken
lukken	mislukken	kunnen
willen	de oplossing	het probleem

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

Lichaamsperceptie

- Tonen in het bewegen dat ze de opbouw van hun lichaam kennen. Ik beweeg 4
- Nemen diverse lichaamshoudingen aan (elementair, contrastrijk, met aandacht op één detail). Ik beweeg 4
- Passen hun lichaamshouding aan de bewegingssituatie aan. Ik beweeg 4
- Gebruiken de zijkanten van het lichaam en bewegen zijwaarts. Ik beweeg 3
- Houden rekening met de mogelijkheden en beperkingen van de eigen lichaamsopbouw, de lichaamsgrenzen en de lichaamsverhoudingen bij het bewegen. Ik beweeg 4
- Boots symmetrische houdingen en bewegingen na. Ik beweeg 4
- Boots asymmetrische houdingen en bewegingen na. Ik beweeg 4
- tonen een duidelijke voorkeur voor de linker -of rechterhand of -voet. Ik beweeg 1
- Tonen hun voorkeurhand of -voet wanneer er expliciet naar gevraagd wordt. Ik beweeg 1
- *Gebruiken de begrippen links en rechts in de juiste context.* Rui 3

Ruimteperceptie

- Nemen twee of meer opeenvolgende hindernissen. Ik beweeg 3
- Nemen individueel een aangegeven plaats in. Rui 2
- Nemen met meerdere een plaats in en houden daarbij rekening met de ruimtelijke begrenzingen. Rui 2
- Vinden snel een afgesproken plaats terug. Rui 3
- Bewegen in een aangegeven richting (bv. voorwaarts, schuin ...). Rui 2
- Kiezen in eenvoudige bewegingssituaties de meest efficiënte bewegingsrichting. Rui 2
- Zoeken zelf een uitvoeringsvolgorde in een bepaalde opstelling van toestellen. Rui 2
- Schatten een afstand in en overbruggen die (bv. door springen, klauteren, mikken ...). Rui 2
- Houden tijdens het bewegen rekening met plaatsaanduidingen. Rui 3
- Stoppen, richten en wijzigen de eigen bewegingsbaan afhankelijk van vaste en bewegende voorwerpen en/of andere leerlingen. Rui 2
- Handelen juist op aangeven van ruimtebegrippen (positie, afstand, richting). Wi 1

Tijdsperceptie

- Voeren verschillende bewegingen zonder onderbreking tegelijk of opeenvolgend uit. Beweging 2
- Onderbreken de eigen beweging doelgericht en laten die volgen door een andere. Beweging 2
- Passen hun beweging aan het tempo van bewegende voorwerpen of personen aan (bv. even snel als of sneller dan de bal rolt stappen). Beweging 2
- Passen hun bewegingsritme aan een opgelegd ritme aan. Beweging 2
- Passen hun beweging aan een vooropgestelde duur aan (bv. sneller stappen wanneer er minder tijd is). Beweging 2
- Reageren snel met een eenvoudig bewegingsantwoord op auditieve, visuele en tactiele signalen. Beweging 2

J

- Wenden klein-motorische vaardigheden functioneel aan.

Ik beweeg 2

J

- Gebruiken de functionele grepen voor het hanteren van voorwerpen.

Ik beweeg 2

J

- Voeren klein-motorische vaardigheden in verschillende situaties (in alle leergebieden) voldoende nauwkeurig, gedoseerd en ontspannen uit.

Ik beweeg 2

Woordenlijst: Kleinmotorische vaardigheden

materialen

de klei	de rits	het blok
de knoop	de veter	de kraal
de puzzel	de schaar	het papier
de lijm	het potlood	de stift
de pen	de vorm	het touw
het lint	de pittenzak	

het lichaam

de hand – de vinger
de duim
de arm
de schouder
de pols
de pink

andere

vast	los	terug	tegen	voorzichtig
in	op	uit	onder	door
doorheen	tussen	snel	op en neer	
heen en weer	voor	achter	traag	

Gevoelens

blij	bezorgd	(in) paniek
bang	droevig	woedend
boos	(on)gelukkig	kwaad
verdrietig	verbaasd	alleen
vrolijk	beschaamd	eenzaam
gelukkig	zenuwachtig/nerveus	verliefd
tevreden	(on)rustig	eerlijk
nieuwsgierig	op zijn gemak	lief
moe	kalm	verlegen
ongerust	in de war	

handelingen

kneden	bouwen
knopen	steken
rijgen	kleuren
tekenen	schrijven
scheuren	grijpen
toedoen	duwen
openen	wrijven
nemen	werpen
knippen	raken
vasthouden	gooien
vouwen	passen
tikken	loslaten
draaien	
rollen	
vangen	
opendoen	

Woordenlijst: Basisbewegingen

tijdsbegrippen

eerst
dan
daarna
en
het begin
het einde
klaar

durven

durven	stoten
botsen	pas op!
doorgaan	stoppen
het lukt	het lukt niet
fout	goed
beginnen	voorzichtig
langzaam	vast
los	gevaarlijk
vallen	grond
pijn	opnieuw
proberen	struikelen

materialen

de bank	de schommel
het touw	het lint
de ballon	de hoepel
het doek	de fiets
de driewieler	de step
de loopklos	de kegel
de buis	de pittenzak
de mat	het blok
de bal	het klimrek
de muur	de doos

Zwemmen

het zwembad	de handdoek
zwemmen	de rand/kant
het badpak	diep/ondiep
de bikini	het water
de zwembroek	drijven

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	rondraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

Grootmotorische vaardigheden (1)

Natuurlijke basisbewegingen

Alle doelen:

Ik beweeg 3

•Stappen of lopen op verschillende manieren in verschillende richtingen met of zonder voorwerpen in een omgeving met of zonder hindernissen.

•Sluipen of kruipen op verschillende manieren in verschillende richtingen in een omgeving met of zonder hindernissen.

•Sluipen of kruipen met voorwerpen.

•Klauteren op verschillende manieren in verschillende richtingen.

•Klauteren met voorwerpen.

•Klauteren met voldoende grip en steun op een hellend vlak.

•Klimmen op een stabiel vlak en dalen veilig af (bv. speeltuig, sportraam...).

•Staan met behoud van evenwicht op de voorkeurs- en niet-voorkeursvoet.

•Staan of verplaatsen zich met behoud van evenwicht op een breed, stabiel vlak (bv. Zweedse bank).

•Staan of verplaatsen zich met behoud van evenwicht op een smal, stabiel of een onstabiel of een hellend vlak.

•Staan of verplaatsen zich met behoud van evenwicht op verschillende manieren in verschillende richtingen met of zonder voorwerpen.

•Behouden hun evenwicht bij het glijden op verschillende manieren (bv. glijden van een bank, glijbaan ..., glijden op de buik, op de rug ...).

•Behouden hun evenwicht bij het glijden met (een) partner(s) en/of met voorwerpen.

•Verplaatsen zichzelf of een medeleerling behendig en veilig op rollend en glijdend materiaal, aangepast aan hun leeftijd.

•Verplaatsen zichzelf of een medeleerling behendig en veilig op rollend en glijdend materiaal, aangepast aan hun leeftijd.

•Huppen en hinken behendig

•Huppelen en hinkelen behendig.

•Springen tijdens het lopen over lage hindernissen en lopen gelijkmatig door (bv. hindernislopen).

•Springen voorwaarts of zijwaarts en landen in evenwicht.

•Springen van een verhoogd vlak en landen in evenwicht (dieptesprong).

•Springen zonder handensteun over een lage hindernis en landen in evenwicht.

•Springen over een over de grond bewegend touw.

•Dragen het eigen lichaamsgewicht in verschillende hangposities (bv. 'apenhang', 'kniehang', omgekeerde hang).

•Schommelen zittend op een schommelplank of op een knoop in een touw met hulp van anderen.

•Schommelen zittend of staand op een schommelplank of op een knoop in een touw, zonder hulp van anderen.

•Rollen op een hellend vlak van hoog naar laag en op een horizontaal vlak langs de lengte-as.

•Doen een voorwaartse rol op een hellend vlak van hoog naar laag.

Bewegen bij sport en spel

Alle doelen:

Ik beweeg 3

• Rollen of schuiven gericht een speelvoorwerp (bv. bal, pittenzak, ring...) met één hand naar een vast doel (bv. netdoel, stilstaande medespeler, hoepel...).

• Werpen een speelvoorwerp.

• *Werpen een speelvoorwerp zo ver mogelijk weg.*

• *Werpen vanuit stilstand of vanuit beweging, op verschillende manieren gericht een speelvoorwerp naar een vast doel.*

• *Vangen een speelvoorwerp stilstaand op verschillende manieren.*

• *Slaan een speelvoorwerp weg, al dan niet met een slagvoorwerp.*

• *Slaan een speelvoorwerp met een slagvoorwerp zo ver mogelijk weg.*

• Trappen een speelvoorwerp weg.

• *Trappen een speelvoorwerp zo ver mogelijk weg.*

• *Heffen en dragen een last veilig en rugsparend op verschillende manieren en zetten die last gecontroleerd neer.*

• *Trekken en/of duwen een voorwerp of medeleerling op verschillende manieren.*

• *Lopen individueel of in groep zo snel mogelijk (bv. sprint, aflossingsloop, Chinese muur...).*

• Passen eenvoudige tactische principes toe bij tikspelen.

• Brengen gerichte aandacht op voor verschillende sensorische prikkels en laten deze rustig inwerken.

• Voeren zintuigspelen uit in relatie tot één of meerdere zintuigen.

• Voeren zintuigspelen uit in combinatie met reactiesnelheid.

Ritmisch en expressief bewegen

J

- Bewegen op het ritme van de muziek met of zonder materialen (bv. lint).

Beweging 1

J

- Voeren met aanwijzingen een eenvoudig bewegingspatroon op muziek uit (bv. bewegingslied).

Beweging 2

- Voeren zonder aanwijzingen een eenvoudig bewegingspatroon op muziek uit.

Beweging 2

Zwemmen

- Dompelen het hoofd onder in ondiep water (bv. bellen blazen, onder water kijken, blikje voorduwen met het hoofd, uitademen onder water ...).

Ik beweeg 5

- Dompelen de romp onder in ondiep water (bv. drijven met hulp, rotatiespel ...).

Ik beweeg 5

- Dompelen de ledematen onder in ondiep water (bv. spatten in het water, materiaal voortduwen, lopen met armstuwung ...).

Ik beweeg 5

Woordenlijst: Sport- en spelvormen

regels en afspraken

de regel	ja
de afspraak	nee
verboden	niet goed
mag wel	goed zo
mag niet	de straf
winnen	verliezen

zintuigen en handelingen

het oog	het oor
de neus	de mond
de hand	zien
de tong	ruiken
horen	proeven
voelen	

andere

de stilte	het licht
zacht	stop
de kleur	stil
de rust	het lawaai
pijn	rustig
hard	klaar
luid	het geluid
de klap	de tik

tikspelen

tikken
lopen
weglopen
rennen
rusten
verstoppen
de tikker

de wedstrijd
het spel
sport

ruimte

waar	hier	daar	ergens	nergens
overal	voor	achter	beneden	boven
opzij	hoog	laag	boven	onder
op	midden	bij	naast	tegen
af	tussen	eraan	erbij	in het rond
				rondom

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	ronddraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

[home](#)

Woordenlijst: Ritmisch en expressief bewegen

[terug](#)

andere

het ritme
het geluid
de muziek
de beweging
de dans/het dansje
de oefening

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

materiaal

Het springtouw
de hoepel
de bal
het lint
het doek
de kegel
de stok

bewegen

lopen	dansen
stappen	springen
huppelen	(om)vallen
staan	klappen
zitten	buigen
liggen	leunen
draaien	
rondraaien	
omdraaien	

bewegen algemeen

beginnen
doorgaan
stoppen
veranderen
afmaken
rusten
bewegen
starten

Zelfconcept en sociaal functioneren

Leerplandoelen

Woorden Ik beweeg graag

Woorden Afspraken maken

Woorden Omgaan met
materialen

Gezonde en veilige levensstijl

Leerplandoelen

Woorden gezonde en
veilige levensstijl

Woorden hygiëne

- Schakelen over op een meer ontspannen houding of beweging na een beweging die grote inspanning vraagt.

Ik beweeg

- Zijn bereid om een sfeer van rust te creëren.

Ik 7

- Geven het belang van aangepast schoeisel en kledij aan.

Ik 7

- Passen de elementaire regels met betrekking tot hygiëne toe.

Ik 7

- Geven het belang van een goede zit-, sta- en schrijfhouding aan.

Ik 7

- Tonen een goede zit-, sta- en schrijfhouding en corrigeren die indien nodig.

Ik 7

- Tonen de bereidheid om fysieke inspanningen te leveren.

Ik 4

- Tonen een positieve houding ten aanzien van fysieke activiteiten.

Ik 7

- Vallen veilig.

Ik 7

- Verplaatsen onder begeleiding bewegingsmaterialen op een veilige manier en bergen ze op.

Ik 7

- Dragen zorg voor bewegingsmaterialen en gebruiken ze op de juiste manier.

Techniek 3

- *Leven veiligheidsafspraken na.*

Ik 7

- *Schatten de gevaren en risico's van bewegingssituaties in en signaleren die.*

- *Bewegen op een aangepaste manier in de vrije natuur.*

Zelfconcept en sociaal functioneren

Zelf bewegen

-

 •Verkennen spontaan nieuwe bewegingssituaties. Ik 5
-

 •Verkennen speels bewegingsmogelijkheden van eigen lichaam en bewegingsmogelijkheden met materiaal. Ik 5
-

 •Tonen hoe ze diverse bewegingssituaties persoonlijk ervaren. Ik 2
-

 •Geven eigen mogelijkheden en begrenzings aan. Ik 1
-

 •Verleggen hun behendigheidsgrens. Ik 1
-

 •Durven eigen bewegingsvormen en behendigheden te tonen. Ik 1
-

 •Zijn geconcentreerd bezig met een bewegingsprobleem of -taak Ik 4
-

 •Zijn bereid een opdracht vol te houden en af te werken. Ik 4
-

 •Schatten in of er hulp nodig is om tot een goed bewegingsresultaat te komen. Ik 3

Bewegen met elkaar

-

 •Volgen binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels op. Andere 3
-

 •Maken eenvoudige afspraken binnen kleine groepen. Andere 3
-

 •Accepteren een verplichte groepsindeling. Andere 3
-

 •Gebruiken spontaan beweging als expressie- en communicatiemiddel. Ik 2
-

 •Uiten zich op een sociaal aanvaarde wijze bij het samen bewegen. Ik 2 Andere 1
-

 •Communiceren in een spel op een sociaal aanvaarde wijze. Andere 1
-

 •Moedigen elkaar aan. Andere 1
-

 •Waarderen inspanningen van anderen. Andere 1
-

 •Bieden hulp aan anderen. Andere 2
-

 •Houden respectvol rekening met de lichaamskenmerken, de mogelijkheden en de beperkingen van anderen. Andere 1
-

 •Zijn bereid met iedereen samen te bewegen. Andere 2
-

 •Passen afgesproken spelregels toe en aanvaarden sancties bij overtredingen. Andere 3
-

 •Gaan positief om met winnen en verliezen. Andere 3

Reflecteren op bewegen

-

 • Reflecteren op lichamelijke effecten van fysieke activiteiten. Ik 1 MTV 3
-

 • Reflecteren vooraf en/of achteraf op het bewegingsverloop. MTV 9
-

 • Reflecteren op de moeilijkheidsgraad van een bewegingsactiviteit. Ik 1 MTV 3

Woordenlijst: Gezonde en veilige levensstijl

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	ronddraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

fysieke fitheid

rusten
doorgaan
hijgen
zweten
snel ademen
kloppen (hart)
uitblazen
blazen
afmaken
moe
rust
het lukt
het lukt niet

fysieke fitheid

rusten
doorgaan
hijgen
zweten
snel ademen
kloppen (hart)
uitblazen
blazen
afmaken
moe
rust
het lukt
het lukt niet

kledij

de pantoffels
de t-shirt
de broek
de training
de loopschoen
de sok
de handdoek
de regenjas
de fluovest
de trui
de zwembroek
het badpak
de bikini

aankleden

aandoen
opzetten
dragen
uitdoen
uitkleden
zich omkleden

hygiëne

handen wassen
nat
de doek
de handdoek
afdrogen
droog
vies
vuil
proper
de douche
douchen
het water
de kraan
de zeep

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

Woordenlijst: Ik beweeg graag

bewegingen

lopen	draaien	rollen	dragen
stappen	verplaatsen	sluipen	verplaatsen
hollen	ronddraaien	glijden	schommelen
rennen	omdraaien	stoten	klappen
botsen	zwaaien	trappen	spelen
stoppen	dansen	slaan	fietsen
huppen	klimmen	schuiven	
huppelen	klauteren	werpen	
hinken	springen	vangen	
hinkelen	landen	trekken	
(stil)staan	vallen	duwen	
zitten	omvallen	(op)heffen	
liggen	kruipen	optillen	

problemen oplossen

bedenken	idee	bedoelen
begrijpen	nadenken	zoeken
vinden	makkelijk	moeilijk
vertellen	zeggen	vragen
proberen	vinden	ontdekken
beginnen	weten	nadenken
oplossen	zien	kijken
lukken	mislukken	kunnen
willen	de oplossing	het probleem

vergelijken

als	zoals
hetzelfde	anders
soort	alsof
iemand anders	iets anders
zoiets	

durven

durven	stoten
botsen	pas op!
doorgaan	stoppen
het lukt	het lukt niet
fout	goed
beginnen	voorzichtig
langzaam	vast
los	gevaarlijk
vallen	grond
pijn	opnieuw
proberen	struikelen

lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de duim
het gezicht	de borst	de poep
het oog	de rug	de bil
het oor	de buik	het been
de neus	de schouder	de knie
de wang	de arm	de voet
de kin	de hand	de teen
de hals	de vinger	het lijf/het lichaam
de pink		

Gevoelens

blij	bezorgd	(in) paniek
bang	droevig	woedend
boos	(on)gelukkig	kwaad
verdrietig	verbaasd	alleen
vrolijk	beschaamd	eenzaam
gelukkig	zenuwachtig/nerveus	verliefd
tevreden	(on)rustig	eerlijk
nieuwsgierig	op zijn gemak	lief
moe	kalm	verlegen
ongerust	in de war	

omgaan met spullen

afspreken	halen
zorgen	brengen
aankomen	nemen
aanraken	zetten
afblijven	de doos
voorzichtig	de kast
gevaarlijk	
oppassen	het rek
pas op!	de zak
kapotmaken	de klas
breken	kapot
stuk	kwijt
netjes	jammer vinden
opruimen	wegzetten
het speelgoed	

afspraken en regels

de regel	
de afspraak	
verboden	
mag wel	mag niet
ja	nee
niet goed	goed zo

materialen

de bank	de schommel	het touw
het lint	de ballon	de hoepel
het doek	de fiets	de driewieler
de step	de loopklos	de kegel
de buis	de pittenzak	de mat
het blok	de bal	het klimrek
de muur	de doos	

om de beurt
aan de beurt
één voor één
met twee
met drie
wachten!
samen
alleen
iedereen
allemaal
(met) elkaar
zelf
meedoen
nadoen
doen alsof
oplettten
in de rij staan
willen
helpen
mogen
moeten

afspraken en regels

de regel

de afspraak

verboden

mag wel

mag niet

ja

nee

niet goed

goed zo

Taal in wiskundige initiatie

ruimte

meten

getallen

[home](#)

Ruimte in wiskundige initiatie

[terug](#)

lichaamsbeweging en
perceptie

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

de ruimte beleven
en zich oriënteren

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

de ruimte
structureren

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Ruimte: Lichaamsbeweging en -perceptie

De kleuters beleven en hebben kennis van

j

- het eigen lichaam (via directe ervaring, waarneming of voorstelling).

Natuur 4

j

- de positie van het eigen lichaam in de ruimte en van de lichaamsdelen onderling.

Natuur 4

Rui 2

Woordenlijst: Ruimte: Lichaamsbeweging en -perceptie

Handelingen

(stil)staan	stoppen
zitten	liggen
lopen	spelen
kruipen	
stappen	springen
huppelen	vallen
stampen	wijzen
beginnen	(zich) stoten
opheffen	rollen
gooien	doorgaan
neerleggen	neerzetten
zien	luisteren
kijken	proeven
voelen	verstaan
horen	doen
ruiken	

de lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de borst
de hals	de buik	het lijf/het lichaam
de rug	het gezicht	de bil
de wang	de schouder	de kin
de arm	de mond	het been
de lip	de hand	de tand
de duim	de neus	de knie
het oor	de voet	het oog
de teen	de poep	de penis
de vagina	de pink	

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste

onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste

voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde

tegen, tegenaan, tegenover

op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen

links, rechts, de linkerkant, de rechterkant

ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst

binnen, buiten

De ruimte beleven en zich oriënteren

j

- ervaren de ruimte.

Wi 1

j

- in de ruimte verschillende plaatsen innemen

Wi 1
Rui 2

j

- in de ruimte een bepaalde richting volgen

Wi 1
Rui 2

j

- pictogrammen in verband met “richtingen” als symbolen hanteren.

Wi 1
Rui 2

j

- in de ruimte ervaren wat een afstand is

Wi 1
Rui 2

j

- handelend, in concrete situaties de begrippen “in, op, boven, onder, naast, voor, achter, eerste, laatste, tussen, schuin, op elkaar, ver weg, dichtbij, binnen, buiten, omhoog en omlaag” in hun juiste betekenis gebruiken. Dit zowel in de werkelijke ruimte, als in de verkleinde ruimte als in de afgebeelde ruimte.

Wi 1
Rui 2

Woordenlijst: Ruimte beleven en zich oriënteren

Richting / de weg

overal, ergens, nergens, omhoog, omlaag, beneden, boven, bovenop, vooruit, achteruit, rechtdoor, bij, erbij, eraan, andersom, opzij, in het rond, ondersteboven, hier, daar, ver weg

de uitgang, de ingang, de plek, (de) kant

waarheen?, waar naartoe?, waar?, naar, langs, tot, vlakbij, schuin, over

Handelingen

liggen	zitten
(stil)staan	stoppen
lopen	spelen
kruipen	
stappen	springen
huppelen	vallen
wijzen	beginnen
opheffen	rollen
gooien	doorgaan
neerleggen	neerzetten

pictogrammen

het toilet/ de WC

de pijl

de uitgang

het pictogram

Ruimtebegrippen

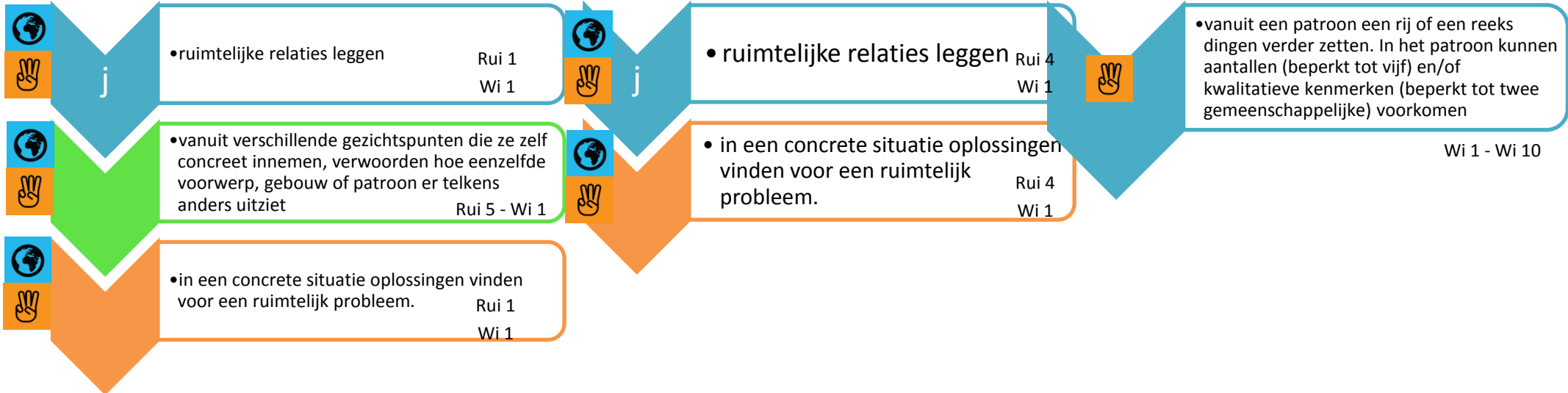
voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste
onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste
voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
tegen, tegenaan, tegenover
op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen
links, rechts, de linkerkant, de rechterkant
ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
binnen, buiten

De ruimte structureren

IN DE WERKELIJKE RUIMTE

IN DE AFGEBEELDE RUIMTE

IN PATRONEN

Woordenlijst: De ruimte structureren

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant,
 onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, bovenste, onderste
 voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
 tegen, tegenaan, tegenover
 op, in, uit, naast, in het midden, tussen
 links - rechts, de linkerkant - de rechterkant
 ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
 binnen - buiten

Extra begrippen

ergens
 nergens
 overal
 vooruit
 achteruit
 erbij
 opzij
 de ingang
 ondersteboven
 omhoog
 omlaag
 bovenop
 bij
 eraan
 andersom
 in het rond
 de uitgang

personen

ik
 iets
 de jongen
 iemand
 het meisje
 de mens
 het kind
 het ding
 de jongste/de middelste/de oudste

denktaal

bedenken	vinden	leggen	het klopt
vragen	het probleem		
het idee	gemakkelijk	zetten	bekijken
tekenen	oplossen		
bedoelen	moeilijk	werken	uitkiezen
schrijven	antwoorden		
begrijpen	aanwijzen	wijzen	zeggen
kijken	de vraag		
nadenken	gebruiken	proberen	vertellen
doen	het antwoord		

ordenen

eerst
 voor
 na
 voordat
 nadat
 dan
 daarna
 daarvoor
 nu
 de volgorde

In mijn buurt

het huis	de fabriek	de weg	de tuin
wonen	rijden	het appartement	de moskee
het bos	de speeltuin	leven	spelen
de school	het restaurant	het veld	het dorp
de winkel	de straat	het park	de stad
de kerk	het plein	de wei	de berg
de buurt	de zee	de rivier	de beek
werken			rondlopen

Grootheden ervaren

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Kwalitatief vergelijken

Ordenen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Seriëren

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Vergelijken van woorden en zinnen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Gebeurtenissen plaatsen in de tijd

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Kwantitatief vergelijken

Het meetonderzoek

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

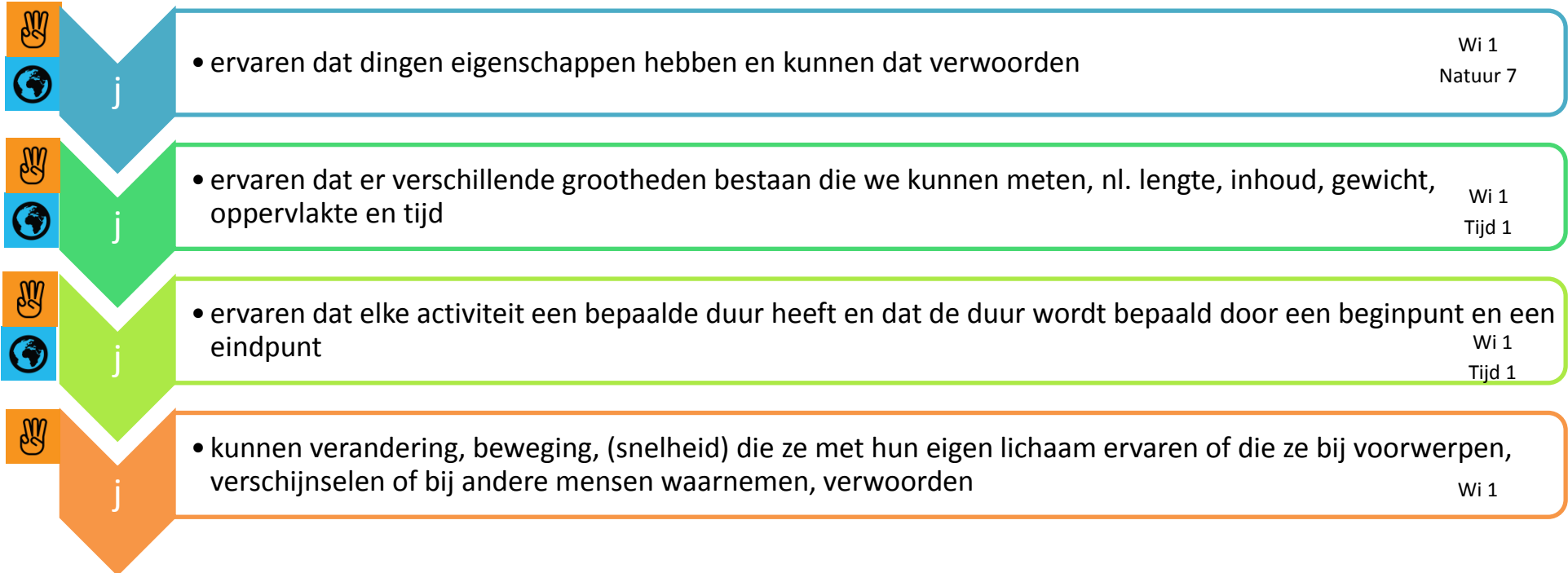
Plaatsen en meten van gebeurtenissen in de tijd

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Bewerkingen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Meten: Grootheden ervaren

Woordenlijst: Meten: Grootheden ervaren

vergelijken

als, zoals, gelijk, hetzelfde, verschillend, anders, iemand anders, iets anders, die, dat

weinig, veel, minder, minst, meer, meest, groter dan, kleiner dan, even groot, even klein, evenveel, genoeg, ongeveer, precies, nogal, pas, zolang, zover, zoiets, zodra, voor, na

hoog, hoger, hoogst, laag, lager, laagst, groot, groter, grootst, klein, kleiner, kleinst, kort, korter, korstst, lang, langer, langst, dik, dikker, dikst, dun, dunner, dunst, leeg, vol, voller, volst, zwaar, zwaarder, zwaarst, licht, lichter, lichtst, dicht, dichter, ver, verder

de kleinste/ de middelste/de grootste

te kort, te hoog, te ...

even vlug, even hoog, even ...

vraagwoorden

hoe

hoeveel

hoe (groot, ver,
lang ...)

waarom

wie

wat

welk

wanneer

waar

belangrijke woordjes

en

ook

of

maar

toch

omdat

want

dus

als

meten handelingen

gieten

ordenen

rangschikken

uitkiezen

schatten

horen

meten

scheppen

rijtjes maken

zetten

duren

wegen

sorteren

groepjes maken

onderzoeken

voelen

leeg maken

verdelen

passen

uitzoeken

kijken

leggen

verzamelen

kiezen

overblijven

proeven

Meten: Kwalitatief vergelijken: ordenen

home

[terug](#)

j

- vergelijkingen maken en eenvoudige onderlinge relaties beschrijven.

Wi 1
Wi 11

j

- handelend en verwoordend twee dingen op hun kwalitatieve eigenschap vergelijken.

Natuur 7
Wi 11

j

- dingen kwalitatief vergelijken en samenbrengen op basis van één of twee gemeenschappelijke kenmerken.

Natuur 7
Wi 12

j

- rekening houden met meer dan één eigenschap.

Natuur 7
Wi 12

j

- het onderscheid tussen “sommige” en “alle” verwoorden.

Natuur 7
Wi 12

j

- beschrijven waarin dingen gelijk zijn of verschillen

Natuur 7
Wi 11

[home](#)

Woordenlijst: Meten: Kwalitatief vergelijken: Ordenen

[terug](#)

meten ordenen

de soort	donker	leeg
de stapel	licht	vol
hierachter	oud	hard
hieronder	nieuw	zacht
kleur	warm	hoog
vorm	koud	laag
de kleinste	groot	zwaar
de middelste	klein	licht
de grootste	dik	sterk
	dun	niet sterk
	lang	droog
	kort	nat

gelijk- het
verschil

sommige - alle

meten handelingen

gieten	meten	wegen	leeg maken	leggen
ordenen	scheppen	sorteren	verdelen	verzamelen
rangschikken	rijtjes maken	groepjes maken	passen	kiezen
uitkiezen	zetten	onderzoeken	uitzoeken	overblijven
schatten	duren	voelen	kijken	proeven
horen				

vergelijken

als, zoals, gelijk, hetzelfde, verschillend, anders, iemand anders, iets anders, die, dat

weinig, veel, minder, minst, meer, meest, groter dan, kleiner dan, even groot, even klein, evenveel, genoeg, ongeveer, precies, nogal, pas, zolang, zover, zoiets, zodra, voor, na

hoog, hoger, hoogst, laag, lager, laagst, groot, groter, grootst, klein, kleiner, kleinst, kort, korter, korstst, lang, langer, langst, dik, dikker, dikst, dun, dunner, dunst, leeg, vol, voller, volst, zwaar, zwaarder, zwaarst, licht, lichter, lichtst, dicht, dichter, ver, verder

de kleinste/ de middelste/de grootste

te kort, te hoog, te ...

even vlug, even hoog, even ...

Meten: Kwalitatief vergelijken: Seriëren

- dingen rangschikken volgens de toenemende of afnemende mate van een welbepaald kwalitatief kenmerk.

Natuur 7
Wi 9

- personen (dieren) rangschikken volgens ouder-kind-relatie

Natuur 5
Wi 9

- personen rangschikken volgens drie generaties

Natuur 5
Wi 9

Woordenlijst: Meten: Kwalitatief vergelijken: Seriëren

[terug](#)

mensen

de mens	de jongen
de baby	het meisje
ik	de grootvader de oma
het kind	de grootmoeder de opa
de peuter	mama de broer
de kleuter	papa de zus
de (oude/grote) mensen	de volwassene
geboren	groeien
veranderen	blijven
groot worden	zijn
worden	leven
de jongste/de middelste/de oudste	

vergelijken

als, zoals, gelijk, hetzelfde, verschillend, anders, iemand anders, iets anders, die, dat

weinig, veel, minder, minst, meer, meest, groter dan, kleiner dan, even groot, even klein, evenveel, genoeg, ongeveer, precies, nogal, pas, zolang, zover, zoiets, zodra, voor, na

hoog, hoger, hoogst, laag, lager, laagst, groot, groter, grootst, klein, kleiner, kleinst, kort, korter, korstst, lang, langer, langst, dik, dikker, dikst, dun, dunner, dunst, leeg, vol, voller, volst, zwaar, zwaarder, zwaarst, licht, lichter, lichtst, dicht, dichter, ver, verder

de kleinste/ de middelste/de grootste

te kort, te hoog, te ...

even vlug, even hoog, even ...

belangrijke woordjes

en	maar	omdat	de volgorde
ook	toch	want	
of	dus	als	

dieren

het jong	het lam	de rups
het ei	het schaap	...
het kuiken	de kip	

meten handelingen

gieten	ordenen	rangschikken	uitkiezen	schatten	horen
meten	scheppen	rijtjes maken	zetten	duren	
wegen	sorteren	groepjes maken	onderzoeken	voelen	
leeg maken	verdelen	passen	uitzoeken	kijken	
leggen	verzamelen	kiezen	overblijven	proeven	

Meten: Kwalitatief vergelijken: woorden en zinnen

j

- een korte naam, zin, ... opgeven.

Wi 1

j

- een lange naam, zin, ... opgeven.

Wi 1

- een naam opgeven waarvan het uitspreken langer, korter, even lang duurt.

Wi 1

Wi 11

[home](#)

Woordenlijst: Meten: Kwalitatief vergelijken: Woorden en zinnen

[terug](#)

de naam
het woord
de zin
het rijm(t)
de tekst
het versje
het verhaal

lang-langer-langst
kort-korter-kortst
even lang
even kort

Handelingen

luisteren	duren
horen	denken
kijken	nadenken
vergelijken	vinden
zeggen	kiezen
nazeggen	onderzoeken
vragen	antwoorden

home

Meten: Kwalitatief vergelijken: Gebeurtenissen plaatsen in de tijd

[terug](#)

- bij vergelijking van twee voor hen bekende activiteiten en bij voldoende duidelijke verschillen, verwoorden welke activiteit het langst en welke het kortst duurt

Tijd 1 - Wi 11

- bepalen wat vlugger, trager of even vlug beweegt

Tijd 1 - Wi 11

- van een gebeurtenis aangeven of ze nog moet komen (straks, later, erna, ...) of dat ze reeds voorbij is (gisteren, vroeger, ervoor, toen, ...)

Tijd 3 - Wi 1

- terugblikken op minstens twee voorbijge activiteiten door deze in de juiste volgorde te rangschikken en te verwoorden

Tijd 4 - Wi 11

- gebeurtenissen (van een dag/week) chronologisch ordenen

Tijd 2 - Wi 9

- verschillende gebeurtenissen in een omgekeerde volgorde plaatsen.

Tijd 2 - Wi 9

[home](#)

Woordenlijst: Meten: Kwalitatief vergelijken: Gebeurtenissen plaatsen in de tijd

[terug](#)

dagelijkse tijd

[Dag ordenen](#)

[Week ordenen](#)

[Dag meten](#)

vlug-vlugger-vlugst-even vlug
traag-trager-traagst-even traag
kort-korter-kortst-even kort
lang-langer-langst-even lang

straks	gisteren
later	vroeger
erna	ervoor
vooruit	toen
	terug

ordenen

eerst
voor
na
voordat
nadat
dan
daarna
daarvoor
nu
de volgorde

vraagwoorden

hoe
hoeveel
hoe (groot, ver,
lang ...)
waarom
wie
wat
welk
wanneer
waar

meten handelingen

gieten	ordenen	rangschikken	uitkiezen	schatten	horen
meten	scheppen	rijtjes maken	zetten	duren	
wegen	sorteren	groepjes maken	onderzoeken	voelen	
leeg maken	verdelen	passen	uitzoeken	kijken	
leggen	verzamelen	kiezen	overblijven	proeven	

Meten: Kwantitatief

vergelijken: het meetonderzoek

- kunnen de meest gepaste maateenheid kiezen.

Wi 1

- kunnen op basis van een gekozen (natuurlijke) maateenheid vooraf het resultaat schatten.

Wi 1

Ik 5

- *kunnen bij benadering een voorwerp "meten" met een zelfgekozen maateenheid*

Ik 5

Techniek 1

- kunnen het resultaat van de meting verwoorden

Wi 1

Ik 5

- zien in dat het wisselen van de maateenheid een invloed heeft op het maatgetal en omgekeerd

Wi 1

Wi 6

- zien in dat je steeds dezelfde maateenheid moet gebruiken om te kunnen vergelijken

Wi 1

Wi 2

- kunnen verschillende meetresultaten vergelijken en interpreteren.

Wi 1

Wi 2

Woordenlijst: Meten: Kwantitatief vergelijken: Het meetonderzoek

meten handelingen

gieten	passen
meten	kiezen
wegen	uitkiezen
leeg maken	zetten
leggen	onderzoeken
ordenen	uitzoeken
scheppen	overblijven
sorteren	schatten
verdelen	duren
verzamelen	voelen
rangschikken	kijken
rijtjes maken	proeven
groepjes maken	horen

meten attributen

de weegschaal	de hand
het glas	de voet
de beker	de duim
de fles	de arm
de lepel	het lijf/het lichaam
de gieter	de klok
de kom	de zandloper
de stok	het horloge
de meter	het touw
de lat (meetlat)	de pink
het blok	

belangrijke woordjes

en, ook, of, maar, omdat,
want, dus, als ,
eerst...dan,
eerst...daarna, verder

vergelijken

als, zoals, gelijk, hetzelfde, verschillend, anders, iemand anders, iets anders, die, dat

weinig, veel, minder, minst, meer, meest, groter dan, kleiner dan, even groot, even klein, evenveel, genoeg, ongeveer, precies, nogal, pas, zolang, zover, zoiets, zodra, voor, na

hoog, hoger, hoogst, laag, lager, laagst, groot, groter, grootst, klein, kleiner, kleinst, kort, korter, korstst, lang, langer, langst, dik, dikker, dikst, dun, dunner, dunst, leeg, vol, voller, volst, zwaar, zwaarder, zwaarst, licht, lichter, lichtst, dicht, dichter, ver, verder

de kleinste/ de middelste/de grootste

te kort, te hoog, te ...

even vlug, even hoog, even ...

Getallen

één	zes	de eerste
twee	zeven	de tweede
drie	acht	de derde
vier	negen	het cijfer
vijf	tien	

het onderzoek	het plan
het idee	het stappenplan
de oplossing	de stap

Meten: Kwantitatief vergelijken: Plaatsen en meten van gebeurtenissen in de tijd

- kunnen de dagindeling (weekindeling) chronologisch weergeven.

Wi 1
Tijd 2

- kunnen in de dagindeling (weekindeling) gebeurtenissen onderbrengen

Wi 1
Tijd 2

- kunnen aan de hand van een kalender de dagen aftellen tussen het nu en een speciale gebeurtenis waarvan de dag is aangegeven binnen de periode van een week

Wi 1
Tijd 1

- kunnen de duur van een gebeurtenis meten met een gekozen (natuurlijke) maateenheid

Wi 1
Tijd 1

Woordenlijst: Meten:

Kwantitatief vergelijken: Plaatsen en meten van gebeurtenissen in de tijd

Dagelijkse tijd

[Dag ordenen](#)
[Week ordenen](#)
[Dag meten](#)

vlug-vlugger-vlugst-even vlug
 traag-trager-traagst-even traag
 kort-korter-kortst-even kort
 lang-langer-langst-even lang

straks	gisteren
later	vroeger
erna	ervoor
vooruit	toen
	terug

Getallen

één	zes	de eerste
twee	zeven	de tweede
drie	acht	de derde
vier	negen	het cijfer
vijf	tien	

vraagwoorden

hoe
 hoeveel
 hoe (groot, ver, lang ...)
 waarom
 wie
 wat
 welk
 wanneer
 waar

meten handelingen

gieten	meten	wegen	leeg maken	leggen
ordenen	scheppen	sorteren	verdelen	verzamelen
rangschikken	rijtjes maken	groepjes maken	passen	kiezen
uitkiezen	zetten	onderzoeken	uitzoeken	overblijven
schatten	duren	voelen	kijken	proeven
horen				

Meten: Bewerkingen

j

- in concrete situaties handelingen uitvoeren met vormen, grootheden en figuren, in functie van een kwalitatief kenmerk

Wi 1

- ervaren de wezenlijke en niet-wezenlijke aspecten van een grootte.

Wi 1

Rui 1

[home](#)

Woordenlijst: Meten: Bewerkingen

[terug](#)

gelijk maken

evenveel	even klein
even groot	gelijk
even zwaar	gelijk maken
even lang	

iets vergroten

bijdoen	bij
samentellen	erbij
langer maken	en
hoger maken	samen
zwaarder maken	meer
groter maken	

iets verkleinen

wegdoen	weg
korter maken	minder
lager maken	af
lichter maken	eraf
kleiner maken	
verdelen	

het getal
het aantal
hoeveel
de hoeveelste
welke
die
dat

Vormen en kleuren

blauw	paars	rond	de lijn
bruin	rood	de bol	de stip
geel	wit	de driehoek	de vorm
groen	zwart	het vierkant	de streep
oranje	de kleur	de punt	

Handelingen

denken
weten
kijken
tellen
doen
controleren

[home](#)

Getallen

[terug](#)

Hoeveelheden
ervaren en
vergelijken

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Bewerkingen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Representeren

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Tellen als
vaardigheid

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Getallen: Hoeveelheden ervaren

j

- ervaren hoeveelheden en kunnen passende hoeveelheidsbegrippen gebruiken

Wi 1

j

- ervaren verschillende verschijningsvormen van getallen

Wi 1
STV 1

j

- handelend en verwoordend de ene concrete hoeveelheid dingen vergelijken met een andere hoeveelheid dingen. Bij het verwoorden gebruiken zij daarbij de passende hoeveelheidsbegrippen. (evenveel/niet evenveel dingen, veel/weinig dingen, te veel/te weinig dingen, dingen over/dingen te kort, meer/minder dingen, meest/minst dingen)

Wi 1 - Wi 2

- kwantitatief vergelijken

Wi 1
Wi 2

- verzamelingen samenbrengen die evenveel elementen bevatten.

Wi 1
Wi 2

- verzamelingen ordenen naar het aantal elementen. dozen met respectievelijk drie, zes, twee, vijf en vier knikkers ordenen van weinig naar veel en ook zeggen in welke doos de meeste knikkers en waar de minste knikkers in zitten

Wi 1

[home](#)

Woordenlijst: Getallen: Hoeveelheden ervaren

[terug](#)

hoeveelheidsbegrippen

veel	het cijfer	één	alleen
(niet) even veel	het aantal	twee	met z'n tweeën
weinig	hoeveel	drie	met z'n drieën
over (hebben)	de hoeveelste	vier	allebei/beide
te kort (hebben)	welke	vijf	alle drie
geen	rest	zes	allemaal
niks	die	zeven	alles
nul	dat	acht	samen
meer		negen	
minder		tien	
meest			
minst			
een paar			
enkele			
(niet) gelijk			

Handelingen

tellen	denken	gelijk maken
vergelijken	kijken	groter maken
rekenen	weten	bijdoen
schatten	doen	kleiner maken
vragen	antwoorden	wegdoen
zoeken	vinden	verdelen

Getallen: Bewerkingen

j

- hoeveelheden groter en kleiner maken

Wi 3

- hoeveelheden gelijkmaken.

Wi 4

- hoeveelheden verdelen in gelijke/ongelijke delen.

Wi 1

j

- in concrete situaties rekenhandelingen uitvoeren met betrekking tot aantal en hoeveelheid. Zij kunnen deze handelingen verwoorden door de gepaste begrippen te hanteren. (evenveel maken, bijdoen, wegdoen, samentellen, vermeerderen, verminderen, verdelen)

Wi 1

- ervaren de wezenlijke en niet-wezenlijke aspecten van een hoeveelheid door handelend en verwoordend te vergelijken, aangeven dat er een bepaalde hoeveelheid dingen dezelfde blijft, hoe ze ook geplaatst of geordend zijn in de ruimte.

Wi 5

Rui 1

[home](#)

Woordenlijst: Getallen: Bewerkingen

[terug](#)

Samentellen

samen
samentellen
bij elkaar

gelijk maken/evenveel maken

evenveel	evenveel maken
even groot	gelijk
even klein	gelijk maken

iets vergroten

er bij doen	bij
vermeerderen	er bij
en	meer

iets verkleinen

wegdoen	weg
kleiner maken	minder
verminderen	af
eraf doen	eraf

verdelen

verdelen	een paar	niks
gelijk	enkele	nul
niet gelijk	veel	
een stuk	weinig	
een deel	geen	

hoeveelheidsbegrippen

veel	het cijfer	één	alleen
(niet) even veel	het aantal	twee	met z'n tweeën
weinig	hoeveel	drie	met z'n drieën
over (hebben)	de hoeveelste	vier	allebei/beide
te kort (hebben)	welke	vijf	alle drie
geen	rest	zes	allemaal
niks	die	zeven	alles
nul	dat	acht	samen
meer		negen	
minder		tien	
meest			
minst			
een paar			
enkele			
(niet) gelijk			

Getallen: Representeren

- een hoeveelheid weergeven

Wi 1

- een structuur weergeven

Wi 1

[home](#)

Woordenlijst: Getallen: Representeren

[terug](#)

Handelingen

schrijven

tekenen

lezen

het cijfer

Getallen: Tellen als vaardigheid

j

- de telrij correct opzeggen (bv. als een versje)

Wi 1

- met aanwijzing vijf dingen correct (simultaan) tellen en daarna zeggen hoeveel dingen er geteld zijn (resultatief)

Wi 1

- zonder aanwijzing vijf dingen correct tellen en daarna zeggen hoeveel dingen er geteld zijn

Wi 1

- doortellen en terugtellen

Wi 1

- een rangorde (tot vijfde) aanduiden en verwoorden (ordinaal tellen) als begin en richting zijn afgesproken

Wi 8

[home](#)

Woordenlijst: Getallen:

Tellen als vaardigheid

[terug](#)

Rangorde

het begin	achteraan
het einde	vooraan
voor	de laatste
naast	de eerste
achter	de tweede
tussen	de derde
	de vierde
	de vijfde
	de zesde

hoeveelheidsbegrippen

veel	het cijfer	één	alleen
(niet) even veel	het aantal	twee	met z'n tweeën
weinig	hoeveel	drie	met z'n drieën
over (hebben)	de hoeveelste	vier	allebei/beide
te kort (hebben)	welke	vijf	alle drie
geen	rest	zes	allemaal
niks	die	zeven	alles
nul	dat	acht	samen
meer		negen	
minder		tien	
meest			
minst			
een paar			
enkele			
(niet) gelijk			

Handelingen

tellen
samen tellen
tel door
tel terug
op een rij zetten

tel door
tel terug

[home](#)

[terug](#)

Op straat

• het huis	de fabriek	de weg	de tuin	
• wonen	rijden	het appartement	de moskee	
• het bos	de speeltuin	leven	spelen	
• de school	het restaurant	het veld	het dorp	zijn
• de winkel	de straat	het park	de stad	zien
• de kerk	het plein	de wei	de berg	wandelen
• de buurt	de zee	de rivier	de beek	rondlopen
• werken				

home

Taal in W.O.

Mens en
maatschappij

[M&M](#)

Natuur

[Natuur](#)

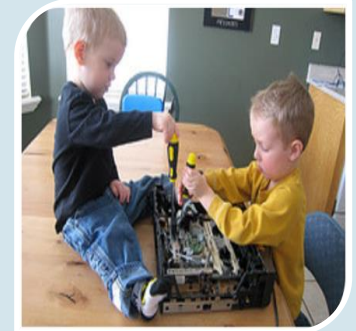
Tijd

[Tijd](#)

Ruimte

[Ruimte](#)

Techniek

[Techniek](#)

[home](#)

Tijd

[terug](#)

Dagelijkse tijd

Dag ordenen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Dag meten

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Dag Plannen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Week ordenen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Week plannen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Leeftijd

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Historische tijd

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Dag: Ordenen

- De chronologisch geordende activiteiten van de dag associëren met de begrippen nu, (daar)voor, (daar)na.

Tijd 2

- De chronologisch geordende activiteiten van de dag associëren met de begrippen nu, later, vroeger

Tijd 2

- Delen van de dag associëren met al dan niet typische activiteiten

Tijd 3

- Verwoorden hoe een dag (etmaal) is ingedeeld (ochtend, voormiddag, middag, namiddag, avond, nacht).

Tijd 1

- *De duur van de verschillende activiteiten van de dag vergelijken met gebruik van de termen 'lang, kort, heel kort, even, langer'.*

Tijd 2

- *Vergelijken en associëren van zonnestanden bij aanvang van de schooltijd, middagpauze, einde schooltijd door middel van zonnefiguurtjes.*

Tijd 3

- *Ervaren en verwoorden dat niet iedereen dezelfde tijdsinvulling, dagindeling, weekinde-ling ... heeft; bijv. het daggebruik van anderen (een ouder, zus, broer ...) beschrijven en dit vergelijken met eigen daggebruik.*

Tijd 3

- *De verschillende activiteiten van de dag beschrijven en chronologisch ordenen met behulp van een daglijn*

Tijd 3

Woordenlijst: dag ordenen

De dag

de dag
de halve dag
de ochtend
de voormiddag
de middag
de namiddag
de avond
de nacht
vandaag
morgen
gisteren
overdag
's nachts
's morgens
's middags
's avonds
vanmorgen
vanavond

Tijdsbegrippen

nu, straks, meteen, onmiddellijk, direct, bijna tijd, dadelijk, even..., binnenkort, een tijdje, eventjes, nooit, altijd, steeds, soms, af en toe, dikwijls, op tijd, later, te laat, later dan, vroeg, vroeger, te vroeg, vroeger dan, te lang, te kort, duurt even lang, eerder, eerst, dan, daarna, na, nog eens, daarvoor, voor, (het) begin, (het) eind(e)

alweer, tegelijk, om (tijdstip), onder/tijdens, al, vanaf, totdat, voordat, nadat, voortaan, voorbij, op tijd, ineens, plots(eling), vlug, snel, gauw, opeens, tussendoor, ondertussen, ooit, juist (net), daarnet, pas, terwijl, eindelijk

Mijn dag in de klas

de juf, de meester, het kind, de jongen, het meisje, de kleuter, de afspraak, de (lievelings)pop, de knuffel/de beer, het boek, het spel(letje), de boekentas, het blok, de doos, klaar

de speeltijd, het (keuze)bord, kaartje(s), naar huis, de klok, de wijzer, het uur, de kalender, de daglijn

aan de beurt, één voor één, om de beurt, samen, allemaal

de klas, de gang, de kapstok, de jas, de stoel, de bank, de tafel, de kast, het rek, de muur, het raam, de deur, de hoek, de kring/zithoek, de mat, de zandtafel, de wasbak/de wastafel/de lavabo, de plaats

Handelingen en werkwoorden

beginnen	wachten	naar huis gaan
weten	proberen	opruimen
stoppen	meedoen	drinken
duren	komen	eten
zoeken	lezen	komen
kiezen	zitten	rusten
willen	spelen	kunnen
verder doen	praten	leren
plassen/pipi doen		tonen

Mijn dag op school

de speelplaats, de bel, de poort, de rij, de hal, de trap, de turnzaal, de speelzaal, het toilet/de WC, de bank, het gras, de zandbak, de refter/eetzaal

de school, de kleuterschool, de lagere school, het bureau van de directeur

- *De duur van activiteiten met behulp van een meetinstrument (zandloper, de loop van de wijzers van een echte klok zonder kloklezen ...) meten en deze vergelijken door gebruik te maken van de termen lang, kort, langer, korter, langst, kortst.*

Tijd 1

- *Aangeven dat de tijd op verschillende manieren kan worden gemeten: met behulp van zandloper, minutenteller, analoge klok, digitale klok, chronometer*

Tijd 1

- *Een beperkt aantal wijzerstanden/digitale aanduidingen associëren met relevante, dagelijks terugkerende momenten van de dag*

Tijd 1

Tijdsbegrippen

nu straks, meteen, onmiddellijk, direct, bijna tijd, dadelijk, even..., binnenkort, een tijdje, eventjes, nooit, altijd, steeds, soms, af en toe, dikwijls, op tijd, later, te laat, later dan, vroeg, vroeger, te vroeg, vroeger dan, te lang, te kort, duurt even lang, eerder, eerst, dan, daarna, na, nog eens, daarvoor, voor, (het) begin, (het) eind(e)

alweer, tegelijk, om (tijdstip), onder/tijdens, al, vanaf, totdat, voordat, nadat, voortaan, voorbij, op tijd, ineens, plots(eling), vlug, snel, gauw, opeens, tussendoor, ondertussen, ooit, juist (net), daarnet, pas, terwijl, eindelijk

De tijd meten

de tijd
duren
het uur
de dag
de kalender
de klok
het horloge
de wekker
de wijzer
een moment
de zon
de maan
de ster
slapen
dromen
wakker
opstaan
beginnen
stoppen
tonen
wijzen
licht
donker
de dag
de nacht

Dag: plannen

j

- Een eenvoudig visueel voorgesteld plan zelfstandig uitvoeren

STV 9

j

- Terugblikken op minstens twee voorbije activiteiten door deze in de juiste volgorde te rangschikken en te verwoorden.

Tijd 4
Wi 11

- Minstens twee opeenvolgende activiteiten plannen (zelfstandig werk, contractwerk ...).

Tijd 5

Woordenlijst: dag plannen

Delen van de dag

de ochtend, de voormiddag, de middag, de namiddag
de namiddag, de avond, de nacht,
de dag, overdag, 's nachts
's avonds, 's morgens, 's middags,

Mijn dag op school en in de klas

het uur	de hoek	de borstel	de plaats
de (lievelings)pop	het (keuze)bord	de kast	mama
	kaartje(s)		
de klok	het kind	het rek	papa
de meester	de juf	het huis	
het horloge	de afspraak	de kist	naar huis
de wijzer	de kring	de zak	de auto/wagen
de kalender	het boek	de mat	het spel(letje)
de daglijn	het blok	de stoel	de boekentas
de winkel	de jas	de tafel	de refter
de kapstok	de gang	de muur	de speeltijd
de bel	het toilet/de WC	de rij	de klas
de speelplaats	het speelgoed	de knuffel/de beer	

Handelingen en werkwoorden

plannen	rusten	eten
beginnen	wachten	drinken
weten	proberen	praten
stoppen	meedoen	leren
duren	tekenen	komen
zoeken	lezen	kunnen
kiezen	zitten	
willen	spelen	
verder doen	opruimen	tonen
plassen/pipi doen		wijzen

Tijdsbegrippen

nu, straks, meteen, onmiddellijk, direct, bijna tijd, dadelijk, even..., binnenkort, een tijdje, eventjes, nooit, altijd, steeds, soms, af en toe, dikwijls, op tijd, later, te laat, later dan, vroeg, vroeger, te vroeg, vroeger dan, te lang, te kort, duurt even lang, eerder, eerst, dan, daarna, na, nog eens, daarvoor, voor, (het) begin, (het) eind(e)

alweer, tegelijk, om (tijdstip), onder/tijdens, al, vanaf, totdat, voordat, nadat, voortaan, voorbij, op tijd, ineens, plots(eling), vlug, snel, gauw, opeens, tussendoor, ondertussen, ooit, juist (net), daarnet, pas, terwijl, eindelijk

Week: ordenen

		• De dagen van de week benoemen	Tijd 1
		• Onderscheiden, identificeren en vergelijken van de verschillende dagen van de week a.d.h.v. specifieke kenmerken (zwemdag = dinsdag) met behulp van een weeklijn.	Tijd 3
		• De chronologisch geordende dagen van de week associëren met de begrippen: vandaag, morgen, gisteren <i>overmorgen, eergisteren.</i>	Tijd 2
		• <i>De onderlinge volgorde weergeven: na zondag komt maandag, voor dinsdag komt maandag ... en gebruik maken van de termen nu, daarvoor, daarna, later en vroeger.</i>	Tijd 2
		• Gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen ordenen op een weeklijn	Tijd 3
		• <i>Tellend met de tijd omgaan, zoals: nog 2 nachten slapen en dan ...</i>	Wi 1
		• Vaardig en functioneel omgaan met een gevarieerd aanbod aan kalenders (verschillende soorten weekkalenders).	Tijd 1

Dagen van de week

maandag	dinsdagmorgen	de dag
dinsdag	woensdagnamiddag	de week
woensdag	zondagavond	het weekend
donderdag		
vrijdag		
zaterdag		
zondag		

het begin, het einde,
volgend, vorig

vandaag, morgen, gisteren, overmorgen,
eergisteren

Week: plannen

j

- Een eenvoudig visueel voorgesteld plan zelfstandig uitvoeren

STV 9

j

- Terugblikken op minstens twee voorbije activiteiten door deze in de juiste volgorde te rangschikken en te verwoorden

Tijd 4
Wi 11

- Minstens twee opeenvolgende activiteiten plannen (zelfstandig werk, contractwerk ...).

Tijd 5

Tijdsbegrippen

eerst, dan, daarna, daarvoor, tenslotte

vroeg, vroeger, eerder

op tijd, laat, later, te laat, later dan ..., te vroeg, vroeger dan ...,

even, een tijdje

het begin, het einde

toen, (lang) geleden
binnenkort

deze week, volgende week, vorige week

nog ... keer slapen

dinsdagmorgen, woensdagnamiddag,
zondagavond

Dagen van de week

maandag

dinsdagmorgen

de dag

dinsdag

woensdagnamiddag

de week

woensdag

zondagavond

het weekend

donderdag

vrijdag

zaterdag

zondag

Leeftijd

j

- *Hun eigen leeftijd zeggen.*

jarig zijn
verjaren
verjaardag

ik ben... jaar

nul
één
twee
drie
vier
vijf
zes

Historische tijd

- *Eigen ervaringen situeren op een levenslijn, waarbij de chronologie gerespecteerd wordt.*

Woordenlijst: historische tijd

vroeger, later, eerder, nu
laat, later, laatst
voor, voordat, na, nadat

eerst, dan, daarna,
daarvoor

oud, ouder, jong,
jonger

lang geleden, toen

het jaar
het begin
duren
voorbij
voortaan

Museum van mezelf

mama	de tand
papa	naar school
de baby	de peuter
de zus	de kleuter
de broer	praten
de doos	babbelen
de (het) tut(je)/de fopspeen	stappen
de geboortekaart	kruipen
de verjaardagskaart	zitten
het schoentje	het museum
de fruitpap	de foto

[home](#)

Mens en maatschappij

[terug](#)

Ik en de anderen

Zelfbewustzijn en weerbaarheid

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Empathie en zorg voor elkaar

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Conflicthantering

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Ik en de groep

Participatie, democratie en samenwerking

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Regels en afspraken

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Rechten en plichten

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Ik en de samenleving

Talenten

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Arbeid, vrije tijd en studiekeuze

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Gezin en familie

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Omgaan met gelijkenissen en verschillen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Migratie

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Ongelijke verdeling van welvaart

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Ik als consument

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Ik en de media

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Zelfbewustzijn en weerbaarheid

j

- voor zichzelf opkomen door signalen te geven die voor anderen begrijpbaar en aanvaardbaar zijn

Ik 2

- In concrete situaties voldoende zelfvertrouwen in eigen mogelijkheden tonen

Ik 1

[home](#)

Woordenlijst: zelfbewustzijn en weerbaarheid

[terug](#)

Groeten

dag	
hallo	wuiven
goedemiddag	tot ziens
goedemorgen	
tot straks	
welterusten	

Welkom

opendoen	dag
de hand geven	kom binnen
heten	
de naam	
de kus/het kusje	

Afscheid

straks	terug
laat	naar huis
gaan	brengen
halen	komen
meegaan	weg
slaapwel	

Handelingen

helpen	brengen
komen	halen
werken	wuiven
kunnen	meegaan
weten	gaan
zijn	last hebben van

Personen

de juf	ik	je/jij
de meester	mij	jou
de moeder	mijn	jouw
mama/ma	hij	zij/ze
de vader	haar/hem	haar/zijn
papa	we/wij	jullie
die/dat	ons/onze	hun
de jongste/de middelste/de oudste		

Begrippen

de eerste
aan de beurt
één voor één
om de beurt
samen
alleen

Empathie en zorgen voor elkaar

j

- gevoelens als bang, blij, boos of verdrietig zijn bij zichzelf onderkennen en die op een eenvoudige wijze uitdrukken

Ik 2

- Gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn bij anderen herkennen, dat gevoel verwoorden en meeleven in dit gevoel.

Andere

- In een eenvoudige taal een recent gebeurde situatie waarbij zij betrokken waren in dialoog met een volwassene, beschrijven en vertellen hoe zij zich daarbij voelden

Ik 2

- Tonen in hun omgang met anderen een gevoeligheid voor de behoeften van de ander

Andere

- Met eigen woorden aangeven dat mensen eenzelfde situatie op een verschillende wijze kunnen ervaren en er verschillend kunnen op reageren.

Andere

- Tonen dat ze kunnen omgaan met uitgestelde aandacht.

Andere

- *Tonen in hun omgang met anderen respect en waardering*

Andere

- *Tonen in de dagelijkse omgang dat ze solidariteit en zorg opbrengen voor iemand anders*

Andere

Woordenlijst: empathie en zorgen voor elkaar

Empathie en zorgen voor elkaar

zich... voelen, genieten, schrikken, lachen, zich schamen, zich vervelen (iemand) missen, helpen, zorgen voor, willen, last hebben van, spijt hebben van, wenen, huilen, verdriet hebben, troosten, pech hebben/geluk hebben, houden van

dank u (wel), alstublieft, goed zo!

ja/jazeker, nee, voor/met elkaar, alleen, samen

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

Verdriet hebben

de traan	op schoot
troosten	zakdoek
verdrietig	
triestig/droevig	
huilen	
wenen	ongelukkig
gelukkig	in de war
pech hebben	geluk hebben
(iemand) missen	

Handelingen

zuchten	zich schamen	willen	doen alsof
schrikken	van plan zijn	beleefd zijn	zorgen voor
geloven	verstoppen	komen	troosten
lachen	(weg) gaan	mislukken	helpen
hopen	vervelen	missen	

Conflicthantering

j

- met eigen woorden uitleggen wat ruzie, pijn doen, geweld ... betekenen

Andere 4

- In een eenvoudige taal een recent gebeurd conflict waarbij zij betrokken waren in dialoog met een volwassene, beschrijven en vertellen hoe zij zich daarbij voelden

Andere 4

- Het verschil aangeven tussen geweldloze en gewelddadige oplossingen voor conflicten

Andere 4

Woordenlijst: conflicthantering

omgaan met elkaar

de ruzie	stout	de mop/grap
slecht	pijn	de knuffel
met opzet	goed	nee
ok	de kus/het kusje	ja
het is genoeg	lief	van (<i>bezit</i>)
niet lief	akkoord	de vriend(in)
klaar	stiekem	wacht even
per ongeluk	dat mag niet	geduld

Ruzie

ruzie
 pijn doen
 vechten
 spijt hebben
 goed - fout
 lief-stout
 flink

Handelingen

bijten	slaan
duwen	de baas spelen
trekken	verklappen
vechten	storen
plagen	weglopen
spuwen	foppen
roepen	knijpen
afpakken	storen
zeuren	liegen
klikken/overdragen	stelen
uitlachen	uitpraten
nemen	verwennen

Problemen oplossen

aankijken	kijken	de klas
stoppen	tegenhouden	de speelplaats
zwijgen	uitpraten	de gang
goed maken	luisteren	de hoek
handen geven	spijt hebben	niet doen
gelijk hebben	helpen	ruilen
teruggeven	terugbrengen	(samen)spelen
knuffelen	nemen	geven

Personen

iedereen	mama	hij/hem/zijn
iemand	papa	zij/ze/haar
elkaar	de meester	wij/ons
zelf	de juf	jullie/hen/hun
het meisje	het kind	die/dat
de jongen	de volwassene	de jongste/de middelste/de oudste
de mevrouw	ik/mij/mijn	
de meneer	jij/je/jou/jouw	

Participatie, Democratie en samenwerking

- *Een taak binnen de groep op een verantwoordelijke wijze oppakken*

Ik 4

- *Samenwerken met anderen in de groep, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine*

Andere 3

Woordenlijst: participatie, democratie en samenwerking

[terug](#)

Handelingen

meedoen	zwijgen
vinger opsteken	opletten
luisteren	willen
opletten	meegaan
in de rij staan	wachten
samen spelen	helpen
straffen	moeten
mogen	

Samenwerking

aan de beurt	één voor één
om de beurt	iemand
samen	alleen
allemaal	iedereen
(met) elkaar	opgelet
zelf	gezellig

dat mag niet
 luister eens
 kijk eens hier
 let op
 niet doen
 dat is goed/flink

dat mag wel
 goed zo!

Afspraken

de afspraak	de rij	het toilet/de WC
de klas	ja	
de school	nee	
de speelplaats	goed	
de refter	de fout	
de gang	de straf	

Personen

iedereen	mama	hij/hem/zijn
iemand	papa	zij/ze/haar
elkaar	de meester	wij/ons
zelf	de juf	jullie/hen/hun
het meisje	het kind	die/dat
de jongen	de (oude/grote) mensen	
de mevrouw	ik/mij/mijn	de jongste/de middelste/de oudste
de meneer	jij/je/jou/jouw	

Regels en afspraken

j

- begrijpbare en uitvoerbare instructies van de leraar uitvoeren

MTV 1

- In concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken

Andere

- Met eigen voorbeelden illustreren dat er school- en klasregels nodig zijn en dat er ook in de samenleving regels zijn.

Andere

- Omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep verwoorden.

Andere

- *De klasregels en de schoolregels die voor hen van toepassing zijn opsommen.*

Andere

- *Aangeven dat er binnen de eigen groep afspraken nodig zijn*

Andere 3

- *Afspraken maken over aspecten van het werk of het samenleven in de groep en deze vastleggen in pictogrammen of tekst.*

Andere

- *Met hulp van de leraar gemaakte afspraken in een groep evalueren en zo nodig verfijnen of bijstellen*

Andere

Woordenlijst: regels en afspraken

Handelingen

doen	niet doen
maken	gaan
vinden	nemen
mogen	willen
niet mogen	straffen
moeten	opruimen

Afspraken

de regel	ja
de afspraak	nee
verboden	niet goed
mag wel	goed zo
mag niet	de straf

de klas	het toilet/de WC
de school	de rij
de speelplaats	de gang
de refter	de poort

In de klas

de klas	dat mag wel	de meester
zitten	dat mag niet	de juf
de kring/zithoek	één voor één	de jongen
vinger opsteken	afpraak	het meisje
om de beurt	stil zijn	het kind
aan de beurt	roepen	samen
naar elkaar luisteren	lopen	
de stoel	de tafel	
de hoek	rustig	

Op de speelplaats

de speelplaats	roepen
ruzie maken	duwen
samen spelen	de gang
de bel	de kapstok
de rij	de jas
flink	vechten
winnen	verliezen

In de refter

de refter	de vork
de rij	het mes
eten	de lepel
drinken	de stoel
roepen	de tafel
zitten	beleefd
het bord	netjes
handen wassen	koud
warm	

Rechten en plichten

- Bij een activiteit of een spel in een kleine groep, controleren of de anderen zich aan de regels houden.

Andere 3

- Voorbeelden geven van mensen die waken over het naleven van regels.

Andere 3

Woordenlijst: rechten en plichten

Op straat

de politie	de agent
uitkijken	wachten
het verkeer	oversteken
de auto/wagen	het zebrapad
de fiets	het voetpad/de stoep
het verkeerslicht	ik
voorzichtig	verboden
de gordel	mag wel
vlug/snel	mag niet

Begrippen

mag wel	ja
mag niet	nee
om de beurt	niet goed
aan de beurt	goed zo!
één voor één	samen
wachten	

Handelingen en werkwoorden

moeten	kunnen
niet moeten	niet kunnen
mogen	willen
niet mogen	niet willen
doen	spelen
niet doen	afspreken

In huis

thuis	gevaarlijk	braaf
mama	de afspraak	flink
papa	mag wel	luisteren
de broer	mag niet	de straf
de zus	ja	de kus
ik	nee	de knuffel
stout	voorzichtig	

Op school

de school	de kring
de speelplaats	de hoek
de gang	spelen
de poort	de klas
het spelletje	het kind
juist/goed-fout	afspreken
samen	luisteren

j

- *Opsommen welke activiteiten en klastaken ze graag en niet zo graag doen en die waarderend vergelijken met klasgenoten.*

Ik 1

j

- *Waardering uitdrukken voor wat klasgenoten goed kunnen.*

Ik 2

[home](#)

Woordenlijst: talenten

[terug](#)

graag doen,
niet graag doen,

iets goed
kunnen, iets niet
goed kunnen

leuk, niet leuk,
saai, fijn, plezant

willen, kunnen

j

- op een eenvoudige wijze beroepen en bezigheden van volwassenen die ze kennen beschrijven

MTV 4

j

- *Waardering uitdrukken en respect tonen voor het werk van mensen uit hun omgeving*

Ik 2

[home](#)

Woordenlijst: arbeid, vrije tijd en studiekeuze

[terug](#)

Beroepen en werken

[Woorden](#)

Feest vieren

[Woorden](#)

In de vrije tijd

[Woorden](#)

Op reis

[Woorden](#)

Woordenlijst: Beroepen en werken

Beroepen

de chauffeur	de kapper	de dokter
de muzikant/zanger	de directeur	de politieagent
de postbode	de bakker	de brandweerman
de schilder	de juf	de verpleegster
de kok	de meester	de tandarts
de poetsvrouw	de baas	de fotograaf
de soldaat	de metser	de presentator
de slager	de journalist	de tuinman
boer/boerin	de verpleger/verpleegster	
de winkeljuffrouw/winkelier		

De politie

de politieagent
de pet
de politieauto
de gevangenis
het geweer
de dief
het verkeer

De brandweer

de brandweerman	de helm
blussen	
de brandweerauto	redden
in brand staan	het touw
de ladder	het zwaailicht
de (brandweer)slang	

De dokter

de dokter	de verpleegster
de dokterstas	de koorts
het ziekenhuis	ziek
de ziekenwagen	pijn

De verjaardag

de verjaardag	(uit)blazen
jarig	het pakje/het cadeau
het feest(je)	uitpakken/inpakken
vieren	krijgen
de kroon	de verrassing
versieren	bedankt
de versiering	uitdelen
de slinger	de taart
de ballon	de slagroom
aansteken	de vriend(in)
de (het) kaars(je)	

Feest vieren

feest vieren	in de handen klappen	
de clown		
bellen blazen	de vlag	het circus
geluk wensen	een feest geven	dansen
de uitnodiging	de kaart	de film
trakteren	de brief	fijn
de lichtjes	plezant	
het toneel	opblijven	

Feesten

de feestdag	carnaval
Sinterklaas	het Offerfeest
Kerstmis	Nieuwjaar
Pasen	vaderdag
het Suikerfeest	moederdag
de Ramadan	het grootoudersfeest
het schoolfeest	

Spelen

het spel(letje)/het speelgoed, de schommel, de glijbaan, de vorpmpjes, de schep, de fiets, de step, de bal, het springtouw, de boom

de (lievelings)pop, de knuffel/de beer, het poppenhuis, de poppenkast, de wieg, de kinderwagen, het boek, de bak, het bed, de toren, verstooppertje, de winkel, de kassa, het geld, de puzzel, het kasteel, de auto, het blok/de blokken, de TV, de verkleedkoffer, het liedje, de muziek

Handelingen

spelen	fietsen	tekenen
glijden	springen	rijden
zwemmen	voetballen	bouwen
zich verstoppen	opruimen	zoeken
TV kijken	vinden	kopen
betalen	zingen	dansen
knutselen	toneel spelen	bellen blazen

Plaatsen

de speelplaats	de kermis
het park	het circus
de tuin	de bioscoop
het bos	de speeltuin
de zandbak	het speelplein
het theater	het museum

Zwemmen

het zwembad	de handdoek
zwemmen	de rand/kant
het badpak	diep/ondiep
de bikini	het water
de zwembroek	drijven

[home](#)

Woordenlijst: op reis

[terug](#)

Vervoermiddelen

de fiets
de auto/wagen
de trein
de bus
het vliegtuig
de boot

Handelingen

rijden	aankomen	meekomen
fietsen	vertrekken	meegaan
sturen	naartoe gaan	meerijden
vliegen	wegbrengen	skiën
stil zitten	wandelen	
instappen	spelen	
uitstappen	zwemmen	
varen	inpakken	

Allerlei op reis

de straat	de vijver
de lucht	het bos
de berg	de rivier
de zee	het land
de wereld	het strand
het station	

warm
koud
ver
dichtbij

Op vakantie

de schoolreis	de rugzak
de vakantie	de koffer
op reis	de zonnebril
het hotel	het fototoestel
de tent	het pakje/cadeautje
de camping	de kaart (post)
het huis(je)	
logeren	

waar
waarheen
naartoe

j

- opsommen wie er allemaal bij hen thuis woont en uitleggen dat die huisgenoten samen een gezin vormen

Andere 6

- Bekende soorten gezinnen, grote gezinnen, kleine gezinnen, één-oudergezinnen, inwonende mensen, 2 mama's, 2 papa's, gezinnen met adoptiekinderen ... inventariseren

Andere 6

Woordenlijst: gezin en familie

de naam

dood
leven

Handelingen/werkwoorden

wonen
blijven
zijn
worden
veranderen
trouwen
scheiden/gescheiden

Familie

de moeder	de oom
de vader	de tante
mama	de neef
papa	de nicht
de broer	de zoon
de zus	de dochter
de oma	de tweeling
de opa	de ouders
de grootvader	de grootouders
de grootmoeder	het kleinkind
de familie	de jongste/de middelste/de oudste

Andere personen

de mens	de vriend(in)
de baby	de buren
het kind	de meneer
de jongen	de mevrouw
het meisje	de man
de vrouw	
de volwassene	

Omgaan met gelijkenissen en verschillen

- In concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen en erover praten.

Andere 6

- Gelijkenissen en verschilpunten m.b.t. levenswijze tussen henzelf en mensen uit een andere cultuur verwoorden.

Andere 6

- *Verwoorden gevoelens bij eigen ervaringen m.b.t. waardering van anders-zijn, afwijzing en uitsluiting*

Andere 6

[home](#)

Woordenlijst: omgaan met gelijkenissen en verschillen

[terug](#)

anders
hetzelfde
het verschil

Verschillen

groot - klein
dik - dun
donker - licht
rijk - arm
het meisje - de jongen
oud - jong

doof
blind
de rolstoel

de huidskleur
de hoofddoek
de bril
kaal

- *Met eigen woorden uitleggen wat verhuizen is (ook naar een ander land).*

Andere 6

- *Positieve (bijv. een nieuw huis, een nieuwe job ...) en negatieve redenen (bijv. onveilige omgeving ...) opsommen waarom mensen verhuizen.*

Andere 6

- *Met eigen voorbeelden illustreren dat leven in een nieuwe woonomgeving niet altijd gemakkelijk is (andere gewoontes, andere taal, andere mensen ...).*

Andere 6

verhuizen
wonen
weggaan
komen

het appartement
het huis

ergens anders
nieuw

het dorp
de stad
het land

de verhuishwagen
het adres

Ongelijke verdeling van de welvaart

- *Verschillen en overeenkomsten tussen eigen leefwijze en leefwijze van mensen in ontwikkelingslanden verwoorden.*

Andere 6

- *Zich inleven in de leefwereld van leeftijdsgenoten in ontwikkelingslanden.*

Andere 6

[home](#)

Woordenlijst: ongelijke verdeling van de welvaart

[terug](#)

arm - rijk

de jongen - het meisje

wonen
spelen
eten
werken

anders
hetzelfde

Geld

j

- in concrete situaties het verschil aangeven tussen delen, ruilen, geven , krijgen , lenen, kopen en verkopen

- *Uitleggen waar geld vandaan komt (werken) en waar geld heen gaat (uitgeven, sparen)*

Woordenlijst: geld

Geld

het geld
de euro
de bankkaart
de portemonnee
de portefeuille

Handelingen

betalen	nemen
verdelen	kopen
ruilen	verko�en
(terug) geven	wegen
krijgen	tellen
geld afhalen	
boodschappen doen/winkelen	

   n
twee
drie
vier
vijf

Wiskundige begrippen

tellen	meer	duur	het getal
hoeveel?	hoeveel meer?	hoeveel minder?	
allebei/beide	alletwee	te veel	
alles	allemaal	te weinig	
zoveel	weinig	goedkoop	
minder	veel	prijs	
een beetje	evenveel	wegen	
(half)leeg	(half)vol	de weegschaal	
een paar	heel (erg)	nog	

Naar de winkel

de winkel	de kassa
de supermarkt	de winkelkar
de winkelier	de tas
de winkeljuffrouw	het rek
de bank	de rekening
de prijs	

[home](#)

Media-educatie

[terug](#)

- *Het onderscheid verwoorden tussen fictie en non-fictie in media*

Media 3

Media

de TV	het fototoestel
de radio	de camera
de computer	de CD
de tablet	de DVD
de spelcomputer	de GSM
de e-mail	de smartphone
het computerspelletje	de SMS/het bericht

echt - niet echt
alsof

Beroepen

de acteur
de presentator
de journalist
de fotograaf

de film de bioscoop
de tekenfilm het theater
de poppenkast de reclame
het toneel

Handelingen

toneel spelen
optreden
kijken
foppen
doen alsof

Lichaams-oriëntatie

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Oriëntatie in de ruimte

Ruimtebeleving

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

In de klas

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

In de school

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

De maquette van de klas

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

In de vertrouwde omgeving

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Windstreken

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Pictogrammen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

In de verkleinde ruimte

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Topografische kennis en landschappen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Verkeer

Te voet, met de wagen, met de fiets

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Veilig in de schoolomgeving

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

j

- Uitgebeelde lichaamshoudingen en bewegingen nabootsen

Ik bewe

j

- Beschreven lichaamshoudingen en bewegingen uitvoeren

Ik bewe

j

- Lichaamshoudingen en bewegingen benoemen.

Natuur

j

- De belangrijkste lichaamsdelen aanwijzen en benoemen

Natuur

j

- Een menselijke figuur tekenen met de belangrijkste lichaamsdelen op de juiste plaats (hoofd, romp, benen, armen, oren, ogen, neus en mond).

Natuur

j

- Inschatten hoeveel ruimte hun eigen lichaam inneemt (bijv. kledingstukken passen).

Natuur

- *Bij eenhandige taken een duidelijke voorkeur tonen voor de linker- of rechterhand*

Ik bewe

- *Hun voorkeurhand tonen, wanneer er expliciet naar gevraagd wordt*

Ik bewe

- *De begrippen links en rechts in de juiste context gebruiken*

Wi 1

Woordenlijst: lichaamsoriëntatie

Handelingen

(stil)staan	stoppen
zitten	liggen
lopen	spelen
kruipen	
stappen	springen
huppelen	vallen
stampen	wijzen
beginnen	(zich) stoten
opheffen	rollen
gooien	doorgaan
neerleggen	neerzetten

de lichaamsdelen

het hoofd	de nek	de borst
de hals	de buik	het lijf/het lichaam
de rug	het gezicht	de bil
de wang	de schouder	de kin
de arm	de mond	het been
de lip	de hand	de tand
de duim	de neus	de knie
het oor	de voet	het oog
de teen	de poep	de penis
de vinger	de vagina	de pink

klaar
stop
fout
goed
prima
knap
goed zo

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste
onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste
voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
tegen, tegenaan, tegenover
op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen
links, rechts, de linkerkant, de rechterkant
ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
binnen, buiten

Ruimtebeleving in de werkelijke ruimte

		• Ruimtebegrippen gebruiken om relaties te duiden tussen zichzelf en elementen in de werkelijke ruimte (bijv. ik zit tussen Joke en Stan, Joke zit links van mij ...).	Wi 1
		• Ruimtebegrippen gebruiken om relaties te duiden tussen elementen in de werkelijke ruimte (bijv. wie zit achter Joke en voor Stan? Wie zit links van de juf? ...).	Wi 1
		• Mits aanwijzingen (bijv. getekende silhouetten, foto's, symbolen, verbale instructies ...) orde brengen in een beperkte ruimte zoals hun tafel, de speelhoek, de klas ...	Rui 1
		• Een ruimte inrichten in functie van hun spel (bijv. plaats maken om een vloerpuzzel te leggen) en suggesties geven voor het (her)inrichten van een speelhoek (bijv. de winkelhoek wordt een dokterspraktijk).	Rui 1
		• <i>Orde houden en brengen in een beperkte ruimte (bijv. de speelhoek; hun bank ordelijk houden ...);</i>	Rui 1
		• <i>Orde houden en brengen in de klas (bijv. de klas opruimen, turntoestellen terug op de afgesproken plaats zetten ...)</i>	Rui 1
		• <i>Suggesties geven voor het (her)inrichten van de klas (bijv. de klasinrichting wijzigen, de stoelen schikken rond een tafel ...)</i>	Rui 1

[home](#)

Woordenlijst: ruimtebeleving in de werkelijke ruimte

[terug](#)

de school
de speelplaats de boom
de refter de bank
de gang het gras
de turnzaal

Handelingen

liggen	staan
zitten	zijn
leggen	zetten
opruimen	(op)hangen
wegdoen	vegen
terugzetten	nemen

Personen

de juf
de meester
ik
het kind
de jongen
het meisje
de vriend(in)
de kleuter
de jongste/de
middelste/de oudste

[In de klas](#)

[In huis](#)

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste
onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste
voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
tegen, tegenaan, tegenover
op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen
links, rechts, de linkerkant, de rechterkant
ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
binnen, buiten

		<ul style="list-style-type: none">• Zelfstandig hun weg vinden in een vertrouwde omgeving.	Rui 2
		<ul style="list-style-type: none">• De werkelijke ruimte vrij verkennen en terugkeren naar een afgesproken, vooraf verkende plaats	Rui 3
		<ul style="list-style-type: none">• Vanuit hun standpunt de richting naar een bepaalde locatie aanwijzen	Rui 3
		<ul style="list-style-type: none">• Een beschreven route afleggen	Rui 2
		<ul style="list-style-type: none">• Aan elkaar een route beschrijven	Rui 2
		<ul style="list-style-type: none">• Zelf een route zinvol uitstippelen en afleggen (bijv. zonder omweg, rekening houdend met hindernissen ...)	Rui 2
		<ul style="list-style-type: none">• Mentaal een standpunt innemen (bijv. op basis van een foto de locatie en kijkrichting van de fotograaf achterhalen, wat zie je als je thuis uit het raam kijkt ...)	Rui 2

Woordenlijst: oriëntatie in de klas

Richting / de weg

overal, ergens, nergens, omhoog, omlaag, beneden, boven, bovenop, vooruit, achteruit, rechtdoor, bij, erbij, eraan, andersom, opzij, in het rond, ondersteboven, hier, daar, ver weg

de uitgang, de ingang, de plek, (de) kant

waarheen?, waar naartoe?, waar?, naar, langs, tot, vlakbij, schuin, over

klaar

stop

fout

goed

prima

knap

goed zo

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste

onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste

voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde

tegen, tegenaan, tegenover

op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen

links, rechts, de linkerkant, de rechterkant

ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst

binnen, buiten

Handelingen

zitten	beginnen	komen	tonen
rusten	wachten	zoeken	ophangen
vinger opsteken	naar huis gaan	lezen	
stil zijn	weten	kiezen	
zwijgen	proberen	willen	
roepen	stoppen	kunnen	
naar elkaar luisteren	meedoen	verder doen	
lopen	drinken	praten	
opruimen	eten	leren	
spelen	duren	plassen/pipi doen	

De klas

de klas	het raam
de gang	de deur
de kapstok	de hoek
de jas	de kring/zithoek
de stoel	de mat
de bank	de zandtafel
de tafel	de wasbak/de wastafel/de lavabo
het rek	de plaats
de muur	het plafond

		• <i>De werkelijke ruimte vrij verkennen en terugkeren naar een afgesproken, vooraf verkende plaats</i>	Rui 3
		• <i>Vanuit hun standpunt de richting naar een bepaalde locatie aanwijzen</i>	Rui 3
		• <i>Een beschreven route afleggen</i>	Rui 2
		• <i>Aan elkaar een route beschrijven</i>	Rui 2
		• <i>Zelf een route zinvol uitstippelen en afleggen (bijv. zonder omweg, rekening houdend met hindernissen ...)</i>	Rui 2
		• <i>Mentaal een standpunt innemen (bijv. op basis van een foto de locatie en kijkrichting van de fotograaf achterhalen, wat zie je als je thuis uit het raam kijkt ...)</i>	Rui 2

Woordenlijst: oriënteren op school

Op school

de speelplaats, de bel, de poort, de rij, de hal, de trap, de turnzaal, de speelzaal, het toilet/de WC, de bank, het gras, de zandbak, de refter/eetzaal

de school, de kleuterschool, de lagere school, het bureau van de directeur

Richting / de weg

overal, ergens, nergens, omhoog, omlaag, beneden, boven, bovenop, vooruit, achteruit, rechtdoor, bij, erbij, eraan, andersom, opzij, in het rond, ondersteboven, hier, daar, ver weg

de uitgang, de ingang, de plek, (de) kant

waarheen?, waar naartoe?, waar?, naar, langs, tot, vlakbij, schuin, over

Handelingen

roepen

ruzie maken

duwen

samen spelen

vechten

winnen

verliezen

wachten

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste

onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste

voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde

tegen, tegenaan, tegenover

op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen

links, rechts, de linkerkant, de rechterkant

ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst binnen, buiten

klaar

stop

fout

goed

prima

knap

goed zo

In de vertrouwde omgeving

- Zelfstandig hun weg vinden in een vertrouwde omgeving

Woordenlijst: oriënteren in de vertrouwde omgeving

[terug](#)

in mijn buurt

in de buurt, de straat, de weg, het plein, de speeltuin, het park, de kerk, de moskee, de winkel, het restaurant, de fabriek

het dorp, de stad, het veld, het bos, de wei, de berg, de zee, de rivier, de beek

de stoep/het voetpad, het fietspad, het zebrapad, het verkeersbord, het verkeerslicht, druk, gevaarlijk, rustig

klaar

stop

fout

goed

prima

knap

goed zo

pas op

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste

onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste

voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde

tegen, tegenaan, tegenover

op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen

links, rechts, de linkerkant, de rechterkant

ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst

binnen, buiten

[In huis](#)

Handelingen

liggen	rijden	
(stil)staan	stoppen	oversteken
zitten	neerleggen	
lopen	spelen	neerzetten
rennen	kruipen	doorgaan
stappen	springen	gooien
huppelen	vallen	rollen
wijzen	opheffen	
beginnen		

Richting / de weg

overal, ergens, nergens, omhoog, omlaag, beneden, boven, bovenop, vooruit, achteruit, rechtdoor, bij, erbij, eraan, andersom, opzij, in het rond, ondersteboven, hier, daar, ver weg

de uitgang, de ingang, de plek, (de) kant

waarheen?, waar naartoe?, waar?, naar, langs, tot, vlakbij, schuin, over

- *De plaats van de zon aanwijzen gedurende de dag.*

de zon, de wind,
de wolk

de zon in de
ogen
de schaduw

hier-daar
eerst-daarna-
dan-nu-straks

zien
niet zien

j

- Kennen de betekenis van de volgende pictogrammen: het toilet/de wc, de pijl, de uitgang

het
toilet/de WC

de uitgang

de pijl

het
pictogram

- *De maquette oriënteren (richten) op basis van herkenningspunten in de werkelijke ruimte*

Rui 4

- *Van de werkelijke ruimte een maquette maken (schaal- en schaal aanduidingen)*

STV 3

Rui 4

- *De relatie leggen tussen een symbool en datgene/diegene waar het symbool voor staat. (Legende)*

STV 4

j

Woordenlijst: de maquette van de klas (herkennen en lokaliseren)

klein - groot
binnen - buiten

Klaslokaal

de bank
de tafel
de kast
de zandtafel
de stoel
het rek
de muur
het raam
de deur
het plafond

Plaatsen

de klas, de hoek, de kring

Handelingen

zitten
staan
zijn
hangen
liggen
plaatsen

Personen

de juf
de meester
het kind
ik
de jongste/de
middelste/de oudste

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste
onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste
voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
tegen, tegenaan, tegenover
op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen
links, rechts, de linkerkant, de rechterkant
ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
binnen, buiten

	j	<ul style="list-style-type: none">• De voorgestelde elementen identificeren en benoemen	Rui 3
	j	<ul style="list-style-type: none">• Iets of iemand lokaliseren	Rui 3
	j	<ul style="list-style-type: none">• Aan elkaar een route beschrijven/een beschreven route aanduiden	Rui 2
	j	<ul style="list-style-type: none">• Zelf een zinvolle route uitstippelen	Rui 2
	j	<ul style="list-style-type: none">• Mentaal een standpunt innemen (bijv. Wat ziet het poppetje als het hier staat? Waar stond de fotograaf? ...)	Rui 2
	j	<ul style="list-style-type: none">• De relatie leggen tussen een symbool en datgene/diegene waar het symbool voor staat (Legende)	STV 4
	j	<ul style="list-style-type: none">• Afbeeldingen en/of miniatuurweergaven van vertrouwde plaatsen en voorwerpen herkennen. (schaal en schaal aanduidingen)	Rui 4
		<ul style="list-style-type: none">• <i>Aangeven dat de werkelijkheid vergroot of verkleind kan worden voorgesteld (schaal en schaal aanduidingen)</i>	Rui 4
		<ul style="list-style-type: none">• <i>Ruimtebegrippen gebruiken om relaties te duiden tussen elementen in verkleinde ruimtes en/of maquettes.</i>	Wi 1

[home](#)

Woordenlijst: oriënteren in de verkleinde ruimte

[terug](#)

[het huis](#)

[de garage](#)

Personen

mama

papa

het kind

de broer

de zus

de oma

de opa

de mens

de jongste/de middelste/de oudste

Plaatsbegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorste, de achterste, de voorkant, de achterkant, onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderste, de bovenste, de onderkant, de bovenkant,

in, op, uit, naast, in het midden, tussen

links, rechts, de linkerkant, de rechterkant

ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst bij, het verst af

binnen - buiten

home

[terug](#)

Het huis

het huis

het appartement

de woonkamer

de slaapkamer

de badkamer

de keuken

de zolder

de kelder

de garage

de zetel

de TV

het gordijn

de tafel

de stoel

de trap

het bed

het tapijt

de koelkast

de gang

de kapstok

de telefoon

de auto/wagen

de fiets

de brievenbus

de verwarming

de deur

het slot

de sleutel

het raam

het dak

het plafond

de muur

de tuin

wonen

zijn

staan

zitten

hangen

liggen

komen

gaan

plaatsen

spelen

home

[terug](#)

De garage

de garage

de auto/wagen

de auto's

voorzichtig

gevaarlijk

botsen

de straat

de weg

de fiets

het verkeerslicht

rood

oranje

groen

het ongeval

de bestelwagen

het voetpad/de stoep

de vrachtwagen

de bromfiets

oversteken

gaan

parkeren

kijken

wachten

stoppen

rijden

botsen

Topografische kennis en landschappen

-   j • Aan een bekende volwassene hun naam en de gemeente waar ze wonen zeggen MTV 3
-   • Eenvoudige landschapselementen in de eigen omgeving benoemen (bijv. weiden, bomen, woningen, straten, pleinen, bossen, fabrieken ...). Rui 5
-   • Opvallende verschillen in landschappen en omgevingen, door mensen ingericht, verwoorden (bijv. veel huizen versus weinig huizen). Rui 5
-   • *Hun adres meedelen (straat, huisnummer, gemeente/stad).* MTV 3

Woordenlijst: topografische kennis en landschappen

Gebouwen

het huis, het appartement, de
hut, de school, de winkel, de
fabriek, het restaurant, de kerk,
de moskee

de straat, het
plein, de weg,
het adres

het bos, het veld, het
park, de wei, de tuin, de
speeltuin

het dorp, de stad

Handelingen

wonen

leven

zijn

wandelen

zien

rondlopen

werken

rijden

spelen

de mens, het dier, de
boom, de bloem

de berg, de zee

de rivier, de beek, de
vijver

home

In huis

wonen	de sleutel	de keuken	de telefoon
thuis	het raam	de badkamer	de tv
het huis	de trap	de slaapkamer	de koelkast
het appartement	de kelder	de woonkamer	de verwarming
het dak	de garage	het gordijn	het bed
de zolder	de tuin	de tafel	de kast
de deur	het hek	de stoel	het rek
het slot	de brievenbus	de zetel	
		het tapijt	

[terug](#)

TE VOET

j •Aangeven dat zij op de stoep moeten stappen

j •Onder begeleiding op de stoep stappen zonder zichzelf of anderen in gevaar te brengen

j •Aangeven dat zij moeten oversteken op een zebrapad of bij een gemachtigd opzichter

j •Onder begeleiding veilig voorbij een hindernis op de stoep stappen

j •Veilig een straat oversteken met hulp van een gemachtigd opzichter

j •Onder begeleiding veilig een straat met verkeerslichten oversteken

j •Aangeven dat het veilig is om overdag fluorescerend materiaal te dragen.

MET DE WAGEN/AUTO

j •Aangeven dat hun plaats in de wagen het kinderzitje of het verhoogkussen is.

j •Aangeven dat iedereen in de wagen een gordel moet dragen.

j •Onder toezicht met het openbaar vervoer/schoolbus meerijden zonder zichzelf en anderen in gevaar te brengen.

j •Aangeven dat het veiliger is om aan de stoepkant uit de wagen te stappen

OP DE FIETS

j •Aangeven dat het veilig is om op de fiets steeds een valhelm te dragen.

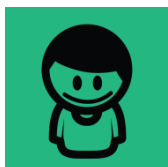
j •Met een loopfiets fietsen, sturen en remmen

j •Met een driewieler fietsen, sturen en remmen.

j •Aangeven dat ze beter opvallen met een vlaggetje aan de fiets

j •Met de fiets uit stilstand vertrekken, sturen en afremmen

j •Aangeven dat het veilig is om overdag fluorescerend materiaal te dragen.

alle doelen

Ik 7

Woordenlijst: te voet, met de wagen, met de fiets

Handelingen

gaan	stoppen
stappen	niet spelen
wandelen	wachten
oversteken	uitkijken
(goed) kijken	rijden
de weg vragen	zitten
de weg wijzen	instappen
weggaan	tonen
uitstappen	zien
parkeren	voorbijsteken
remmen	sturen
(rond)draaien	in/uitladen
fietsen	trappen
bellen	botsen
pijn doen	vallen

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste

onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste

voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde

tegen, tegenaan, tegenover

op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen

links, rechts, de linkerkant, de rechterkant

ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst

binnen, buiten

Op straat

het voetpad/de stoep, het fietspad, de weg, het spoor

het verkeerslicht, rood, groen, oranje, het verkeersbord, de pijl, het zebepad, de straat, het plein, druk, gevaarlijk, voorzichtig, de politie(agent), de boete, het ongeluk/ongeval, de botsing, de overkant, de fluovest, de werken, in de buurt, rustig, onderweg

op de fiets, te voet, met de wagen/auto, met de bus, de vrachtwagen, de bromfiets, de vuilniswagen, de bestelwagen

richting/de weg

overal	bij	de plek	waarheen?
ergens	erbij	(de) kant	waar naartoe?
nergens	eraan		waar?
omhoog	andersom		naar
omlaag	opzij		langs
beneden	in het rond		tot
boven	ondersteboven		vlakbij
vooruit	hier		schuin
achteruit	daar		over
rechtdoor	ver weg		

dat mag
dat mag niet
verboden
niet doen
pas op!
let op!

met de wagen

de wagen/de auto
de chauffeur
de gordel
de kinderstoel/het zitje

met de fiets

het stuur	de fiets
het zadel	zitten
de pedaal	rijden
de bel	sturen
de ketting	remmen
het wiel	trappen
de rem	

j

- In de eigen omgeving plaatsen herkennen waar ze veilig kunnen spelen en waar niet

Ik 7

- *In de eigen omgeving gevaarlijke verkeerssituaties herkennen en veilige oplossingen aangeven voor het probleem*

Ik 7

Woordenlijst: Veilig in de schoolomgeving

Vervoermiddelen

de auto/wagen	de bestelwagen
de fiets	de step
de vrachtwagen,	de driewieler
de bromfiets	de vuilniswagen
de bus	de kraan
de trein	de tractor
de tram	de metro
de wagen/auto	de rolschaatsen
de taxi	

Handelingen

rijden	wachten	de weg vragen
wandelen	oversteken	de weg wijzen
stappen	vallen	(goed) kijken
lopen	sturen	gaan
fietsen	omdraaien	spelen
bellen	instappen	zien
stoppen	uitstappen	tonen
remmen	uitkijken	

Op straat

het voetpad/de stoep, het fietspad, de weg, het spoor

het verkeerslicht, rood, groen, oranje, het verkeersbord, de pijl, het zebrapad, de straat, het plein, druk, gevaarlijk, voorzichtig, de politie(agent), de boete, het ongeluk/ongeval, de botsing, de overkant, de fluovest, de werken, in de buurt, rustig, onderweg

op de fiets, te voet, met de wagen/auto, met de bus, de vrachtwagen, de bromfiets, de vuilniswagen, de bestelwagen

dat mag
dat mag niet
verboden
pas op!
opgelet!

met de wagen
de wagen/de auto
de chauffeur
de gordel
de kinderstoel/het zitje

Algemene vaardigheden

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Levende natuur

Planten

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Dieren

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Mensen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Niet levende natuur

Het weer

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Hemellichamen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Natuurlijke verschijnselen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Materialen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Gezondheids- educatie

Voeding

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Lichaamshygiëne

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Veiligheid

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Omgaan met ziektes, handicap

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Milieu- educatie

Afval sorteren

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

- *Veel voorkomende planten en zwammen uit hun omgeving herkennen en benoemen.*

Natuur

- *De belangrijkste delen van planten (wortel, stam/stengel, tak, knop, loofblad/naald, bol, knol) aanduiden, benoemen en in eigen woorden de functie ervan uitleggen.*

Natuur

- Planten met elkaar vergelijken op basis van minstens 1 zelfgekozen criterium.

Wi 11

- *Bij planten eenvoudige verzorgingshandelingen uitvoeren en verwoorden.*

Natuur

j

- *Aangeven dat planten en zwammen soms nuttig, soms gevaarlijk zijn voor de mens (giftige planten, giftige paddenstoelen ...).*

Natuur
Ik 7

Planten

de plant(en)
de bloem
de stengel
de wortel
het zaad(je)
de boom
de stam
de tak
het blad
de paddenstoel
de aarde
de grond

de schaduw
de bijl
de bloempot
de tuinslang
de kuil

Handelingen

zaaien
gieten
planten
plukken
omhakken
water geven
spuiten
verzorgen

het water
de druppel
nat
de modder

giftig
gevaarlijk
eetbaar

de naam van enkele veel
voorkomende planten uit de
directe omgeving (bv roos)

j

- *Veel voorkomende dieren uit hun omgeving herkennen en benoemen (bijv. huisdieren, vogels, boerderijdieren ...).*

Natuur 2

j

- Met eigen woorden uitleggen dat de geboorte van een dier wordt voorafgegaan door een periode van gedragen worden van de moeder of door ontwikkeling in een ei.

Natuur 3

j

- De verschillende stadia van de ontwikkeling van dieren vanaf de bevruchting tot volwassen dier verwoorden (bijv. ei-kuiken-kip, van ei tot vlinder ...).

Natuur 3

- Dieren met elkaar vergelijken op basis van minstens 1 zelfgekozen criterium.

Wi 11

- *Voorbeelden geven van producten die afkomstig zijn van dieren (bijv. melk, wol, leder ...).*

Natuur 2

j

- *Eenvoudige verzorgingshandelingen bij dieren uitvoeren en verwoorden.*

Natuur 2

Producten van dieren

het vlees
de melk
de wol
het leder/leer
het ei

Dieren

[Huisdieren](#)

[Kriebeldieren](#)

[Tuin en park](#)

[Dierentuin](#)

[Bos](#)

[Boerderij](#)

Handelingen rond verzorgen

verzorgen
zorgen voor
eten geven
drinken geven
voeren
kammen
het hok/de stal/de kooi schoonmaken

Ontwikkeling

het jong
het ei
het kuiken
de kip
de rups
de vlinder
geboren worden
uit het ei komen

Delen van het lichaam

de poot	de vleugel
de kop	het lijf/het lichaam
de staart	de pluim/veer
de bek	de pels/vacht
de snavel	het vel/de huid
de snuit	het dier

één
twee
drie
vier
vijf
zes

Kriebeldieren

de vlieg
de spin
de mug
de mier
de vlinder
de wesp
de rups
de slak
de worm
de bij
het lieveheersbeestje

de kop
de poot
de vleugel
het lijf/het lichaam
het dier

het slakkenhuis
het spinnenweb

vliegen
kruipen
steken
zoemen
wegjagen
ontsnappen

Dierentuin

de giraf	de zeehond	het aquarium	de slurf	grommen
de tijger	de dolfijn	de kooi	de poot	bijten
de krokodil	de kameel	de stal	de kop	ontsnappen
de leeuw	de kangoeroe	de wei/weide	de staart	opeten
de aap	de neushoorn	het hok	de bek	eten geven
de olifant		de omheining	de snavel	zorgen voor
de slang	het lievelingsdier		de snuit	
de papegaai	het dier		de vleugel	
de beer	de dierentuin		de pels/vacht	
de ijsbeer		pas op!		
de schildpad		gevaarlijk		

BOS

het hert
de eekhoorn
de vos
de haas
het konijn
de vogel
de uil

het bos
de boom
het nest
het hol

de poot
de kop
de staart
de vleugel
de bek
de snavel
de snuit
de pels/vacht
de pluim
de veer

ontsnappen
opeten
voeren
klimmen
vluchten
jagen
wegjagen
schieten
de jager

Woordenlijst: Dieren op de Boerderij

[terug](#)[home](#)

Boerderij

de koe
de ezel
de geit
het schaap
het lam
het paard
het konijn
het varken
de kat
de kip
de haan
het kuiken

de boerderij
de kinderboerderij
de boer
de boerin

de melk
het ei
het vlees
de wol
het leder/leer
de mest(hoop)

de stal
de wei/weide
de prikkeldraad
de omheining
het hok
de mand
het hek

het stro
het hooi
het gras

de poot
de kop
de staart
de snuit
de bek
de snavel
de pels/vacht
de vleugel
de veer
de pluim

knorren
kakelen
blaffen
miauwen
zorgen voor
voeren
eten geven
pikken
opeten
snuffelen
vliegen
lopen

Tuin en park

de vogel

de mus

de gans

de eend

de duif

de pauw

de kip

de haas

het konijn

de muis

de egel

de mol

de slak

het nest

het hol

het hok

de vijver

de beek

het park

de kikker

de vis

het ei

het gras

de omheining

de poot

de kop

de staart

de bek

de snavel

de snuit

de pluim

de veer

de vleugel

kwaken

piepen

kakelen

springen

vliegen

zwemmen

lopen

opeten

pikken

graven

Huisdieren

de hond

de kat

de poes

het konijn

de vogel

de vis

het dier

lievelingsdier

het hok

de kooi

de mand

het aquarium

de snuit

de bek

de snavel

het vel/de huid

de poot

de staart

de pels/vacht

de vleugel

de kop

blaffen

miauwen

snuffelen

aaien

bijten

zorgen voor

eten geven

voeren

Mensen

j

- M.b.t. de voortplanting van mensen verwoorden dat de geboorte voorafgegaan wordt door een periode van gedragen worden door de moeder.

Natuur 5

j

- M.b.t. de voortplanting van mensen verwoorden dat de geboorte het verlaten van het moederlichaam betekent.

Natuur 5

- *Illustreren met enkele voorbeelden dat elke mens een aantal ontwikkelingsfases (bijv. baby, kind, volwassene, ouderling ...) doormaakt.*

Natuur 5

j

- De lichaamsdelen bij zichzelf en anderen aanduiden en benoemen.

Natuur 4

j

- De functie van de belangrijkste zichtbare lichaamsdelen benoemen.

Natuur 4

j

- *Aangeven welke lichaamsdelen instaan voor het horen, zien, ruiken, proeven en voelen en een aantal zintuiglijke waarnemingen verwoorden en benoemen.*

Natuur 4

Woordenlijst: mensen

van baby tot ...

de baby
de peuter
de kleuter
het kind
de mens
de volwassene
de (oude/grote) mensen
de jongen
het meisje
de man
de vrouw
dood
de jongste/de middelste/de oudste

de lichaamsdelen

het lijf/het lichaam	het gezicht	de arm
de huid/het vel	het haar	het been
het hoofd	de wang	de knie
de nek	de kin	de pols
de hals	de neus	de voet
de borst	het oor	de teen
de buik	het oog	de hand
de rug	de mond	de duim
de schouder	de tong	de vinger
het hart	de lip	de nagel
de poep	de tand	de pink
de bil	de keel	
de penis		
de vagina		

Handelingen

liggen	luisteren	wenen
lopen	ruiken	huilen
kruipen	spelen	werken
zitten	bewegen	proeven
praten	stil staan	
voelen	stampen	
eten	bijten	
drinken	knijpen	
kijken	zien	
horen		

Ontwikkeling

in de buik
dikke buik
geboren (worden)
mama
klein
groeien
groot worden
leven
sterven

j

- Dagelijks eenvoudige weersymbolen benoemen en noteren a.d.h.v. symbolen en voorbeelden geven van gevolgen van het weer voor zichzelf.

Natuur 6

- *Dagelijks eenvoudige weersymbolen benoemen en noteren in een tabel met conventionele tekens (bijv. een weerkalender).*

Natuur 6

j

- Met voorbeelden illustreren dat het weer invloed heeft op het gedrag van de mens (aangepaste kledij ...).

Natuur 6

Woordenlijst: Het weer

het weer
het weerbericht
de weervrouw
de weerman
de weerkalender

Het weer		
de regen	bewolkt	warm
het regent	de mist	de warmte
de plas	het onweer	koud
de sneeuw	de storm	bevriezen
de sneeuwvlok	de bliksem	het vriest
het sneeuwt	de donder	het ijs
de hagel		glad
het hagelt		
de zon		
de zon schijnt		
zonnig		
de wind		
het waait		

Zich aanpassen aan het weer

rillen
zweeten
verbranden
insmeren
aankleden
aandoen
uitdoen
schuilen
de paraplu
de regenjas
de kap
de laars
de trui
de sjaal
de jas
de muts
de handschoen
de wanten
de verwarming
de bikini
de zwembroek
het T-shirt
het badpak
de short/korte broek
de sandaal
het kleedje

j

- *Zon, maan en sterren als dusdanig correct benoemen en verwoorden: dat de zon licht en warmte geeft, dat we sterren zien als lichtjes aan de hemel, dat we de maan niet altijd in dezelfde vorm zien en dat we zon en maan niet altijd op dezelfde plaats zien.*

de zon
de maan
de ster

de zon
warm
licht
de zon schijnt

Dag

de hemel
de lucht
de dag

Nacht

de maan
de maan schijnt
donker
de ster
de lichtjes

de hemel
rond
vorm
de nacht

- *Enkele natuurlijke verschijnselen beschrijven: sneeuw smelt, water bevriest, een magneet trekt ijzer aan ...*

[home](#)

Woordenlijst: natuurlijke verschijnselen

[terug](#)

smelten, koken, (be)vriezen,
drijven, zinken, roesten

het vriest
het water
het ijs
koud

het sneeuwt
de sneeuw
de hagel
warm
smelten

het water
het vuur
heel warm/heet
koken
verbranden
de damp

de magneet
het ijzer

j

- In hun omgeving veel voorkomende grondstoffen en materialen benoemen en beschrijven (bijv. nat en droog zand / droge klei is vast, wol is zacht, een kei is hard ...).

Natuur 7

- *Aan de hand van een al dan niet zelf gevonden eigenschappen (bijv. sterkte, hardheid, brandbaarheid, weerbestendigheid, veerkracht, gewicht, absorptievermogen, drijfvermogen, stroomgeleiding, warmtegeleiding, oplosbaarheid, mengbaarheid) veel voorkomende grondstoffen en materialen ordenen.*

Natuur 7

Grondstoffen

het zand
de klei
de steen
het hout
het ijzer
het water

Eigenschappen

zacht	droog
hard	sterk
zwaar	warm
licht	koud
nat	

de wol
het leder/leer/leer

Vergelijken

sterker	warmer
zachter	kouder
harder	droger
lichter	natter
zwaarder	

Handelingen

voelen	breken
wegen	kneden
zien	mengen
ruiken	drijven
plooien	zinken

Materialen

(het) plastic
(het) papier
(het) karton
(het) glas
(de) stof

j

- Een aantal belangrijke voedingsmiddelen benoemen (bijv. groenten, fruit, brood, water, melk, vlees ...).

MTV 4

j

- Voedingsgedrag verwoorden als gezond of ongezond.

Ik 7

Eten algemeen

het ontbijt

het middagen

de maaltijd

het tussendoortje

het dessert

het eten

de drinkbus

de brooddoos

het brood

de boterham

de choco

de kaas

de gelei

de confituur

het ei

het vlees

het gehakt

de worst

de rijst

de pasta

de aardappel

de soep

de pudding

de yoghurt

de mayonaise

de koek

de pannenkoek

de frietjes

de pizza

de couscous

de spaghetti

de kebab

de frituur

het restaurant

vies

heerlijk

lekker

opeten

eten

(niet) lusten

honger hebben

tafel dekken

smeren

Fruit

de appel	vers	schillen
de banaan	rijp	plukken
de sinaasappel	rot	snijden
de peer	de schil	opeten
de kiwi	het sap	eten
de citroen	de moes	(niet) lusten
de meloen	de fruitsla	
de aardbei	gezond	
de kers	lekker	
de druif		
de mandarijn	het fruit	

Woordenlijst: Groenten

[home](#)

[terug](#)

Groenten

de groente

de sla

de tomaat

de wortel

de spinazie

de boon

de komkommer

de erwt

de kool

de ajuin/ui

rauw

vers

gezond

snijden

schillen

koken

eten

opeten

(niet) lusten

Woordenlijst: Zoet

[home](#)

[terug](#)

Zoet

de/het snoep

het snoepje

de lolly

het ijsje

de wafel

de koek/het koekje

de chocolade

de cake

de taart

de pannenkoek

de suiker

de honing

de choco

de confituur

de siroop

de pudding

de slagroom

het dessert

zoet

lekker

ongezond

eten

opeten

(niet) lusten

likken

snoepen

kauwen

Woordenlijst: koken

[home](#)

[terug](#)

Koken

de keuken

het fornuis

de oven

de microgolfoven

de peper

het zout

koken

eten maken

bakken

snijden

roeren

mengen

scheppen

proeven

ruiken

de pan

de zeef

de kookpot

de lepel

het mes

de schep

de schort

de damp

lekker

pas op!

warm

Drinken

de drank

dorst

de slok

de drinkbus

de fles

de beker

het glas

de kop

het rietje

het brik

het brik

het water

de melk

de chocomelk

het sap

de koffie

de thee

de cola

het fruitsap

de limonade

drinken

opdrinken

dorst hebben

gieten/ingieten

slurpen

schudden

morsen

zuigen

vol

leeg

het café

het terras

[home](#)

Woordenlijst: voeding

[terug](#)

gezond
ongezond

Eten en drinken

[Groenten](#)

[Zoet](#)

[Koken](#)

[Drinken](#)

[Eten algemeen](#)

[Fruit](#)

Smaken

lekker	zoet
niet lekker	zout
vies	zuur

Handelingen en werkwoorden

eten	
drinken	schillen
proeven	snijden
smaken	(op)smeren
opeten	dorst hebben
honger hebben	morsen
tafel dekken	likken
tafel afruimen	scheppen
snoepen	kauwen
(niet) lusten	zitten
handen wassen	

Aan tafel

honger	de tafel	netjes
dorst	het tafelkleed	beleefd
de refter/eetzaal	de stoel	de mond
smakelijk	het bord	de brooddoos
de maaltijd	het glas	de drinkbus
het ontbijt	de beker	de koek
het middageten	de kom	de melk
het dessert	de schotel	het drankje
het tussendoortje	de vork	
de hap/het hapje	het mes	
het suk/stukje	de lepel	

j

- Goede gewoonten tonen in hun dagelijkse hygiëne en eenvoudige handelingen uitvoeren die daarvoor nodig zijn (bijv. wassen, toiletgebruik, haarverzorging, handhygiëne, tandhygiëne, hygiëne eigen aan de puberteit ...).

Woordenlijst: lichaamshygiëne

Lichaamsdelen

het hoofd	de nek	het oog
de buik	de hals	de neus
de borst	het lijf/het lichaam	het oor
de rug	het gezicht	de tand
het haar	de mond	de huid/het vel
de schouder	de lip	de knie
de arm	de hand	de poep
het been	de nagel	de penis
de voet	de vinger	de vagina
de teen	de duim	de bil
de pink		

Lichaamshygiëne

vies	de zeep	de kam	de wasbak/de wastafel/de lavabo
vuil	de shampoo	de borstel	
schoon	het schuim	de tandenborstel	de wasdraad
proper	het washandje	de tandpasta	de wasmachine
het bad	de spons	het toilet/de WC	de wasmand
de douche	nat	het WC-papier	de wasknijper
het water	de doek	de kaka	de kraan
de handdoek	de plas/pipi	koud	droog
het potje	warm	de luier	heet
de spiegel	de was		

Handelingen

zich wassen	afvegen
wassen	kaka doen
handen wassen	plassen/pipi doen
de haren kammen/borstelen	doorspoelen
de tanden poetsen	ophangen
uitspoelen	
afdrogen	

- Signaleren wanneer er gevaar dreigt of iemand in gevaar is. (bijv. als iemand bloedt, bewusteloos is, met lucifers wordt gespeeld ...).

Ik 7

- *In een noodsituatie adequaat reageren door hulp van volwassenen in te roepen.*

Ik 7

- *Gangbare pictogrammen in verband met gezondheid en veiligheid herkennen (bijv. nooduitgang, chemische producten, medicijnkastje ...).*

Ik 7

gevaar
gevaarlijk
veilig
voorzichtig
let op!
pas op!
pijn

help!
kom hier!
kom mee!
kom helpen!

Handelingen

opletten
oppassen
komen
helpen
afblijven
niet aankomen
niet eten
niet drinken

Personen

mama
papa
ik
de volwassene
de meneer
de mevrouw
de juf
de meester
de jongste/de middelste/de
oudste

de uitgang
de pijn
het pictogram

Omgaan met ziektes, handicap en verslaving

j

- Bij zichzelf en bij anderen het verschil tussen ziek, gezond en gewond zijn herkennen

Ik 7

- Verwoorden dat ze door inname van en/of contact met sommige producten en planten ziek kunnen worden.

Ik 7

- *Met voorbeelden illustreren dat sommige mensen met een handicap leven.*

Ik 7

Woordenlijst “omgaan met ziektes, handicap en verslaving”

ziek - gezond
ziek zijn
gewond zijn
dood -levend

Ziek of gewond

pijn	misselijk	de bult
het pilletje	verkouden	de hik
gezond	de koorts	het bloed
de zakdoek	de prik	de traan
de neusdruppels	de spuit	de zweetdruppels
de pleister	de thermometer	het verband
de wond	beter	de adem
de zalf	de bloedneus	de siroop

Pijn

de pijn
de buikpijn
de hoofdpijn
de oorpijn
de keelpijn
de tandpijn

Handicap

doof
blind
de rolstoel
de kruk
de wandelstok

Lichaamsdelen

het hoofd	het been	het lijf/het lichaam	het oog
de borst	de knie	het gezicht	het oor
de buik	de voet	de wang	de tong
de rug	de teen	de mond	de penis
de bil	de vinger	de tand	de vagina
de schouder	de nek	de lip	
het hart	het vel/de huid	de neus	
de arm	de keel	de poep	

Bij de dokter

de dokter
de dokterstas
het ziekenhuis
de ziekenwagen
de verpleegster
de apotheker

Handelingen

hoesten	thuis blijven	zien
niezen	verzorgen	horen
overgeven	voelen	ruiken
spuwen	ademen	proeven
insmeren	jeuken	slapen
bibberen	krabben	zweten
rusten	luisteren	bloeden
snuiten	kijken	

j

- Afval sorteren aan de hand van eenvoudige, gangbare criteria (bijv. glas, papier, karton ...).

Natuur 8

- *Afval deponeren in de daarvoor bestemde opslagmogelijkheden in de klas en de school (bijv. papier, karton, glas, gft, pmd, batterijen, inktpatronen ...).*

Natuur 8

Afval sorteren

het afval
de vuilnisbak
de papiermand
de vuilniszak
de vuilniswagen
de container

Materialen

het papier	de fles
het karton	de doos
het glas	de zak
het plastic	het blik
het brik(je)	
de batterij	

vuil
vies
rot
slecht
proper
netjes

Handelingen

weggooien
oprapen
kuisen/poetsen
opruimen
sorteren
opnieuw gebruiken

j

- Met hulp van een volwassene, eenvoudige bronnen hanteren om meer te weten te komen over de natuur

Ik 5

j

- Een explorerende en experimenterende aanpak tonen om meer te weten te komen over de natuur

Ik 5

j

- Verschillen onderscheiden in geluid, geur, kleur, smaak en voelen

Ik 5

j

- Een houding van zorg en respect voor de natuur.

Natuur 8

[home](#)

Woordenlijst: algemene vaardigheden en attitudes natuur

[terug](#)

De smaak

proeven
lusten
zin hebben
lekker
vies
zoet
zout
zuur
de tong
de mond

Het gehoor

het oor
horen
klinken
het geluid
het lawaai
stil
luid
luisteren

Het zicht

het oog
kijken
zien
de kleur

De tast

voelen	nat
de huid/het vel	droog
de vinger	koud
de pijn	warm
zacht	ruw
hard	glad

De reuk

de neus
ruiken
stinken
lekker
de geur

Onderzoekende handelingen

(uit)proberen	zoeken	rangschikken/ordenen
(be)kijken	vinden	verzamelen
herkennen	kunnen	sorteren
maken	vergelijken	passen (bij)
(mis)lukken	vragen	uit elkaar halen
het lukt	antwoorden	in elkaar steken
het lukt niet	aanwijzen	controleren
onderzoeken	(na)denken	weten
(uit)zoeken	begrijpen	uitleggen
ontdekken	(uit)kiezen	uitvinden verbeteren

hoe?
waarom?
wie?
wat?
welk?

Respect voor de natuur

het gerief/de spullen	pas op!
afspreken	kapot maken
zorgen (voor)	kapot/stuk
aanraken	weg
afblijven	verloren
voorzichtig	kwijt raken
oppassen	kwijt
opruimen	netjes

Algemene vaardigheden

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Techniek begrijpen

Onderdelen van technische systemen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Grondstoffen en materialen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Onderhouden van technische systemen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Functioneren van technische systemen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Techniek hanteren

Technische systemen maken

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

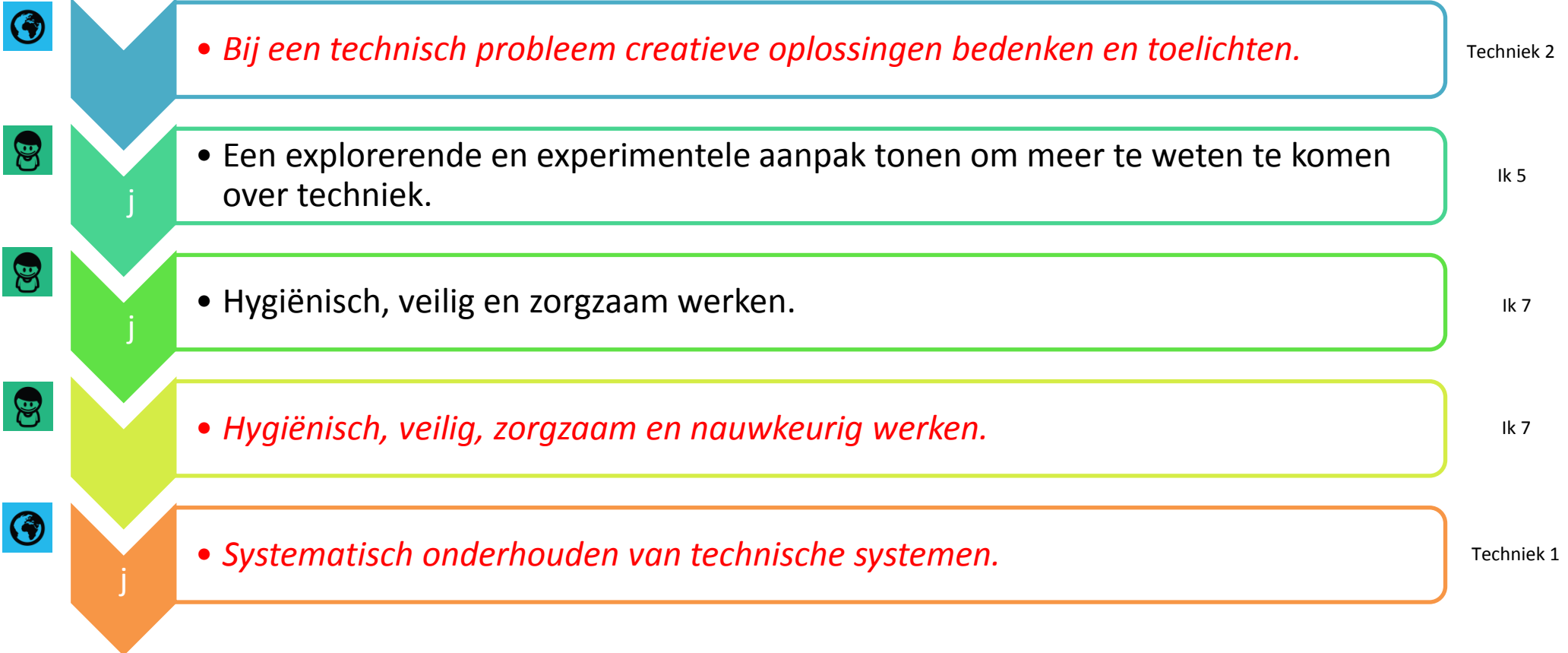
Technische systemen gebruiken

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Techniek duiden

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Algemene vaardigheden en attitudes techniek

Woordenlijst: algemene vaardigheden techniek

het probleem
het idee
de oplossing
gelukt
het werkt
het werkt niet
klaar
goed zo
die/dat
pas op!
gevaarlijk
voorzichtig
veilig

Onderzoekende handelingen

(uit)proberen	zoeken	rangschikken/ordenen
(be)kijken	vinden	verzamelen
herkennen	kunnen	sorteren
maken	vergelijken	passen (bij)
(mis)lukken	vragen	uit elkaar halen
het lukt	antwoorden	in elkaar steken
het lukt niet	aanwijzen	controleren
onderzoeken	(na)denken	weten
(uit)zoeken	begrijpen	uitleggen
ontdekken	(uit)kiezen	uitvinden
		verbeteren

De onderdelen van technische systemen

j

- Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen de functie benoemen.

Techniek 1

j

- Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen een aantal zichtbare onderdelen benoemen.

Techniek 1

j

- Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen de functie van verschillende onderdelen verwoorden.

Techniek 1

- *Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen de specifieke functie van verschillende onderdelen onderzoeken en verwoorden via hanteren, monteren en demonteren.*

Techniek 1

home

Woordenlijst: onderdelen van een technisch systeem

[terug](#)

de machine
het toestel
een deel
een stuk

Handelingen

onderzoeken	afbreken
proberen	uit elkaar halen
maken (herstellen)	in elkaar steken
zien	gebruiken
kijken	

waarvoor dient het?
hoe werkt het?

Mogelijke gereedschappen en handelingen

de hamer	kloppen	
de nagel		
de schroef		
de schroevendraaier		
de sleutel	draaien	vast (maken)
de vijs		los (maken)
de sleutel		
op slot	toe doen/open doen	
de zaag	zagen het hout	het blok bouwen
de schaar	knippen	
het mes	snijden	
de lijm	(dicht) plakken/lijmen	
de plakband	kleven hangen	

Ruimtebegrippen

de voorkant	voor	vooraan	de zijkant
de achterkant	achter	achteraan	opzij
de onderkant	onder	onderaan	links
de bovenkant	boven	bovenaan	rechts

de knop(jes)
het wiel
de rits
de bol
de afstandsbediening
de draad
het deksel
het scherm

Grondstoffen en materialen van technische systemen

j

- Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen of van hun onderdelen aangeven of ze gemaakt zijn uit metaal, steen, hout, glas, papier, textiel of kunststof.

[home](#)

Woordenlijst: grondstoffen en materialen

[terug](#)

het karton
het papier
de stof
het plastic
het glas

het zand
het hout
de steen
de klei
het ijzer
het water
de wol
het leder/leer

Onderhouden van technische systemen

- *Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen illustreren dat sommige moeten worden onderhouden: Aantonen dat materialen nodig zijn om technische systemen te onderhouden.*

Techniek 1

j

- Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen illustreren dat sommige moeten worden onderhouden: Aantonen dat technische systemen op de juiste manier moeten opgeborgen worden.

Techniek 1

Woordenlijst: onderhouden van technische systemen

de machine
het toestel
het instrument
die/dat

Handelingen onderhouden

opruimen	(af)wassen
opbergen	afdrogen
wegsteken	afstoffen
wegzetten	kuisen/poetsen
oprollen	
opvouwen	
omdraaien	
opheffen	

het stof (vuil)	voorzichtig
vuil	opgelet!
kapot	let op!
proper	rustig!
netjes	

Wassen

het water	de handdoek
de zeep	de borstel
de doek	
de vod	

de kast	de bak
het rek	de pot
de doos	de zak
de sleutel	op slot

Het functioneren van technische systemen

- *Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen onderzoeken hoe het komt dat ze niet of slecht functioneren.*

Techniek 2

- *Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen de stappen van het technische proces herkennen in concrete ervaringen.*

Techniek 3

- *Van veel voorkomende en zelf vaak gebruikte technische systemen de kerncomponenten (technische systemen, het technisch proces, hulpmiddelen en/ of keuzen) herkennen binnen de verschillende toepassingsgebieden van techniek.*

Techniek 3

Woordenlijst: functioneren van technische systemen

Functioneren

het werkt
het werkt niet
het lukt
het lukt niet
kunnen
niet kunnen

Het lukt niet

kapot
mislukt
spijtig
jammer
opnieuw
nog

Het lukt

gelukt!
goed zo!
leuk
fijn
klaar

het plan
het stappenplan
de stap
eerst
dan
daarna

Onderzoekende handelingen

(uit)proberen	zoeken	rangschikken/ordenen
(be)kijken	vinden	verzamelen
herkennen	kunnen	sorteren
maken	vergelijken	passen (bij)
(mis)lukken	vragen	uit elkaar halen
het lukt	antwoorden	in elkaar steken
het lukt niet	aanwijzen	controleren
onderzoeken	(na)denken	weten
(uit)zoeken	begrijpen	uitleggen
ontdekken	(uit)kiezen	uitvinden
		verbeteren

DOORLOPEN VAN EEN TECHNISCH PROCES

• Een probleem, ontstaan vanuit een behoefte, technisch oplossen door verschillende stappen van het technisch proces te doorlopen.

Techniek 3, 4 en 5

• Technische systemen in verschillende toepassingsgebieden van techniek gebruiken en/of realiseren.

Techniek 3, 4 en 5

ONTSTAAN VANUIT EEN BEHOEFTE OF EEN PROBLEEM

• In eenvoudige situaties nagaan welk technisch systeem best tegemoet komt aan een behoefte.

Techniek 4

• “De behoefte” en “het probleem” voor het maken van een technisch systeem expliciteren.

Techniek 3

ONTWERPEN VAN EEN TECHNISCH SYSTEEM

• Voor een technisch systeem dat ze willen ontwerpen rekening houden met aangerekte criteria:

• grootte, dikte, gewicht, beschikbare ruimte, hoogte, sterkte, waterdichtheid, duurzaamheid, eetbaarheid, veiligheid, ...

Techniek 3

• Voor een technisch systeem dat ze willen gebruiken of realiseren eigen criteria verwoorden.

Techniek 3

• Na evaluatie, op het einde van het technisch proces, eventueel criteria verfijnen

Techniek 3

• Ideeën voor een ontwerp van een eenvoudig technisch systeem bedenken via “trial and error”.

Techniek 5

• Ideeën voor een ontwerp van een eenvoudig technisch systeem verzamelen via een probleemoplossende denkwijze.

Techniek 5

• Na evaluatie of tussentijds evalueren, op het einde van het technisch proces, het ontwerp aanpassen.

Ik 6

REALISEREN VAN EEN TECHNISCH SYSTEEM

• Door gebruik nagaan of het doel werd bereikt met een zelfgemaakt technisch systeem.

• Aangeven hoe het zelf gerealiseerd technisch systeem kan onderhouden worden.

Techniek

EVALUEREN VAN HET TECHNISCH SYSTEEM

• Uit verschillende ontwerpen kiezen en deze keuze realiseren door rekening te houden met beschikbare grondstoffen en materialen

Techniek

• Een eenvoudig technisch systeem al dan niet aan de hand van een stappenplan realiseren

ST

• Uit verschillende ontwerpen kiezen en deze keuze realiseren door rekening te houden met hanteerbare en beschikbare machines/ gereedschappen

Techniek

• Uit verschillende ontwerpen kiezen en deze keuze realiseren door rekening te houden met inzetbare personen (taken – opdrachten)

Techniek

de machine
het toestel

het idee
het plan
het
stappenplan
de stap
het probleem
de oplossing
nodig

Onderzoekende handelingen

(uit)proberen	zoeken	rangschikken/ordenen
(be)kijken	vinden	verzamelen
herkennen	kunnen	sorteren
maken	vergelijken	passen (bij)
(mis)lukken	vragen	uit elkaar halen
het lukt	antwoorden	in elkaar steken
het lukt niet	aanwijzen	controleren
onderzoeken	(na)denken	weten
(uit)zoeken	begrijpen	uitleggen
ontdekken	(uit)kiezen	uitvinden
verbeteren		

Tijdsbegrippen

eerst
dan
daarna
nu
straks
en
het begin
het einde
klaar

het werkt
het werkt niet
goed/beter/best
het lukt
het lukt niet
kunnen
niet kunnen

**Het lukt
niet**
kapot
mislukt
spijtig
opnieuw

Het lukt
gelukt!
goed zo!
leuk
fijn
klaar
nog

handeling maken

een plan
maken
tekenen
schrijven
wijzen
gebruiken
werken
tonen

Mogelijke gereedschappen en handelingen

de hamer	kloppen	knippen
de nagel	draaien	snijden
de schroef	vast (maken)	(dicht) plakken/lijmen
de vijls	los (maken)	kleven
de schroevendraaier	toe doen/open doen	hangen
de zaag	zagen	
de schaar	het blok	
het mes	het hout	
de lijm	bouwen	
de plakband	knippen	

Mogelijke grondstoffen
en materialen

Technische systemen gebruiken

HET ONTSTAAN VAN EEN BEHOEFTE EN/OF PROBLEEM

j

- In eenvoudige situaties kiezen welk technisch systeem best tegemoet komt aan een behoefte.

Techniek 1

HET TECHNISCH SYSTEEM GEBRUIKEN EN ONDERHOUDEN

j

- Een probleem, ontstaan vanuit een behoefte oplossen door een gepast technisch systeem correct te gebruiken.

Techniek 1

- Technische systemen in verschillende toepassingsgebieden van techniek correct gebruiken.

Techniek 1

j

- Aangeven hoe je het technisch systeem gebruikt.

Techniek 1

j

- Correct gebruiken van het technisch systeem al dan niet a.d.h.v. een stappenplan, handleiding, werktekening ...

STV 9

- Correct onderhouden van het technisch systeem al dan niet a.d.h.v. voorschriften.

Techniek 1

HET GEBRUIK VAN HET TECHNISCH SYSTEEM EVALUEREN

- Bespreken welk technisch systeem het meest gepast is.

Techniek 1

- Onderzoeken waarom het gebruikte technisch systeem niet of onvoldoende functioneert.

Techniek 2

- Aangeven of het gebruikte technisch systeem correct en/of voldoende onderhouden is.

Techniek 1

Woordenlijst: Technische systemen gebruiken

Handelingen onderhouden

opruimen (af)wassen
opbergen afdrogen
wegsteken afstoffen
wegzetten kuisen/poetsen
oprollen
opvouwen
omdraaien
opheffen

Onderhouden

het stof (vuil)
voorzichtig
het vuil opgelet!
kapot pas op!
proper rustig!
netjes zeep
het water de doek
de handdoek de vod
de borstel

het probleem het idee het stappenplan
de oplossing het plan de stap
die/dat eerst
dan
daarna

handelingen gebruiken

uitleggen aanzetten
oplossen uitzetten
helpen open doen
herstellen dicht/toe doen
gebruiken graag hebben
werken graag doen
draaien
trekken
drukken

Onderzoekende handelingen

(uit)proberen zoeken rangschikken/ordenen
(be)kijken vinden verzamelen
herkennen kunnen sorteren
maken vergelijken passen (bij)
(mis)lukken vragen uit elkaar halen
het lukt antwoorden in elkaar steken
het lukt niet aanwijzen controleren
onderzoeken (na)denken weten
(uit)zoeken begrijpen uitleggen
ontdekken (uit)kiezen uitvinden
verbeteren

de machine
het toestel
een deel/een stuk

de kast
het rek
de doos
de sleutel
de bak
de pot
de zak
op slot

anders
goed
beter
best

het werkt
het werkt niet
het lukt
het lukt niet
kunnen
niet kunnen

Het lukt niet
kapot
mislukt
spijtig
opnieuw

Het lukt
gelukt!
goed zo!
leuk
fijn
klaar
nog

j

- Aangeven dat een technisch systeem dat ze gebruiken nuttig, gevaarlijk en/ of schadelijk kan zijn.

Techniek 1

- *Aan de hand van eigen voorbeelden uit verschillende toepassingsgebieden van techniek illustreren dat technische systemen nuttig, gevaarlijk en/of schadelijk kunnen zijn voor henzelf, voor anderen of voor natuur en milieu.*

Techniek 1

gevaarlijk
giftig
ongezond
kapot
opgelet!
pas op!
voorzichtig

gezond
veilig
goed zo!

ik
de mens
het dier
de plant
de natuur

home

Taal in muzische vorming

Beeld

Muziek

Drama

Beweging

ATTITUDES

Waarnemen

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Verwerken en vormgeven

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)

Reflecteren

[Leerplandoelen](#)[Woorden](#)[Woordenlijst materialen en gereedschappen](#)[Woordenlijst technieken en handelingen](#)[Woordenlijst beeldelementen](#)

j

- verwoorden welke impressie de waarneming oproept.

Ik 2 – Beeld 2

j

- illustreren dat beeelementen gevoelens kunnen oproepen.

Beeld 1

j

- enkelvoudige vormen herkennen en ordenen.

Beeld 1

j

- verschillende lijnsoorten herkennen en benoemen.

Beeld 1

j

- de ruimte en de plaats van objecten in de ruimte beschrijven met behulp van ruimtebegrippen.

Beeld 1

j

- verschillende kleuren onderscheiden.

Beeld 1

j

- helderheid (licht, donker) en schaduw herkennen en benoemen.

Beeld 1

j

- textuur beschrijven.

Beeld 1

j

- eenvoudige technieken herkennen en benoemen.

Beeld 4

j

- enkele eigenschappen van materialen ontdekken door exploreren en experimenteren.

Ik 5 – Natuur 7

Woordenlijst Beeld - waarnemen

Vergelijken

mooi - lelijk
groot - klein
vlug - traag
lang - kort
recht - krom
hoog - laag
dik - dun
breed - smal
ver-dichtbij
in-uit
binnen-buiten

de tekening
het schilderij
de foto
de film
de tekenfilm
het beeld
het standbeeld
het kunstwerk
het
werk/werkje

[Woordenlijst materialen en gereedschappen](#)

[Woordenlijst technieken en handelingen](#)

[Woordenlijst beeldelementen](#)

dit
die
dat
deze
welke?
waar?
wat?

Handelingen

luisteren
kijken
zien
horen
voelen
ruiken
willen
maken

Media

de smartphone
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
het fototoestel
de camera

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

Beeld: verwerken en vormgeven

j

• een beeldend werk maken door gevoelens, fantasieën, ervaringen en situaties persoonlijk expressief te verwerken, al dan niet gebruik makend van een ontwerp.

Beeld 2

• beeldelementen gebruiken om de betekenis en/of een gevoel te accentueren.

Beeld 2 + 3

• met een bepaald beeldelement of een combinatie van beeldelementen een patroon vormen.

Beeld 2 + 3

j

• Experimenteren met beeldelementen.

Ik 5 - Beeld 2

• Een vorm voorstellen d.m.v. een omtreklijn (2D).

Beeld 2 + 3

• Een vorm voorstellen d.m.v. volumes (3D).

Beeld 2 + 3

j

• Lijnverbindingen maken tussen blokken, stippen, strepen ...

Beeld 2 + 3

• Verschillende lijnsoorten gebruiken om een beeld te creëren.

Beeld 2 + 3

• Een beeld (2D of 3D) creëren door objecten bewust in de ruimte te plaatsen.

Beeld 2 + 3

j

• Kleuren gebruiken in een beeldend werk.

Beeld 2 + 3

• Een bepaald deel in een beeldend werk door middel van kleur laten opvallen.

Beeld 2 + 3

• Door de basiskleuren geel, rood en blauw te mengen secundaire kleuren maken (groen, oranje, violet).

Beeld 2 + 3

Vervolg op volgende pagina

Woordenlijst: Beeld –verwerken en vormgeven: exploreren en experimenteren

opruimen

morsen	opkuisen
vuil	wassen
opruimen	wegzetten
vuilnisbak	doos
rommel	deksel
weggoaien	uitspoelen
blik	netjes
borstel	proper

onderzoekende handelingen

proberen	onderzoeken
zien	ontdekken
kijken	vinden
voelen	zoeken
maken	kunnen
lukken	mislukken

zo
anders
hetzelfde
opnieuw

[Woordenlijst materialen en gereedschappen](#)

[Woordenlijst technieken en handelingen](#)

[Woordenlijst beeldelementen](#)

eerst	het idee	zo/zoals
dan	het plan	omdat
daarna	het stappenplan	want
en	de stap	daarom
tenslotte	het probleem	ook
klaar	de oplossing	dus
fantasie	nodig	toch

Mogelijke beeldende resultaten

het werk/werkje
het kunstwerk
het schilderij
de tekening
het beeld
de foto
de film

Media

de smartphone
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
het fototoestel
de camera

j

• Verwoorden hoe eigen werk tot stand gekomen is op basis van een keuze uit volgende elementen:

- Aanpak en organisatie
- Motivatie
- Inzet
- Creativiteit
- Durf
- Samenwerking

Ik 6 – MTV 9

• Het eigen of andermans werk (leeftijdsgenoten, artistieke wereld, reclame, mode, design, architectuur ...) kritisch bespreken op basis van een keuze uit volgende elementen:

- Betekenis (doel, boodschap, emotie)
- Beeldelementen (vorm, kleur, compositie, textuur, lijn, ruimte, licht)
- Werkvormen (boetseren, drukken, werken met papier, ruimtelijke constructies, schilderen, werken met textiel, tekenen, werken met zand)
- Gebruik van gereedschap
- Gebruik van ontwerp (moodboard, schets ...)
- Wijze van presenteren

Ik 6 – MTV 9 –
Andere 5

- Een persoonlijk waardeoordeel verwoorden over beelden en beeldende kunst van vroeger en nu en van verschillende culturen.

Andere 5

Woordenlijst: Beeld - reflecteren

beoordelen/evalueren/beschouwen

(niet) graag doen, iets (niet) goed kunnen, willen, weten, zijn, helpen, vinden (mening), (niet) durven.
gelukt!, mislukt!, het lukt (niet), goed zo, opnieuw, nog eens.
graag, liever, liefst.
klappen, het applaus, het publiek, bravo, de traan, de zakdoek, kippenvel, de (slappe) lach.
klaar, stop.
prima, knap, mooi, prachtig, flink, fijn, gezellig, heerlijk, plezant, (niet) leuk, eng, lelijk, slordig, erg, griezelig, gek, raar, gewoon, normaal, vervelend, saai, grappig, droevig.
jammer, spijtig, goed, juist, fout, verkeerd, het klopt (niet), beter, best, bijna (niet) tevreden, helemaal, hetzelfde, anders, als, zo, zoals, moeilijk, gemakkelijk, moeite.
blij, bang, boos, verdrietig.
(on)rustig, op zijn gemak, kalm, in de war, (in) paniek, zacht, dapper, deftig.

Vergelijken

mooi - lelijk
groot - klein
vlug - traag
lang - kort
recht - krom
hoog - laag
dik - dun
breed - smal
ver-dichtbij
in-uit
binnen-buiten

de tekening
het schilderij
de foto
de film
de tekenfilm
het beeld
het standbeeld
het kunstwerk
het
werk/werkje

dit
die
dat
deze
welke?
waar?
wat?

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

Handelingen

luisteren
kijken
zien
horen
voelen
ruiken
willen
maken

[Woordenlijst materialen en gereedschappen](#)

[Woordenlijst technieken en handelingen](#)

[Woordenlijst beeldelementen](#)

Media

de smartphone
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
het fototoestel
de camera

Woordenlijst: materialen en gereedschappen

materialen en gereedschappen

het papier
het krantenpapier
het tijdschrift
het tekenpapier
het karton
het hout
de plank
de lat
het blad
het zand
het zout
het stro
de wol

de tak
de vrucht
de pluim
de plakband
het glas
de fles
de spiegel
de klei
de plasticine
het deeg
de lijm
de koord
de schelp

de stof
de draad
het elastiek
de nagel
het blik
de spons
het plastic
de kraal
de (vinger)verf
de stift
het krijt
het (kleur)potlood
het touw
de gom

het penseel
de kwast
de verfborstel
de (water)beker
de schildersezel
het mengpotje
de naald
de priknaald
de mat
de verfrol
het palet
de stempel

de hamer
de zaag
de schroevendraaier
de wasknijper
de schaar
de slijper
de rits
de knoop
de lepel
de zeef
het zandvormpje

home

Woordenlijst: Technieken en handelingen

[terug](#)

Technieken en
handelingen

drukken
plakken
snijden
strooien
(uit)knippen
vouwen
scheuren
verfrommelen
kneden
vullen
versieren

wassen
drogen
wrijven
prikken
krassen
(over)tekenen
(in)kleuren
schilderen
verven
mengen
boetseren
kleien

(op)hangen
(op)bouwen
afbreken
in-aan elkaar zetten
hameren
zagen
draaien
blazen
smelten
gieten
inpakken
(op)rollen

stempelen

Vormen

de vorm
rond
plat
de bol
de cirkel
de hoek
de driehoek
het vierkant

lijnen

het punt
de stip
de lijn
de dikke lijn
de dunne lijn
de kromme lijn
de streep

De kleuren

de kleur
blauw
rood
geel
oranje
paars
roze
bruin
grijs
zwart
wit
groen

textuur

hard
zacht
glad
stekelig
scherp
grof
fijn

licht

donker
licht
veel,... minder licht
de schaduw
de maan
de zon
de ster
de bliksem
het vuur
de lamp

Compositie-ruimte

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste
onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste
voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
tegen, tegenaan, tegenover
op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen
links, rechts, de linkerkant, de rechterkant
ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
binnen, buiten

Waarnemen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Verwerken en vormgeven

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Reflecteren

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

[Woordenlijst
klank en vorm](#)

[Woordenlijst
muziekinstrumenten](#)

j

•Gevoelens, sprookjes en verhalen, dieren en de natuur ervaren en herkennen in muziek.

Muziek 1

j

•De sfeer van beluisterde muziek ervaren, beschrijven en vergelijken.

Ik 2 - Muziek

j

•De functie van beluisterde muziek ervaren en herkennen.

Muziek 1

j

•Omgevingsgeluiden waarnemen, herkennen en benoemen.

Muziek 1

j

•De klankkleur van enkele instrumenten en van verschillende soorten stemmen ervaren en herkennen.

Muziek 1

j

•Klankduur ervaren en benoemen.

Muziek 1

j

•Eenvoudige ritmepatronen herkennen en nabootsen.

Muziek 1

j

•Het tempo van beluisterde muziek ervaren en benoemen.

Muziek 1

j

•De maat (metrum/cadans) van beluisterde muziek ervaren.

Muziek 1

j

•Klankhoogte en klanksterkte ervaren en benoemen.

Muziek 1

j

•De dynamiek van beluisterde muziek ervaren en benoemen.

Muziek 1

j

•Herhaling en/of contrast in een eenvoudig muziekstuk herkennen.

Muziek 1

j

•Verschillen tussen westerse en niet-westerse muziek, tussen muziek van vroeger en nu en tussen verschillende genres muziek ervaren.

Muziek 1

Woordenlijst Muziek: waarnemen

Handelingen

luisteren	klinken	klappen
horen	fluiten	stampen
kijken	zingen	tikken
zien	meezingen	kloppen
voelen	neuriën	draaien
bewegen		springen
dansen	praten	huppelen
lopen		botsen
stappen	fluisteren	gooien
wandelen	vangen	kruipen
rollen	op de tippen	lopen

Plaatsen

de zaal
de klas
de speelplaats
de kamer
de gang
overal
plek/plekje
hier
daar
ergens

Media

de radio de TV
de telefoon de knop
de gsm de koptelefoon
de smartphone
de computer de microfoon
de tablet
de CD het scherm
de DVD de muis

het hoofd
het oor
de mond
de tong

[Woordenlijst
klank en vorm](#)

[Woordenlijst
muziekinstrumenten](#)

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

Media

de smartphone
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
het fototoestel
de camera

Klankhoogte

Hoog
Laag

Klankduur

Lang
Kort
Snel
Versnellen
Traag
Vertragen
De maat

Klankkleur

De stem
Hoge stem
Lage stem
De vrouwenstem
De mannenstem
Het muziekinstrument

Vorm

De klank
Het geluid
Het lied
De muziek
Het lawaai
Anders
Gelijk
Hetzelfde

Klanksterkte

Hard
Zacht
Luid
Luider worden
Stil
Stiller worden
De stilte

ontdekken
onderzoeken
proberen/uitproberen
maken
spelen (instrument)
nadoen
opnieuw proberen
verbeteren
slaan (kloppen)
duwen
blazen
drukken
fluiten
bewegen

muziekinstrumenten en onderdelen

de fluit	de knop
de gitaar	de toets
de piano	de stok
de toeter	het muziekinstrument
de trompet	de tamboerijn
de trom	de bellenkrans
de trommel	de ritmestokjes
de bel	

Lichaam als instrument

de mond	zingen, fluiten, ...
de stem	zingen, neuriën, ...
de hand	klappen, kloppen, tikken, slaan,
de voet	stampen
...	

Elementen uit de directe omgeving als instrument

de deur	piepen, kraken, ...
de tak	tikken, kloppen, ...
het blad /het papier verfrommelen	ritselen, scheuren,

Muziek: verwerken en vormgeven

•De sfeer of emotie van beluisterde muziek weergeven met beweging of in beeldend werk.	Beeld 2 + 3	Beweging 1
•Een bepaalde boodschap, sfeer of emotie alleen of in groep verklanken.		Muziek 3
•De adem bewust en goed gebruiken bij het zingen.		Muziek 2
•Hun lichaamshouding verzorgen bij het zingen.		Muziek 2
•De begintoon van een lied overnemen.		Muziek 2
•Geluiden en klanken nabootsen met de stem.		Muziek 3
•Geluiden en klanken nabootsen met instrumenten.		Muziek 3
•Experimenteren met de klankmogelijkheden van hun stem.		Muziek 3 – Ik 5
•De klankmogelijkheden van instrumenten verkennen en vergelijken door te experimenteren.		Muziek 3 – Ik 5
•Bij het musiceren gebruikmaken van klankduur (ritme, tempo), klanksterkte (dynamiek), klankhoogte (melodie) of klankkleur (samenklank, solo ...).		Muziek 3
•Een gevarieerd repertoire van eenstemmige kinderliederen zingen met aandacht voor een goed stemgebruik en zangplezier.		Muziek 2
•Samen een klankspel of klankverhaal maken.		Muziek 3
•Alleen of in groep improviseren.		Muziek 3
•Een eenvoudig lied ritmisch begeleiden.		Muziek 3
•Geluiden grafisch noteren.		Muziek 4
•De klankduur grafisch noteren en lezen.		Muziek 4
•De klankhoogte grafisch noteren en lezen.		Muziek 4
•De klanksterkte grafisch noteren en lezen.		Muziek 4
•Een grafische notatie van een eenvoudig ritme verklanken.		Muziek 4
•Ritmebouwstenen (= een traditionele notatie van een eenvoudig ritme) verklanken.		Muziek 4
•Een manier van presenteren kiezen en uitvoeren.		Muziek 3

Handelingen

horen	spreken	nadoen
luisteren	praten	kunnen
zingen	fluisteren	kennen
nazingen	sissen	durven
neuriën	klakken	willen
fluiten	voelen	vertellen
klinken		ademen
		inademen
		uitademen
		blazen

Onderzoeken

proberen	het idee
uitvinden	het plan
ontdekken	de
oplossing	
onderzoeken	oplossen
doen	
verbeteren	

het idee	eerst
het plan	dan
het stappenplan	daarna
de stap	en
de oplossing	tenslotte
fantasie	klaar

[Woordenlijst
klank en vorm](#)

[Woordenlijst
muziekinstrumenten](#)

Media

de smartphone
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
het fototoestel
de camera

j

• Verwoorden hoe eigen werk tot stand gekomen is op basis van een keuze uit volgende elementen:

- Aanpak en organisatie
- Motivatie
- Inzet
- Creativiteit
- Durf
- Samenwerking

Ik 6 – MTV 9

• Praten over hun eigen of andermans (leeftijdsgenoten, muzikanten, performers ...) musiceren op basis van één of meerdere elementen:

- Keuze (muziek)instrument(en) (klankkleur)
- Tempo en ritme (klankduur)
- Dynamiek (klanksterkte)
- Melodie (klankhoogte)
- Vorm
- Betekenis (boodschap, sfeer, emotie)
- Gebruik van notatie
- Wijze van presenteren

Andere 5 –
Muziek 1 – Ik 6

• Praten over hun eigen of andermans (leerling, zanger (s) ...) uitvoering van een lied op basis van één of meerdere elementen:

- Goed stemgebruik
- Juiste toon
- Betekenis (boodschap, sfeer, emotie)
- Tempo en ritme (klankduur)
- Dynamiek (klanksterkte)
- Zangplezier

Andere 5 – Ik

• Een persoonlijk waardeoordeel verwoorden over beluisterde muziek.

Andere 5

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

Media

de smartphone
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
het fototoestel
de camera

beoordelen/evalueren/beschouwen

(niet) graag doen, iets (niet) goed kunnen, willen, weten, zijn, helpen, vinden (mening), (niet) durven.
gelukt!, mislukt!, het lukt (niet), goed zo, opnieuw, nog eens.
graag, liever, liefst.
klappen, het applaus, het publiek, bravo, de traan, de zakdoek, kippenvel, de (slappe) lach.
klaar, stop.
prima, knap, mooi, prachtig, flink, fijn, gezellig, heerlijk, plezant, (niet) leuk, eng, lelijk, slordig, erg, griezelig, gek, raar, gewoon, normaal, vervelend, saai, grappig, droevig.
jammer, spijtig, goed, juist, fout, verkeerd, het klopt (niet), beter, best, bijna (niet) tevreden, helemaal, hetzelfde, anders, als, zo, zoals, moeilijk, gemakkelijk, moeite.
blij, bang, boos, verdrietig.
(on)rustig, op zijn gemak, kalm, in de war, (in) paniek, zacht, dapper, deftig.

[Woordenlijst
klank en vorm](#)

[Woordenlijst
muziekinstrumenten](#)

Waarnemen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Verwerken en vormgeven

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Reflecteren

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

[Woordenlijst
bewegingselementen
lichaam en kracht](#)

[Woordenlijst
bewegingselement
ruimte](#)

[Woordenlijst
bewegingselement tijd](#)

Beweging: Waarnemen

• Eigen belevenissen, fantasieën, ervaringen, gedachten, gevoelens en handelingen verwoorden.

Beweging 1 – Ik 2 – MTV 3

• Bewegingen van personen, dieren of voorwerpen herkennen en benoemen.

Beweging 1

• Verwoorden welke impressies de waarneming oproept.

Beweging 1

• Basishoudingen en lichaamsbewegingen herkennen en nabootsen.

Beweging 1 – Ik beweeg 4

• Vorm en grootte in een beweging herkennen en nabootsen.

Beweging 1

• De vertrekhouding herkennen en nabootsen: isolatie, meerdere lichaamsdelen of het hele lichaam.

Beweging 1

• De plaats die zij of anderen in de ruimte innemen, herkennen en benoemen.

Beweging 1

• De bewegingsrichting van henzelf of anderen in de ruimte herkennen en benoemen.

Beweging 1

• De ruimtelagen die zij of anderen in de ruimte innemen, herkennen en benoemen: hoog, midden, laag.

Beweging 1

• De duur van een beweging herkennen en benoemen.

Beweging 1

• De volgorde van bewegingen herkennen, nabootsen en benoemen.

Beweging 1

• Ritme en maat (cadans) in bewegingen herkennen en nabootsen.

Beweging 1

• Tempo(veranderingen) herkennen en benoemen.

Beweging 1

• De spanning in een beweging herkennen, nabootsen en benoemen.

Beweging 1

• Een zware of lichte beweging herkennen, nabootsen en benoemen.

Beweging 1

Woordenlijst Beweging: Waarnemen

Media

de smartphone
de tablet
de CD
de DVD
de TV
de microfoon
het fototoestel
de camera

de muziek
het lied/liedje
het ritme
het geluid
de klank
het lawaai
de dans/het dansje
het verhaal
het woord
de oefening
de opdracht

Vergelijken

hetzelfde	eerst	daarvoor	het einde
zo	dan	toen	klaar
anders	en	nu	gedaan
verschillend	daarna	straks	af
ja	tenslotte	duren	nog een keer
nee	laatst	lang	juist
het lukt		kort	fout
het lukt niet		het begin	bijna

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	
	eenzaam			
boos	tevreden	ongerust		
	verliefd			
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

[Woordenlijst
bewegingselementen
lichaam en kracht](#)

[Woordenlijst
bewegingselement
ruimte](#)

[Woordenlijst
bewegingselement tijd](#)

Beweging: Verwerken en vormgeven

- Een gegeven bewegingsverhaal weergeven.

Beweging 2

- Bij een dans of bewegingsverhaal de betekenis versterken door materialen te gebruiken.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van basishoudingen en lichaamsbewegingen.

Beweging 1

Ik beweeg 4

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van grootte en vorm van bewegingen.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van de plaats die zij of anderen in de ruimte innemen.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van de richting van bewegingen.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van ruimtelagen: hoog, midden, laag.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van de duur van een beweging.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van de volgorde van bewegingen.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van maat/cadans, ritme en tempo.

Beweging 1 + 2

- Bij het dansen bewust gebruikmaken van de spanning en gewicht in een beweging.

Beweging 1 + 2

- Vrij bewegen op muziek.

Beweging 1

- Een houding aannemen of bewegingszin maken.

Beweging 1

- Inspelen op elkaars bewegingen.

Beweging 1 – Andere 1

- Een bewegingsreeks maken.

Beweging 1

- Met aanwijzingen een eenvoudig bewegingspatroon op muziek uitvoeren.

Beweging 2

- Zonder aanwijzingen een eenvoudig bewegingspatroon op muziek uitvoeren.

Beweging 2

- Een manier van presenteren kiezen en uitvoeren.

Beweging 1 + 2

Woordenlijst Beweging: verwerken en vormgeven

Handelingen

bewegen	horen	voelen
durven	luisteren	afmaken
kijken	zien	vinden (mening)
(na)doen	(uit)kiezen	zeggen
proberen	herhalen	wijzen
mislukken	beginnen	lukken
willen	vergelijken	kunnen
verbeteren	stoppen	wachten
duren	tellen	

Omgaan met elkaar

ik	jij	het kind	de juf	niemand/iemand
mezelf	van jou/hem/haar	die/dat	de meester	iemand anders
eigen	iets	van mij	de klas	iets anders
één	meer	andere	niets	
alleen	of	en	ook	
samen	met twee	met drie	met elkaar	

Media

de smartphone
de tablet
de CD
de DVD
de TV
de microfoon
het fototoestel
de camera

idee

bedenken
vinden
begrijpen
denken
oplossing
afspreken
afpraak
regel

[Woordenlijst
bewegingselementen
lichaam en kracht](#)

[Woordenlijst
bewegingselement
ruimte](#)

[Woordenlijst
bewegingselement tijd](#)

j

• Verwoorden hoe eigen werk tot stand gekomen is op basis van een keuze uit volgende elementen:

- Aanpak en organisatie
- Motivatie
- Inzet
- Creativiteit
- Durf
- Samenwerking

Ik 6 – MTV 9

• Eigen of andermans dans of bewegingsexpressie (leeftijdsgenoten, kunstenaars) kritisch bespreken o.b.v. een keuze uit volgende elementen:

- Betekenis (boodschap/verhaal, emotie)
- Bewegingselementen (lichaamsmogelijkheden - kracht – ruimte – tijd)
- Materialen
- Gebruik van danspartituur
- Wijze van presenteren

Ik 6 – Andere 5

• Een persoonlijk waardeoordeel verwoorden over dansopvoeringen in theaters , op tv ...

Andere 5

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

beoordelen/evalueren/beschouwen

(niet) graag doen, iets (niet) goed kunnen, willen, weten, zijn, helpen, vinden (mening), (niet) durven.

gelukt!, mislukt!, het lukt (niet), goed zo, opnieuw, nog eens.

graag, liever, liefst.

klappen, het applaus, het publiek, bravo, de traan, de zakdoek, kippenvel, de (slappe) lach. klaar, stop.

prima, knap, mooi, prachtig, flink, fijn, gezellig, heerlijk, plezant, (niet) leuk, eng, lelijk, slordig, erg, griezelig, gek, raar, gewoon, normaal, vervelend, saai, grappig, droevig.

jammer, spijtig, goed, juist, fout, verkeerd, het klopt (niet), beter, best, bijna (niet) tevreden, hetzelfde, helemaal, anders, als, zo, zoals, moeilijk, gemakkelijk, moeite.

blij, bang, boos, verdrietig.

(on)rustig, op zijn gemak, kalm, in de war, (in) paniek, zacht, dapper, deftig.

Media

de smartphone
de tablet
de CD
de DVD
de TV
de microfoon
het fototoestel
de camera

[Woordenlijst
bewegingselementen
lichaam en kracht](#)

[Woordenlijst
bewegingselement
ruimte](#)

[Woordenlijst
bewegingselement tijd](#)

Woordenlijst Bewegingselementen lichaam en kracht

[terug](#)

Bewegingsmogelijkheden stilstaan

buigen
 staan
 zitten
 liggen
 strekken
 (in en uit) draaien
 schudden
 zwaaien
 wuiven
 wiegen
 klappen

groot
 klein
 smal
 breed
 recht
 gebogen

Lichaamsdelen

het hoofd	de nek
het gezicht	de mond
de lip	
de buik	de hals
de borst	het lijf/het lichaam
de rug	het gezicht
de bil	de mond
de schouder	de lip
de arm	
het been	
de knie	de poep
de hand	
de voet	

Bewegingsmogelijkheden voortbewegen

bewegen	huppelen	spelen
hinkelen	stoppen	stappen
rollen	vallen	tikken
dansen	draaien	wachten
springen	stampen	duwen
lopen	wandelen	trekken
kruipen	wuiven	gooien
(zich) stoten	doorgaan	rennen
zingen	neuriën	botsen
fluiten	landen	glijden
verplaatsen	hinken	huppen

Woordenlijst Bewegingselement ruimte

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste
onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste
voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde
tegen, tegenaan, tegenover
op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen
links, rechts, de linkerkant, de rechterkant
ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst
binnen, buiten

Waar?

overall
de plek/het plekje
hier
daar
ergens
nergens

Richting / de weg

overall, ergens, nergens, omhoog, omlaag, beneden, boven, bovenop, vooruit, achteruit, recht door, bij, erbij, eraan, andersom, opzij, in het rond, ondersteboven, hier, daar, ver weg

de uitgang, de ingang, de plek, (de) kant

waarheen?, waar naartoe?, waar?, naar, langs, tot, vlakbij, schuin, over

Plaatsen

de school	de hoek
de speelplaats	de speelzaal
de refter	het podium
de gang	voor de spiegel
de turnzaal	
de klas	

Tijdsbegrippen

nu, straks, meteen, onmiddellijk, direct, bijna tijd, dadelijk, even..., binnenkort, een tijdje, eventjes, nooit, altijd, steeds, soms, af en toe, dikwijls, op tijd, later, te laat, later dan, vroeg, vroeger, te vroeg, vroeger dan, te lang, te kort, duurt even lang, eerder, eerst, dan, daarna, na, nog eens, daarvoor, voor, (het) begin, (het) eind(e)

alweer, tegelijk, om (tijdstip), onder/tijdens, al, vanaf, totdat, voordat, nadat, voortaan, voorbij, op tijd, ineens, plots(eling), vlug, snel, gauw, opeens, tussendoor, ondertussen, ooit, juist (net), daarnet, pas, terwijl, eindelijk

het einde
stoppen
de rust
doorgaan
beginnen
gedaan
klaar

[home](#)

Drama

[terug](#)

Waarnemen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Verwerken en vormgeven

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Reflecteren

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

[Woordenlijst drama-
element: ruimte](#)

[Woordenlijst drama-
element: rol](#)

	j	•Eigen belevenissen, fantasieën, ervaringen, gedachten, gevoelens en handelingen verwoorden.	Drama 2 – Ik 2 – MTV 3
	j	•Emoties herkennen en benoemen.	Drama 1
	j	•Ervaren dat het samenspel tussen woord en beweging de expressie kan vergroten.	Drama 1 + 4
	j	•Situaties of thema's herkennen en benoemen in een spelvorm, voorstelling, film of voordracht.	Drama 1 + 4
	j	•Personages herkennen en benoemen.	Drama 1
	j	•Spreekstijl en stemgebruik bij personages herkennen en benoemen.	Drama 1
	j	•Bij een opvoering het gebruik van omgevingsgeluiden, muziek, decor, decorstukken of attributen herkennen en benoemen.	Drama 1
	j	•De afgelegde weg of plaats van een personage in een ruimte herkennen en benoemen.	Drama 1
	j	•Vertellen over de verhaallijn vanuit volgende elementen: wie, wat en waar.	Drama 1
	j	•Enkele spelvormen die gekozen zijn in functie van het onderwerp herkennen en met eigen woorden benoemen.	Drama 1 + 4

Woordenlijst Drama: Waarnemen

Handelingen dialoog

vertellen	proberen	voorzeggen
zeggen	luisteren	voordoen
denken	verzinnen	tekenen
nadenken	bedenken	
kiezen	onthouden	maken
uitkiezen	nazeggen	schrijven
beginnen	op je beurt wachten	
wijzen	helpen	
veranderen	opzeggen	

Tijdsbegrippen

het begin	vaak	nu	opeens
het einde	soms	vandaag	klaar
eerst	nooit	volgend	gedaan
dan	altijd	straks	
en	voor	later	
daarna	voordat	duren	
tenslotte	na	ineens	
laat	nadat	plots(eling)	

(doen) alsof
in het echt
fantasie
anders
hetzelfde
als
zoals

Handelingen stem

fluisteren	vragen
roepen	zingen
schreeuwen	mompelen
zeggen	snikken
lachen	zuchten
wenen	zeuren
geeuwen	nazeggen

hard	de klank	kort
luid	het geluid	duidelijk
zacht	de microfoon	
stilletjes	het woord	
deftig	de zin	
stil	lang	

het geluid
de beweging
de klank
het beeld
het woord
het verhaal
de muziek
fantasie
de tekst
het gedicht/het versje
de stem

het toneel
de dans
het poppenspel/de
poppenkast
het orkest
de voorstelling
de bioscoop
de zaal
het standbeeld
voordragen
uitbeelden

Media
de smartphone
de tablet
de CD
de DVD
de TV
de microfoon
het fototoestel
de camera

[Woordenlijst drama-
element: ruimte](#)

[Woordenlijst drama-
element: rol](#)

Drama: verwerken en vormgeven

	j	•Belevenissen, gevoelens, ervaringen, ideeën, fantasieën en handelingen uitbeelden.	Drama 2 + 3
	j	•De expressie in een spelvorm vergroten door de juiste verhouding tussen woord en beweging te hanteren.	Drama 2 + 3
	j	•Een situatie uitbeelden door een bepaalde spreekstijl te hanteren.	Drama 5
	j	•Tijdens het spel hun spreektempo aanpassen.	Drama 5
	j	•Tijdens het spel intonatie gebruiken.	Drama 5
	j	•Zich inleven in een bepaald personage.	Drama 2 + 3 + 5
	j	•Zich transformeren in een bepaald personage.	Drama 2 + 3 + 5
	j	•Een situatie of verhaal uitbeelden door bewust gebruik te maken van attributen.	Drama 2 + 3 + 5
	j	•Mimisch uitbeelden (zonder woorden).	Drama 2 + 3 + 5
	j	•Een bepaalde plaats kiezen of zich verplaatsen in de ruimte in functie van het spel.	Drama 2 + 3
	j	•Een situatie of verhaal uitbeelden door bewust decor en decorstukken, omgevingsgeluiden of muziek te gebruiken.	Drama 2 + 3
	j	•De aandacht van het publiek op zichzelf richten.	Drama 2 + 3
	j	•In interactie treden met het publiek.	Drama 2 + 3
	j	•Een situatie of verhaal uitbeelden door gebruik te maken van een aangeboden verhaallijn.	Drama 3
	j	•Een verhaallijn bedenken en uitvoeren vanuit volgende elementen: wie, wat en waar.	Drama 2
	j	•Gepast reageren op acties, emoties en tekst van hun tegenspeler(s).	Drama 2 + 3 – Andere 1
	j	•Een manier van presenteren kiezen en uitvoeren.	Drama 2 + 3 + 4

Media

de smartphone
de tablet
de CD
de DVD
de TV
de microfoon
het fototoestel
de camera

uitbeelden
doen alsof
nadoen
proberen
onderzoeken
ontdekken
vinden
veranderen
verbeteren

Omgaan met elkaar

eerste	aan	iemand anders
aan de beurt	voor	niemand
om beurt	met	met z'n tweeën
allebei/beide	zonder	met z'n drieën
samen	ik	voor/met elkaar
alleen	de ander	

klaar om te beginnen

klaar	afmaken	slordig
beginnen	stoppen	prima
start	fout	lukken
einde	verkeerd	het lukt
bezig	goed	aan de beurt
doorgaan	goed zo	om de beurt

[Woordenlijst drama-
element: ruimte](#)

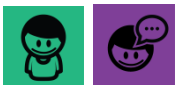
[Woordenlijst drama-
element: rol](#)

j

- Verwoorden wat hen aanspreekt in voor hen bestemde kinderliteratuur (klassieke of hedendaagse) en culturele activiteiten.

MTV 2 – Andere 5

j

- Verwoorden hoe eigen werk tot stand gekomen is op basis van een keuze uit volgende elementen:
 - Aanpak en organisatie
 - Motivatie
 - Inzet
 - Creativiteit
 - Durf
 - Samenwerking

Ik 6 – MTV 9

- Eigen of andermans dramatische expressie (leeftijdsgenoten, kunstenaars) kritisch bespreken op basis van een keuze uit volgende elementen:
 - Betekenis (doel, boodschap, emotie, werkelijkheid of fictie)
 - Dramaelementen (rol, ruimte, verhaal)
 - Spelvormen
 - Gebruik van notatie (draaiboek, script)
 - Wijze van presenteren

Ik 6 – Andere 5 –
Drama 1

- Een persoonlijk waardeoordeel verwoorden over theatervoorstellingen, film, voordracht en televisieprogramma's.

Andere 5

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nervuus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

[Woordenlijst drama-
element: ruimte](#)

[Woordenlijst drama-
element: rol](#)

beoordelen/evalueren/beschouwen

(niet) graag doen, iets (niet) goed kunnen, willen, weten, zijn, helpen, vinden (mening), (niet) durven.

gelukt!, mislukt!, het lukt (niet), goed zo, opnieuw, nog eens.

graag, liever, liefst.

klappen, het applaus, het publiek, bravo, de traan, de zakdoek, kippenvel, de (slappe) lach.

klaar, stop.

prima, knap, mooi, prachtig, flink, fijn, gezellig, heerlijk, plezant, (niet) leuk, eng, lelijk, slordig, erg, griezelig, gek, raar, gewoon, normaal, vervelend, saai, grappig, droevig.

jammer, spijtig, goed, juist, fout, verkeerd, het klopt (niet), beter, best, bijna (niet) tevreden, helemaal, hetzelfde, anders, als, zo, zoals, moeilijk, gemakkelijk, moeite.

blij, bang, boos, verdrietig.

(on)rustig, op zijn gemak, kalm, in de war, (in) paniek, zacht, dapper, deftig.

Media

de smartphone

de tablet

de CD

de DVD

de TV

de microfoon

het fototoestel

de camera

Ruimte

de plaats
het licht
het geluid
het podium
de vertelafel
donker
de lampen
het gordijn

Handelingen

liggen	zitten
(stil)staan	stoppen
lopen	spelen
kruipen	kijken
stappen	springen
huppelen	vallen
wijzen	beginnen
opheffen	rollen
gooien	doorgaan
neerleggen	neerzetten
bewegen	toneel spelen
uitbeelden	nadoen/doen alsof

Ruimtebegrippen

voor, achter, ervoor, erachter, vooraan, achteraan, de voorkant, de achterkant, de voorste, de achterste

onder, boven, eronder, erboven, onderaan, bovenaan, de onderkant, de bovenkant, onderste, bovenste

voorzijde, achterzijde, bovenzijde, onderzijde

tegen, tegenaan, tegenover

op, in, uit, naast, (in het) midden, tussen

links, rechts, de linkerkant, de rechterkant

ver, dicht, te ver, te dicht, veraf, dichtbij, verderaf, dichterbij, het dichtst, het verst

binnen, buiten

Rol

het kostuum
de stem
het masker
de handpop
de stokpop
de vingerpop
de speler

Handelingen

kijken	spreken	schrikken	missen (iemand)
zien	praten	huilen	verbergen
horen		zuchten	vertellen
luisteren		troosten	graag hebben
ontdekken		huilen	houden van
begrijpen		bewonderen	
proberen	voelen	geloven	toneel spelen
vervelen	zich schamen	van plan zijn	nadoen
hopen	pech hebben	geluk hebben	doen alsof
flauw doen	last hebben van		uitbeelden

Gevoelens

blij	vrolijk	nieuwsgierig	woedend	alleen
bang	gelukkig	moe	kwaad	eenzaam
boos	tevreden	ongerust		verliefd
verdrietig	verlegen	bezorgd		eerlijk
		droevig		lief
		(on)gelukkig		
		verbaasd		
		beschaamd		
		zenuwachtig/nerveus		
		(on)rustig		
		op zijn gemak		
		kalm		
		in de war		
		(in) paniek		

Eruit zien

[Uiterlijk](#)
[Kleding](#)
[Attributen](#)

home

[terug](#)

Uiterlijk

het gezicht

het hoofd

de ogen

de neus

de oren

de mond

de tand

het haar

het lijf/het lichaam

de arm

de **hand**

het been

de voet

de snor

de baard

kaal

de vlecht

de krul

blond

bruin

zwart

ros

eruit zien

lijken op

bloot

in je blootje

anders

hetzelfde

schminken

[home](#)

[terug](#)

Kleding

de broek

de jeans

de broekspijp

de rok

de jurk

het hemd

de T-shirt

de trui

het onderhemd

de pyjama

de mantel

de regenjas

de jas

de sok

de kous

de zwembroek

de schoen

de sandaal

de laars

de pantoffel

aandoen

zich aankleden

uitdoen

zich uitkleden

zich verkleden

dragen

aanhebben

afzakken

knopen

de knoop

de rits

de kraag

maat

passen

te groot

te klein

een paar

home

[terug](#)

Attributen

• de hoed	de hoofddoek	de ketting	de tas	de schmink	de bril
• de pet	de helm	de armband	de handtas	de lippenstift	de zonnebril
• de sjaal	de haarband	de ring	de boekentas	de nagellak	de paraplu
• de muts	de elastiek	het juweel	de rugzak	de kam	de snor
• de handschoen	de speld	de strik	de zak	de borstel	de baard
• de kap	de oorbel	de riem	de mand	de spiegel	

Taal in taal

Mondelinge taalvaardigheid

Attitudes

[Leerplandoelen](#)

Luisteren

Technisch luisteren

[Leerplandoelen](#)

Begrijpend
luisteren algemeen

[Leerplandoelen](#)

Begrijpend luisteren
naar teksten

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Spoken

Technisch spreken

[Leerplandoelen](#)

Communicatief
spreken algemeen

[Leerplandoelen](#)

Communicatief
spreken:
Praatsoorten

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Gesprekken voeren

Overleggen,
uitwisselen,
gespreksconventies

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Schriftelijke taalvaardigheid

Attitudes

[Leerplandoelen](#)

Lezen

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Schrijven

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

j

- Bereid zijn zo veel mogelijk Standaardnederlands te hanteren, ondersteund door volwassenen.

Ik 4

j

- Bereid zijn de eigen gevoelens en verlangens op een persoonlijke manier uit te drukken.

Ik 2

j

- Bereid zijn om te luisteren en te spreken en zich in te leven in de boodschap.

Ik 2
Andere 1

j

- Plezier beleven aan luisteren en spreken.

Ik 2

j

- Bereid zijn na te denken en te reflecteren over het eigen luister- en spreekgedrag.

Ik 4, 6

- *Bereid zijn om in communicatie met anderen respect en waardering op te brengen.*

Andere 1,

- *Bereid zijn om spontaan te spreken.*

Ik 2

- *Bereid zijn de luister- en spreekconventies na te leven.*

Andere 1

j

- Geluiden en signalen uit de omgeving opmerken en benoemen.

Muziek 1

j

- Richting en sterkte van geluiden bepalen en onderscheiden.

Muziek 1

j

- Duur en toonhoogte van geluiden bepalen en onderscheiden.

Muziek 1

j

- Geluiden vergelijken en rubriceren.

Muziek 1

j

- Auditieve signalen verklaren.

Muziek 1

j

- Geluiden op basis van hun gevoelswaarde onderscheiden.

Muziek 1

Luistervaardigheden: Begrijpend luisteren algemeen

j

- Verschillende vormen van mondelinge communicatie herkennen.

MTV 8

j

- Zich vragen stellen over taal en taalgebruik in concrete luistersituaties.

MTV 8

- *Reflecteren op de functie van en de onderlinge relatie tussen lichaamstaal, gebarentaal, beeldtaal en gesproken taal.*

MTV 8

- *Reflecteren op de standaardtaal Nederlands en andere taalvariëteiten.*

MTV 8
Andere 6

- *Vreemde talen en Nederlands onderscheiden en erover reflecteren.*

MTV 8
Andere 6

- *In concrete luistersituaties reflecteren op de factoren van het communicatieproces: wie de zender en/of ontvanger is.*

MTV 8
Andere 6

- *Reflecteren op woordbetekenissen in concrete luistersituaties.*

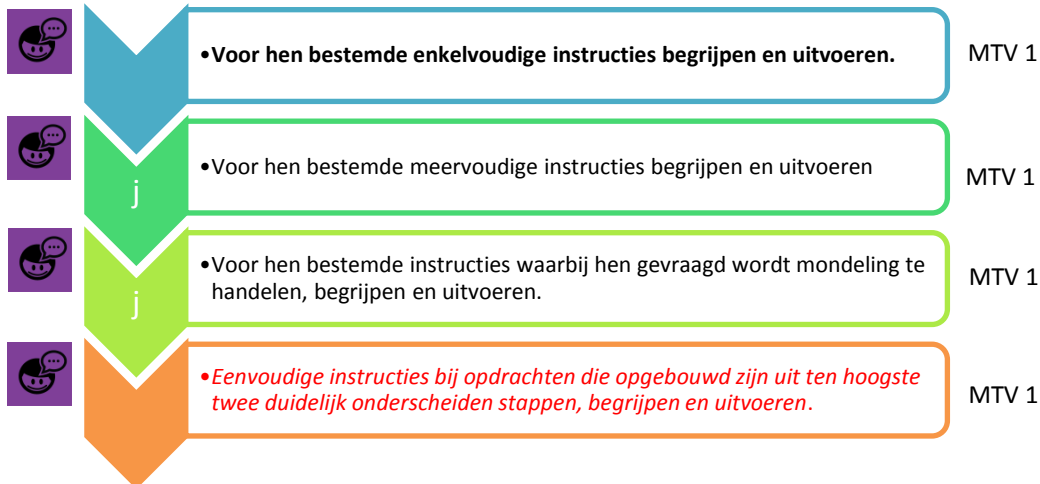
MTV 8
Andere 6

- *Reflecteren op normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag in concrete luistersituaties.*

MTV 8
Andere 6

Luistervaardigheden: Begrijpend luisteren naar teksten

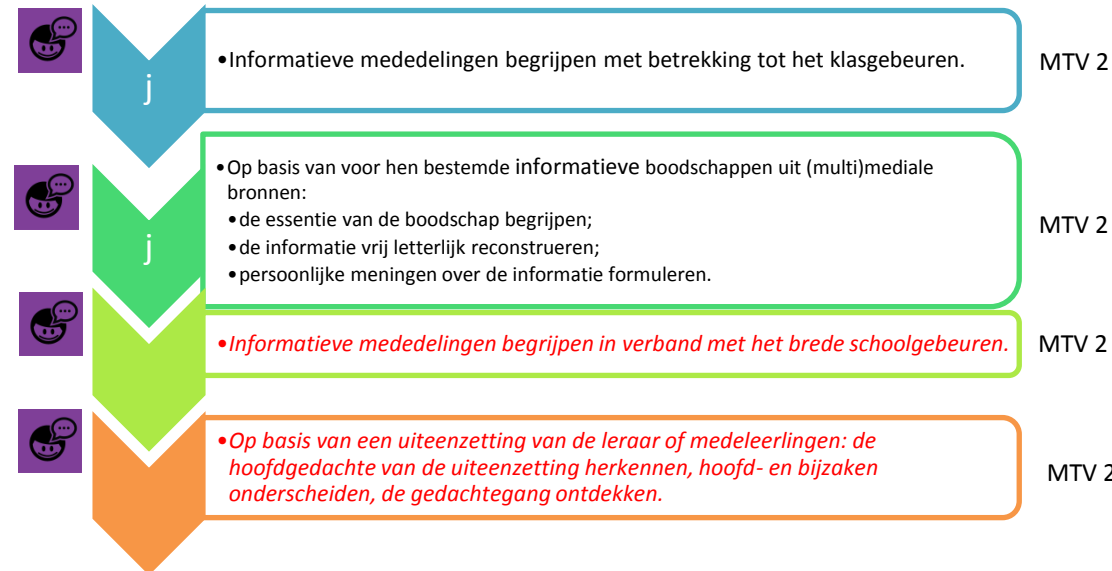
LUISTEREN NAAR PRESCRIPTIEVE TEKSTEN

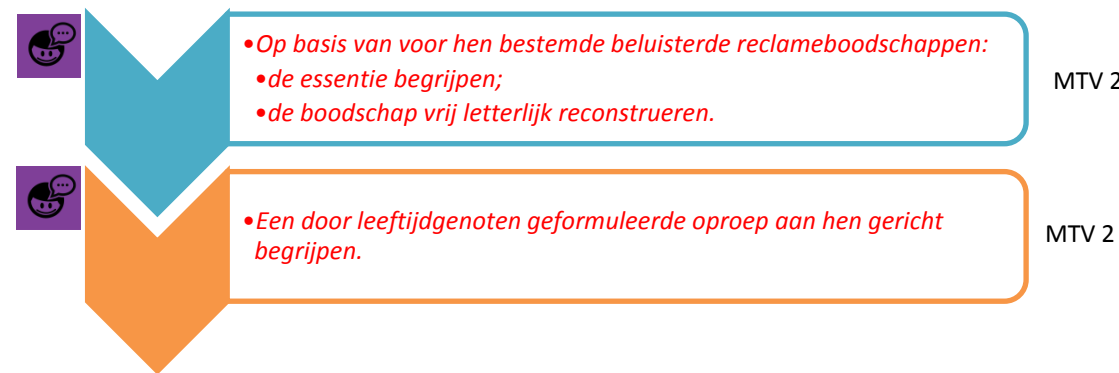
LUISTEREN NAAR NARRATIEVE EN ARTISTIEK-LITERAIRE TEKSTEN

LUISTEREN NAAR INFORMATIEVE TEKSTEN

LUISTEREN NAAR ARGUMENTATIEVE TEKSTEN

Woordenlijst: Luisteren

gevoelens en emoties

blij	leuk	boos	angstig
fijn	plezant	verdrietig	grappig
gelukkig	mooi	eng	griezelig
graag	prachtig	gek	kippenvel
liever	vrolijk	raar	kwaad
liefst	bang	gewoon	ongerust
heerlijk	schrikken	normaal	onrustig
woedend	kalm	rustig	gezellig
zich...voelen	verlegen		

stemnuances

zuchten	niezen	stil(letjes)
huilen	hoesten	wenen
geeuwen	luid	snikken
mopperen	hard	
schreeuwen	hijgen	zacht
roepen	duidelijk	
fluisteren	hoog	
snuiven	laag	

vergelijken

als	deze	kort	daarna
iets anders	lang	en	vanaf
hetzelfde	korter	tenslotte	nog een keer
anders	voor	langer	tot
de soort	midden	even lang	het begin
die	achter	eerst	het einde
dat	na	dan	klaar
stop	tussen	zoals	hier
daar	(dicht)bij	ver(der)	of
want	naar	dus	af
ook	omdat	klinken	het ritme
helemaal			

signalen

het geluid	de telefoon
de klank	de klok
het lawaai	de muziek
stil	klinken
de stilte	de sirene
de melodie	

kritisch luisteren

het klopt	mis
het klopt niet	fout
echt (waar)	juist
fantasie	akkoord
goed zo	niet akkoord
dat kan	niet goed
dat kan niet	

denktaal communiceren

ja	roepen	horen
(ja)wel	schreeuwen	bedoelen
knikken	fluisteren	begrijpen
nee	(op)noemen	verstaan
zo	opsommen	betekenen
echt (waar)	(uit)spreken	weten
niet echt	zwijgen	raden
alsof	herhalen	merken
	(na)zeggen	opletten
lezen	vragen	waarschuwen
vertellen	antwoorden	nodig hebben
praten	luisteren	nodig zijn

media

de smartphone
de gsm
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
de knop
de radio
de telefoon
de microfoon
de koptelefoon

[home](#)

[terug](#)

mensen

de juf	ik/mij/mijn	de (grote/oude) mensen	
de meester	je/jou/jouw	de baby	de mevrouw
de moeder	hij/hem/zijn	het kind	de volwassene
mama/ma	zij/haar	de jongen	zijn
de vader	wij/we/ons	het meisje	worden
papa	jullie/hen/hun	de man	blijven
die	ze/hen/ hun	de vrouw	veranderen
dat		de meneer	het ding
de jongste/de middelste/de oudste			

kringconventies

vandaag	(na)vertellen	voordoën	de muur
gisteren	omhoog houden	voorlezen	de hoek
morgen	praten	voorzeggen	de kring
kiezen	opschuiven	wiebelen	het (keuze)bord
naast	opsteken	zeggen	het symbool
de plaats	opzeggen	rangschikken	de prent
de vraag	overslaan	leggen	om de beurt
vragen	het hebben over	tonen	aan de beurt
het antwoord	stil zitten	wijzen	de vinger
antwoorden	wachten		in het midden

vraagwoorden

hoe
waar
wanneer
wie
welke
waarom
wat
waarmee

spreekvormen/begrippen

de klank	de foto
het woord	de prent
de zin	het geluid
het rijm(t)	het beeld
het gedicht/het versje	
het verhaal	het plaatje
het deel (<i>betekenis: woorddeel</i>)	
het kruisje	de tekening
het ritme	de radio
het boek	de reclame
het prentenboek	de TV
het lied	het sprookje
het raadsel	

denktaal

doen	bekijken	(aan)wijzen	bedenken
de idee	kunnen	rangschikken	bedoelen
zetten	begrijpen	denken	hebben
uitkiezen	nadenken	de volgorde	vinden
zijn	misschien	proberen	eigenlijk
zeker	moeten	vergeten	mogen
weten	willen	ontdekken	zullen
moeilijk	hoeven	onderzoeken	geloven
(ge)makkelijk	natuurlijk	snappen	
het lukt/het lukt niet			

- *Correct spreken door juist woordgebruik, juiste woordvorming en juiste zinsopbouw.*

MTV 3, 4

- *Verstaanbaar, vlot en begrijpelijk spreken.*

MTV 3, 4

Praatsoorten

Beraden

[Leerplan-
doelen](#)

Instrueren

[Leerplan-
doelen](#)

Vertellen en
voordragen

[Leerplan-
doelen](#)

Verslag
uitbrengen

[Leerplan-
doelen](#)

Telefoneren

[Leerplan-
doelen](#)

Presenteren

[Leerplan-
doelen](#)

j

- Zich vragen stellen over taal en taalgebruik in concrete spreeksituaties onder aansturing van de leraar.

MTV 8

- *In concrete spreeksituaties reflecteren op de factoren van het communicatieproces: wie de zender en/of ontvanger is*

MTV 8

- *Reflecteren op woordbetekenissen in concrete spreeksituaties.*

MTV 8

- *Reflecteren op normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag in concrete spreeksituaties.*

MTV 8

j

- Correct vraagzinnen formuleren.

MTV 6

j

- Spontaan om hulp vragen.

MTV 6

j

- Spontaan vragen stellen om informatie in te winnen.

MTV 6

j

- *Bij een behandeld onderwerp binnen de verschillende leergebieden gesloten (ja-nee)vragen stellen om de gewenste informatie te bekomen.*

MTV 6

- *Bij een behandeld onderwerp binnen de verschillende leergebieden zowel gesloten, open als keuzevragen stellen om de gewenste informatie te bekomen.*

MTV 6

j

- Instructies herformuleren zodat de inhoud herkenbaar overkomt.

MTV 6

- *Met eigen woorden eenvoudige instructies geven.*

MTV 6

- Hun spel en actie begeleiden met taal.

Drama 4,

- Zich inleven in herkenbare rollen en situaties en vanuit de eigen verbeelding daarop inspelen.

Drama 6

- Op vraag over zichzelf en de eigen leefwereld vertellen.

MTV 5

- Op vraag vertellen over wat ze van anderen vernomen hebben.

MTV 5

- Op vraag vertellen over gevoelens.

MTV 5 – I

- Spontaan vertellen over gevoelens.

Ik 2

- Spontaan een concreet voorwerp of een persoon volgens kleur, vorm, grootte of specifieke eigenschappen beschrijven.

Natuur

- Met eigen woorden een gelezen, beluisterd of bekeken verhaal navertellen met steun van illustraties.

MTV 2, ST

Media 3

- Spontaan vertellen over gebeurtenissen, zowel in het hier en nu als buiten het hier en nu.

MTV 3

- *Spontaan vertellen over zichzelf en hun leefwereld, hun interesses en intenties, de eigen taal en cultuur, zowel in het hier en nu, als buiten het hier en nu.*

MTV 3

- *Met eigen woorden een gelezen, beluisterd of bekeken verhaal zonder steun van illustraties navertellen.*

MTV 2

Media 3

Praatsoorten: Verslag uitbrengen

j

- Op vraag een relevant voorwerp of persoon in een concrete situatie beschrijven.

MTV 4

j

- Op vraag een gebeurtenis uit de eigen leefwereld beschrijven.

MTV 5

j

- Op vraag uitleggen hoe ze in concrete situaties hebben gehandeld of willen handelen.

MTV 5

j

- Uitleggen hoe ze bij een activiteit van plan zijn te werk te gaan of hoe ze te werk zijn gegaan.

MTV 9

j

- Eenvoudige en concrete mededelingen doorgeven aan leeftijdgenoten of bekende volwassenen.

MTV 2

j

- Relevante mededelingen herformuleren zodat de inhoud herkenbaar overkomt.

MTV 2

- Eenvoudige mededelingen doen over zichzelf aan leeftijdgenoten en bekende volwassenen.

MTV 3

- *Verslag uitbrengen over een gelezen boek, een onderzoek binnen een WO-thema, eigen belevenissen en ervaringen ... : de essentie vertellen.*

MTV 3
Media 2

Praatsoorten: Telefoneren

- *Eenvoudige mededelingen formuleren aan bekende leeftijdgenoten en volwassenen via de telefoon (gesimuleerd en niet-gesimuleerd).*

MTV 3
Media 1

- *Vragen stellen om informatie in te winnen via de telefoon bij leeftijdgenoten en bekende volwassenen (gesimuleerd en niet-gesimuleerd).*

MTV 6
Media 1

- *Een presentatie geven over een gelezen boek, een project, een coöperatieve opdracht ...:*
 - *de essentie vertellen;*
 - *passende visuele en auditieve ondersteuning gebruiken.*

Woordenlijst: Spreken en gesprekken voeren

[home](#)

[terug](#)

taal

Nederlands
Frans
Engels
andere taal
taal

vraagwoorden

hoe
waarom
wie
wat
welk(e)
wanneer
wat
waarmee

ordenen

en
ook
of
maar
toch
omdat
want
dus
als
eerst
dan
daarna
verder
deze
die
dat
het lukt
het lukt niet

stemnuances

zuchten	niezen	stil
huilen	hoesten	stilletjes
wenen	geeuwen	luid
snikken	mopperen	hard
schreeuwen	hijgen	zacht
roepen	duidelijk	
fluisteren	hoog	
snuiven	laag	

kringconventies

vandaag	(na)vertellen	voordoen	de muur
gisteren	omhoog houden	voorlezen	de hoek
morgen	praten	voorzeggen	de kring
kiezen	opschuiven	wiebelen	het (keuze)bord
naast	opsteken	zeggen	het symbool
de plaats	opzeggen	rangschikken	de prent
de vraag	overslaan	leggen	om de beurt
vragen	het hebben over	tonen	aan de beurt
het antwoord	stil zitten	wijzen	de vinger
antwoorden	wachten		in het midden

spreekvormen/begrippen

de klank	de foto
het woord	de prent
de zin	het geluid
het rijm(t)	het beeld
het gedicht/het versje	
het verhaal	het plaatje
het deel (<i>betekenis: woorddeel</i>)	
het kruisje	de tekening
het ritme	de radio
het boek	de reclame
het prentenboek	de TV
het lied	het sprookje
het raadsel	

media

de smartphone
de gsm
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de CD
de DVD
de TV
de knop
de radio
de telefoon
de microfoon
de koptelefoon

[verder](#)

home

[terug](#)

emoties

bang	graag	bezorgd	op zijn gemak
boos	liever	droevig	ongelukkig
kwaad	liefst	doodmoe	ongerust
blij	vrolijk	eenzaam	tevreden
gelukkig	alleen	eerlijk	verbaasd
verdrietig	samen	verliefd	woedend
zenuwachtig	nieuwsgierig		

mensen

de juf	ik/mij/mijn	de (oude/grote) mensen	
de meester	jou/jouw/je	de baby	de mevrouw
de moeder	hij/hem/zijn	het kind	de
volwassene			
mama/ma	zij/haar/hem	de jongen	zijn
de vader	wij/we/ons	het meisje	worden
papa	jullie/hen/hun	de man	blijven
die	ze/hen/ hun	de vrouw	veranderen
dat		de meneer	het ding
de jongste/de middelste/de oudste			

denktaal communiceren

ja	roepen	horen
(ja)wel	schreeuwen	bedoelen
knikken	fluisteren	begrijpen
nee	(op)noemen	verstaan
zo	opsommen	betekenen
echt (waar)	(uit)spreken	weten
niet echt	zwijgen	raden
alsof	herhalen	merken
	(na)zeggen	opletten
lezen	vragen	waarschuwen
vertellen	antwoorden	nodig hebben
praten	luisteren	nodig zijn

beoordelen/evalueren/beschouwen

(niet) graag doen, iets (niet) goed kunnen, willen, weten, zijn, helpen, vinden (mening), (niet) durven.
gelukt!, mislukt!, het lukt (niet), goed zo, opnieuw, nog eens.

graag, liever, liefst.

klappen, het applaus, het publiek, bravo, de traan, de zakdoek, kippenvel, de (slappe) lach.

klaar, stop.

prima, knap, mooi, prachtig, flink, fijn, gezellig, heerlijk, plezierig, (niet) leuk, eng, lelijk, slordig, erg, griezelig, gek, raar, gewoon, normaal, vervelend, saai, grappig, droevig.

jammer, spijtig, goed, juist, fout, verkeerd, het klopt (niet), beter, best, bijna (niet) tevreden, helemaal, hetzelfde, anders, als, zo, zoals, moeilijk, gemakkelijk, moeite.

blij, bang, boos, verdrietig.

(on)rustig, op zijn gemak, kalm, in de war, (in) paniek, zacht, dapper, deftig.

denktaal

doen	bekijken	aanwijzen	
	bedenken		
de idee	kunnen	rangschikken	bedoelen
zetten	begrijpen	denken	hebben
uitkiezen	nadenken	de volgorde	vinden
zijn	misschien	proberen	eigenlijk
zeker	moeten	vergeten	mogen
weten	willen	ontdekken	zullen
moeilijk	hoeven	onderzoeken	geloven
(ge)makkelijk	natuurlijk	snappen	
het lukt/het lukt niet			

OVERLEGGEN

- Onderhandelende gesprekken voeren om een taak gezamenlijk aan te pakken of een oplossing te vinden voor een probleem.

Ik 2 – Ander

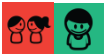
- De eigen mening verwoorden in een kleine kring en hun standpunt verduidelijken.

Ik 2

- *De eigen mening verwoorden in een grote kring en hun standpunt verduidelijken aan de hand van voorbeelden.*

Ik 2

- *De mening van een ander erkennen en erop reageren.*

Ik 2 – Ander

UITWISSELEN

- *Reageren op radio- of tv-programma's, actualiteit, boeken of eigen werk.*

MTV 2 – Med

GESPREKSCONVENTIES

- *In een gesprek voldoende hoorbaar spreken.*

MTV 3

- *In een gesprek aangeven dat zij zelf aan het woord willen komen.*

Ik 2

j

- *Bereid zijn om te lezen en te schrijven.*

Ik 4

j

- Plezier beleven aan lezen en schrijven.

Ik 6

j

- Bereid zijn spontaan voor hen bestemde boeken en andere informatiebronnen te raadplegen.

Ik 5

- *Bereid zijn hun waardering uit te spreken over schriftelijke producten.*

Ik 2

[home](#)

Schriftelijke taalvaardigheid: Lezen: Ontluikende en beginnende geletterdheid

[terug](#)

Boek-
oriëntatie

[Leerplan-
doelen](#)

Verhaal-
begrip

[Leerplan-
doelen](#)

Functies van
geschreven
taal

[Leerplan-
doelen](#)

Relatie tussen
gesproken en
geschreven
taal

[Leerplan-
doelen](#)

Fonologisch
en
fonemisch
bewustzijn

[Leerplan-
doelen](#)

Alfabetisch
principe

[Leerplan-
doelen](#)

Technisch
lezen

[Leerplan-
doelen](#)

Begrijpend
lezen

[Leerplan-
doelen](#)

[Woorden: Lezen](#)

j

- Aangeven dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen.

Media 3 – STV

j

- Aangeven dat boeken van voor naar achter worden gelezen.

Media 3 – STV

- Aangeven dat bladzijden van boven naar beneden worden gelezen.

Media 3 – STV

- Aangeven dat regels van links naar rechts worden gelezen.

Media 3 – STV

- Aangeven dat verhalen in boeken een opbouw hebben.

Media 3 – STV

- *Aan de hand van de omslag van het boek de inhoud van het boek al enigszins voorspellen.*

Media 3 – STV

	j	• Voorwerpen, dieren en gekende personages op prenten benoemen.	STV 1
	j	• Gebeurtenissen op prenten beschrijven en interpreteren.	STV 1
	j	• Visueel voorgestelde boodschappen begrijpen en verwoorden.	STV 1
		• Een voorgelezen verhaal uitbeelden terwijl de leraar vertelt.	MTV 2 Drama 3
		• Een voorgelezen verhaal aan de hand van visueel materiaal reconstrueren.	MTV 2 Drama 2
		• Conclusies trekken uit een voorgelezen verhaal.	MTV 2
		• Voorspellingen doen over de afloop van een verhaal.	STV 2
		• Aangeven dat verhalen zijn opgebouwd uit een situatieschets (wie, waar, wanneer) en een episode (wat, hoe).	STV 2
		• Een voorgelezen verhaal navertellen of naspelen met steun van illustraties.	MTV 2 Drama 3
		• <i>Een voorgelezen verhaal navertellen of naspelen zonder steun van illustraties.</i>	MTV 2 Drama 3

Functies van geschreven taal

j

- Aangeven dat geschreven taal een communicatief doel heeft. Taal dient om: gelezen te worden, iets te onthouden, een boodschap over te brengen, een verhaal weer te geven.

Media 3

j

- Aangeven dat geschreven taal tijd en afstand overbruggt.

STV 5

j

- Aangeven dat symbolen, zoals logo's en pictogrammen, een boodschap bevatten.

STV 1

j

- Niet-gestandaardiseerde pictogrammen in de school herkennen en de betekenis ervan verwoorden.

STV 1

j

- Gestandaardiseerde pictogrammen in en rond de school herkennen en de betekenis ervan verwoorden.

STV 1

- Voor hen bestemde instructies bestaande uit prenten of symbolen begrijpen en uitvoeren.

STV 1

j

- Aangeven dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken.

STV 5
MTV 8

j

- Letterttekens van andere tekens onderscheiden.

STV 6

j

- Voor hen belangrijke woorden als globale eenheden lezen (bv. de eigen naam).

STV 6

	• Aangeven dat zinnen bestaan uit woorden.	STV 6
	• Woorden in zinnen onderscheiden.	STV 6
	• Rijnwoorden herkennen en bedenken.	MTV 7
	• Woorden in klankgroepen verdelen.	MTV 7
	• Klankgroepen verbinden tot woorden.	MTV 7
	• Samengestelde woorden in afzonderlijke delen verdelen.	MTV 7
	• Verschillende klanken van elkaar onderscheiden.	MTV 7
	• Klanken in woorden onderscheiden.	MTV 7
	• Klanken in woorden in de juiste volgorde onderscheiden.	MTV 7
	• Afzonderlijke klanken tot een woord samenvoegen.	MTV 7

- Aangeven dat woorden zijn opgebouwd uit klanken.

STV 6

- Aangeven dat letters corresponderen met klanken.

STV 6

- Aangeven dat dezelfde lettertekens verschillende verschijningsvormen hebben.

STV 6

- Minimaal tien leesletters met een eenduidige klank-letterkoppeling op een speelse manier herkennen en benoemen (bv. *k*, *r* ...).

STV 7

- *Reflecteren op de plaats van klanken in woorden: begin-, midden- en eindklank.*

MTV 7
STV 6

de klank
de letter
het woord
het geluid
het stuk/deel
het rijm(t)
de zin
de vraag
de naam

denktaal communiceren

ja	roepen	horen
(ja)wel	schreeuwen	bedoelen
knikken	fluisteren	begrijpen
nee	(op)noemen	verstaan
zo	opsommen	betekenen
echt (waar)	(uit)spreken	weten
niet echt	zwijgen	raden
alsof	herhalen	merken
	(na)zeggen	opletten
lezen	vragen	waarschuwen
vertellen	antwoorden	nodig hebben
praten	luisteren	nodig zijn

vergelijken

als, zoals, gelijk, hetzelfde, verschillend, anders, iemand anders, iets anders, die, dat

weinig, veel, minder, minst, meer, meest, groter dan, kleiner dan, even groot, even klein, evenveel, genoeg, ongeveer, precies, nogal, pas, zolang, zover, zoiets, zodra, voor, na

hoog, hoger, hoogst, laag, lager, laagst, groot, groter, grootst, klein, kleiner, kleinst, kort, korter, korstst, lang, langer, langst, dik, dikker, dikst, dun, dunner, dunst, leeg, vol, voller, volst, zwaar, zwaarder, zwaarst, licht, lichter, lichtst, dicht, dichter, ver, verder

de kleinste/ de middelste/de grootste

te kort, te hoog, te ...

even vlug, even hoog, even ...

leesrichting

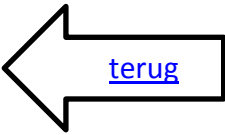
links
rechts
het begin
het einde
vooraan
(in) het midden
achteraan

denktaal

doen	bekijken	(aan)wijzen	bedenken
de idee	kunnen	rangschikken	bedoelen
zetten	begrijpen	denken	hebben
uitkiezen	nadenken	de volgorde	vinden
zijn	misschien	proberen	eigenlijk
zeker	moeten	vergeten	mogen
weten	willen	ontdekken	zullen
moeilijk	hoeven	onderzoeken	geloven
(ge)makkelijk	natuurlijk	snappen	
het lukt/het lukt niet			

media

de smartphone
de GSM
de SMS/het bericht
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de e-mail

teksten/lezen			
het verhaal	het plan	de titel	de naam
het geluid	het sprookje	de bladzijde	de zin
het beeld	de strip	de (prent)kaart	het woord
de foto	de krant	de brief	de letter
de prent	het tijdschrift	het lijstje	het cijfer
de plaat/het plaatje	het schrift	het verkeersbord	het teken
de tekening	het boek		het symbool
de schrijver	het prentenboek	de SMS	
de tekenaar	de affiche	de e-mail	
	de reclame	de GSM	
gaan over omslaan	fantasie	de computer	

de pijl	het toilet/de WC
de uitgang	het pictogram

j

- Verschillende vormen van schriftelijke communicatie in hun omgeving herkennen.

STV 5

j

- Zich vragen stellen over taal en taalgebruik in concrete leessituaties onder begeleiding van de leraar.

STV 5

j

- Zelfstandig prentenboeken lezen.

STV 2
Media 3

Schriftelijke taalvaardigheid: Schrijven: Ontluikende en beginnende geletterdheid

Verhaalebegrip

[Leerplan-
doelen](#)

Functies van
geschreven taal

[Leerplan-
doelen](#)

Relatie tussen
gesproken en
geschreven taal

[Leerplan-
doelen](#)

Alfabetisch
principe

[Leerplan-
doelen](#)

Handschrift-
ontwikkeling

[Leerplan-
doelen](#)

Communicatief
schrijven

[Leerplan-
doelen](#)

j

- Elementen uit een verhaal, gebeurtenis of activiteit met behulp van tekeningen, prenten ... weergeven.

STV 3

j

- Een onvolledig verhaal met behulp van tekeningen, prenten ... aanvullen.

STV 4

- Elementen van een verhaal door middel van 'geschreven' taal met behulp van een volwassene weergeven.

STV 3

j

- Aangeven dat tekenen en tekens produceren de mogelijkheid biedt om persoonlijke boodschappen over te brengen.

STV 5

- Aangeven dat geschreven taal kan dienen als persoonlijk geheugensteuntje.

STV 5

- In het spel gebruik maken van een eigen schrijftaal en aangeven waar die schrijftaal voor staat.

STV 3

j

- Aangeven dat gesproken woorden kunnen geschreven worden.

Alfabetisch principe

- Aangeven dat klanken corresponderen met letters.

STV 7

- Letters aan klanken koppelen.

STV 7

- Grootmotorische bewegingen uitvoeren die voorbereidend zijn op het schrijven.

Ik beweeg

- Experimenteren met schrijfbewegingen op groot formaat.

Ik beweeg

STV 8

- Vanuit experimenten een voorkeurszijde ontwikkelen.

Ik beweeg

STV 8

- Fijnmotorische bewegingen uitvoeren die voorbereidend zijn op het schrijven.

Ik beweeg

STV 8

- Begrippen gebruiken die horen bij de schooltaal van het schriftonderwijs: *duim, hand, hoofd ... , onder, boven, midden ... , rechtdoor, naar boven ... , rond, gebogen, rechte lijn, lussen, schuin ...*

STV 8

- Basisschrijfpatronen met materialen overtrekken.

STV 8

- *Basisschrijfpatronen met de ogen en het lichaam volgen.*

STV 8

- *Schrijfpatronen met elkaar verbinden.*

STV 8

- *Een goede schrijfhouding aannemen: een goede rughouding, voldoende afstand tussen ogen en schrijfhand en een correcte pengreep.*

STV 8 – Ik 7

- *Van links naar rechts schrijven.*

STV 8

- *Hun blad in de voor hen juiste richting leggen.*

STV 8 – Ik 7

- *Bij het schrijven aan de computer een gezonde lichaamshouding aannemen.*

STV 8 – Ik 7

- *Zelfstandig en uit het hoofd alle regelmatig voorkomende schrijffletters reproduceren.*

STV 8 – Ik 7

de klank
de letter
het woord
het geluid
het stuk/deel
het rijm(t)
de zin
de vraag
de naam

schrijfrichting

links
rechts
het begin
het einde
vooraan
(in) het midden
achteraan

vergelijken

als, zoals, gelijk, hetzelfde, verschillend, anders, iemand anders, iets anders, die, dat

weinig, veel, minder, minst, meer, meest, groter dan, kleiner dan, even groot, even klein, evenveel, genoeg, ongeveer, precies, nogal, pas, zolang, zover, zoiets, zodra, voor, na

hoog, hoger, hoogst, laag, lager, laagst, groot, groter, grootst, klein, kleiner, kleinst, kort, korter, kortst, lang, langer, langst, dik, dikker, dikst, dun, dunner, dunst, leeg, vol, voller, volst, zwaar, zwaarder, zwaarst, licht, lichter, lichtst, dicht, dichter, ver, verder

de kleinste/ de middelste/de grootste

te kort, te hoog, te ...

even vlug, even hoog, even ...

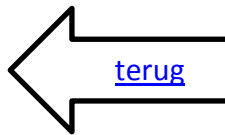
denktaal

doen	bekijken	(aan)wijzen	bedenken
de idee	kunnen	rangschikken	bedoelen
zetten	begrijpen	denken	hebben
uitkiezen	nadenken	de volgorde	vinden
zijn	misschien	proberen	eigenlijk
zeker	moeten	vergeten	mogen
weten	willen	ontdekken	zullen
moeilijk	hoeven	onderzoeken	geloven
(ge)makkelijk	natuurlijk	snappen	het lukt/het lukt niet

media

de smartphone
de GSM
de SMS/het bericht
de computer
het scherm
de muis
de tablet
de e-mail

[verder](#)

schrijven

het papier	de naam	het kleurpotlood
het blad	de zin	de stift
de computer	het woord	het krijt(je)
schrijven	de letter	de (bal)pen
opschrijven	de hoofdletter	het penseel
tekenen	de kleine letter	het punt (potlood)
schilderen	het cijfer	de slijper
kleuren	het teken	de gom
drukken	het symbool	de lijn
stempelen	het potlood	typen
de streep	de tekening	de gebogen lijn
de lus		

vraagwoorden

hoe
waarom
wie
wat
welk(e)
wanneer
wat
waarmee

schrijfmotoriek

duim
hand
hoofd
onder
boven
midden
rechtdoor
naar boven
naar omhoog
naar omlaag
hoog
laag
rond
gebogen
schuin

teksten

het verhaal	het plan	de titel	de SMS
het geluid	het sprookje	de bladzijde	de e-mail
het beeld	de strip	het prentenboek	
de foto	de krant	de (prent)kaart	de reclame
de prent	het tijdschrift	de brief	
de plaat/het plaatje	het schrift	het lijstje	
de tekening	het boek	het verkeersbord	de affiche

j

- Zich vragen stellen over taal en taalgebruik in concrete schrijfsituaties onder aansturing van de leraar.

STV 5

j

- Voor hen belangrijke woorden als globale eenheden schrijven (bv. de eigen naam).

STV 3

j

- Ervaringen en gevoelens kenbaar maken door beeldtaal.

STV 3

j

- Eigen boodschappen vastleggen door middel van symbolen met behulp van een volwassene.

STV 3

- Zelf verschillende soorten teksten ontwerpen (bv. uitnodiging, gedicht ...).

STV 3

- *Functionele teksten, door de leraar neergeschreven, letterlijk en verzorgd overschrijven..*

STV 3

- *Zelf functionele teksten schrijven, zoals lijstjes, briefjes, opschriften en verhaaltjes.*

STV 3

• Openstaan voor een brede waaier aan muzische expressie (van vroeger en nu en van verschillende culturen).

Andere 5

• Zonder vooroordelen naar muzische expressie van leeftijdsgenoten (behorend tot eigen en andere culturen) en van kunstenaars kijken en luisteren.

Andere 5

• Genieten van de fantasie, de originaliteit, de creativiteit en de zelfexpressie in muzische expressie van kunstenaars en hier inspiratie uit halen om zich creatief te uiten.

Andere 5

• Genieten van een gevarieerd aanbod van voor hen bestemde culturele activiteiten.

Andere 5

• Genieten van een gevarieerd aanbod aan hedendaagse en klassieke kinderliteratuur.

STV 2

• Vertrouwen hebben in hun muzische expressiemogelijkheden en muzische voorkeuren of talenten ontdekken en ontwikkelen.

Ik 1

• *Durven hun eigen expressiestijl en creatieve uitingen tonen.*

Ik 1

• *Bereid zijn om te luisteren naar ideeën van anderen en om samen te werken.*

Andere 1

• Bereid zijn om intensief en grondig waar te nemen.

Ik 5

• Plezier beleven aan het experimenteren en improviseren.

Ik 5

• *Ervan genieten creatief te verbeelden en origineel vorm te geven, waardoor ze hun expressiemogelijkheden verruimen.* Beeld 2 – Drama 2 – Muziek 3 – Beweging 1

• *Bereid zijn om te reflecteren en te communiceren over muzische expressie.*

Ik 6 – Andere 5

Media

[Leerplandoelen](#)

[Woorden](#)

Doelenlijst media

Attitudes

• Een positieve houding hebben t.o.v. media en openstaan voor een brede waaier aan communicatiemiddelen en expressievormen.

Media 1

• Vertrouwen hebben in hun (muzische) expressiemogelijkheden en hun talent bij het (expressief) gebruik van media ontdekken en ontwikkelen.

Media 2

• Zonder vooroordelen kijken en luisteren naar (expressieve) mediaproducten van leeftijdsgenoten (behorend tot eigen en andere culturen) en van kunstenaars.

Andere 5

• Genieten van de fantasie, de originaliteit, de creativiteit en de zelfexpressie in muzische creaties die met behulp van media tot stand zijn gekomen.

Media 2

• Durven bij het gebruik van media hun eigen expressiestijl en creatieve uitingen tonen.

Media 2

• Toestellen, materialen en software op een zorgzame manier hanteren.

Techniek 1

Media begrijpen

• Aangeven dat hun wereld doordrongen is van audiovisuele boodschappen.

Media 3

• Aangeven welke media gebruikt worden om een verbale boodschap te zenden.

Media 1

• Aandachtig luisteren en/of kijken naar voor hen bestemde **boodschappen** en de betekenis ervan begrijpen.

Media 3

• De zender en de ontvanger(s) van de boodschap benoemen.

MTV 8 - STV 5

Media gebruiken

- Technische vaardigheden ontwikkelen i.f.v. het hanteren van media.

Techniek 1

- *Beschrijven wat je met het medium kan doen.*

Media 1

- *Uit een vertrouwd aanbod het gepaste medium (toestellen, apparaten en software) kiezen en gebruiken i.f.v. een behoefte.*

Media 1

- Een volgorde aanbrengen in een reeks van voorwerpen, beelden en/of geluiden zodat ze een samenhangende boodschap brengen.

STV 3

- Met behulp van een volwassene ideeën, fantasieën en gevoelens creatief vormgeven door gebruik te maken van (audiovisuele) media.

Media 2

- Informatie in aangereikte bronnen zoeken.

Ik 5

Nadenken over eigen mediagebruik

- *Omgaan met ongewone of ongewenste communicatie.*

Ik 2

- *Reflecteren over het werkelijkheidsgehalte van een boodschap.*

Media 3

Het leerplan media is leergebiedoverstijgend. De woordenschat zal dan ook, afhankelijk van de activiteit, gekozen worden uit WO, LO, MV, Wiskunde of Taal. Op deze pagina zijn enkele specifieke woorden opgenomen.

Media

de smartphone	de GSM	de SMS/het bericht
de computer	de e-mail	de brief
het scherm	de muis	de tablet
de CD	de DVD	de TV
de knop	de radio	de telefoon
het fototoestel	de camera	de microfoon
de koptelefoon		

Toestellen hanteren

het toestel	het instrument	gebruiken
opbergen	wegsteken	wegzetten
opendoen	dicht/toe doen	typen
aanzetten	uitzetten	het werkt/het lukt
het werkt niet/het lukt niet	de foto	de prent
het plaatje	de muziek	het beeld
het geluid		

Cultureel aanbod

de film
de tekenfilm
de poppenkast
het toneel
de bioscoop
het theater
het museum

Waar of niet waar

echt (waar)
in het echt
niet echt
alsof
fantasie
het klopt
het klopt niet
dat kan
dat kan niet